

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Факультет суспільно-гуманітарних наук
Кафедра політології та соціології

Допущено до захисту
Зав. кафедри
« » _____ 20_ р.

УДК

Кваліфікаційна робота магістра
Еволюція методів ведення сучасних війн

спеціальності
освітнього рівня
освітня програма

052 «Політологія»
другого (магістерського)
052.00.02 Політичні технології та консультування

Бондаренко Олександр Олегович
шостий курс
ПТКм12414д, суспільно-гуманітарних наук

Науковий керівник
Ощипок Іван Федорович
Доктор філософії

Київ 2025

ЗМІСТ

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

- 1.1. Війна як політичне явище: методи та еволюція їх трактувань
- 1.2. Еволюція методів ведення сучасної війни, після другої світової війни
- 1.3. Політичні фактори, що формують характер і динаміку сучасних війн

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ МЕТОДИ ВЕДЕННЯ ВІЙН У КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНИХ СТРАТЕГІЙ

- 2.1. Вплив дипломатії в умовах ведення сучасних війн.
- 2.2. Метод інформаційно-психологічних операцій, в стратегії ведення сучасної війни
- 2.3. Приклади застосування проксі сил, як методів в сучасній війні

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР ЕВОЛЮЦІЇ МЕТОДІВ ВЕДЕННЯ СУЧАСНИХ ВІЙН

- 3.1. Приклади застосування методів в сучасних війнах
- 3.2. Російсько-українська війна як приклад еволюції методів сучасної війни
- 3.3. Перспективи розвитку методів ведення війни та їхній вплив на глобальну безпеку

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Перелік умовних позначень

Сучасна війна - сукупність міждержавних дій які виникають з середини ХХ по початок ХХІ ст. спрямованих на захоплення території, отримання геополітичної ваги в міжнародних відносинах чи підтримка внутрішньополітичної стабільності. В таких війнах застосовуються не лише класичні бойові дії, а й сукупність неконвенційних методів. Сучасна війна - організований міждержавний конфлікт з середини ХХ до сьогодення, який відбувається з застосуванням зброї та насильства. Цілею такого конфлікту може бути як захоплення території, так і отримання політичної чи дипломатичної ваги як всередині своєї держави, так і на міжнародній арені. В таких війнах застосовуються не лише класичні бойові дії, а й сукупність неконвенційних методів.

Державні актори – суб'єкти міжнародних відносин, що володіють суверенітетом і здійснюють публічну владу в межах визнаних кордонів (держави, їхні уряди, офіційні інституції), та ухвалюють рішення щодо застосування воєнно-політичних методів.

Недержавні актори – організовані суб'єкти, які беруть участь у внутрішньополітичних та міжнародних процесах поза межами формальних державних інститутів (воєнізовані та терористичні угруповання, приватні військові компанії, транснаціональні корпорації, міжнародні організації, мережеві рухи тощо).

ІПсО – інформаційно-психологічні операції, скоординований комплекс заходів цілеспрямованого впливу на свідомість, емоції, установки та моделі поведінки цільових аудиторій за допомогою інформаційних, медійних і комунікативних інструментів у мирний час і під час збройних конфліктів.

Проксі-сили– збройні формування, політичні рухи або інші структури, що діють у конфлікті в інтересах зовнішнього актора, отримуючи від нього

військову, фінансову, політичну чи інформаційну підтримку, але формально не входять до складу його збройних сил.

Дипломатичний тиск – сукупність зовнішньополітичних заходів (переговорні позиції, резолюції міжнародних організацій, формування коаліцій, публічні заяви, дипломатична ізоляція), спрямованих на зміну поведінки іншої держави, легітимацію власних воєнних дій та залучення міжнародної політичної підтримки.

Гібридна війна – форма сучасного збройного протистояння, що поєднує традиційні воєнні дії з неконвенційними методами (ІПсО, кібероперації, використання проксі-сил, дестабілізаційні політичні технології тощо) для досягнення політичних цілей.

Асиметричні методи ведення війни – сукупність дій актора, слабшого за ресурсами, спрямованих на нейтралізацію переваг сильнішого противника через нестандартні, непрямі та часто неконвенційні засоби (партизанські дії, диверсії, терористичні акти, кібератаки тощо).

Кібероперації – організовані дії у кіберпросторі, спрямовані на отримання розвідданих, порушення функціонування інформаційних систем та інфраструктури противника або захист власних систем у воєнний та передвоєнний періоди.

ВСТУП

Сучасні війни другої половини XX – початку XXI століття дедалі більше постають не лише як зіткнення регулярних армій, а як складні політичні процеси, у яких традиційні воєнні дії тісно переплітаються з дипломатичними, інформаційно-психологічними та іншими інструментами зовнішньополітичного впливу. Від масових міждержавних конфліктів часів «холодної війни» до гібридних, мережевих та асиметричних війн початку XXI століття простежується стійка тенденція до зростання ролі нематеріальних ресурсів – легітимності, контролю над наративами, міжнародної підтримки, організації проксі-структур, що дозволяють досягати політичних цілей із мінімізацією прямого застосування сили. У цьому контексті постає необхідність спеціального політологічного дослідження еволюції методів ведення сучасних війн як особливої форми політичного протистояння, де військові, дипломатичні та інформаційно-психологічні засоби розглядаються у взаємозв'язку. Актуальність обраної теми зумовлена тим, що впродовж другої половини XX – початку XXI століття війна поступово трансформується з переважно військового явища на комплексний політико-мережевий феномен; це особливо виразно демонструють війна в Кореї, В'єтнамська війна, війни в Югославії, громадянська війна Сирії та російсько-українська війни. У всіх цих кейсах спостерігається поєднання збройних дій із масштабними інформаційно-психологічними кампаніями, дипломатичним тиском, використанням проксі-акторів та іншими політичними інструментами, що потребує системного аналізу з позицій політології. У роботі передбачається дослідити, як змінювалися методи ведення війни під впливом розвитку міжнародних інститутів, норм міжнародного права, глобальних медіа та цифрових технологій. Метою кваліфікаційної роботи є аналіз еволюції методів ведення сучасних війн у другій половині XX – на початку XXI

століття як політичного феномену з акцентом на інформаційно-психологічних операціях, дипломатичному тиску та використанні проксі-акторів. Для досягнення цієї мети в роботі буде послідовно: окреслено зміст поняття «сучасна війна» та пов'язаних із ним категорій, показано, як у науковому та експертному дискурсі описуються гібридні, мережеві, асиметричні війни та інші форми сучасного збройно-політичного протистояння; реконструйовано історичну еволюцію методів ведення війни від «класичних» міждержавних конфліктів середини ХХ століття до гібридних війн початку ХХІ століття; проаналізовано політичні чинники, що впливають на вибір і трансформацію цих методів (структура міжнародної системи, конфігурація союзів, специфіка внутрішньополітичних процесів); розглянуто інформаційно-психологічні операції, дипломатичний тиск та використання проксі-акторів як ключові політичні методи ведення сучасних війн, показано механізми їх застосування для легітимації війни, формування внутрішньої та зовнішньої підтримки, впливу на громадську думку й позицію міжнародних інституцій; здійснено аналіз окремих конфліктів другої половини ХХ – початку ХХІ століття, зокрема російсько-української війни, як емпіричної бази для простеження еволюції зазначених методів; окреслено можливі політичні наслідки поширення сучасних методів ведення війни для внутрішньополітичної стабільності держав і системи міжнародної безпеки. Об'єктом дослідження виступають сучасні війни як форма міждержавного політичного протистояння у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття, що включає як «класичні» міждержавні війни, так і гібридні, мережеві, асиметричні конфлікти за участю державних і недержавних акторів. Предметом дослідження є особливості еволюції методів ведення сучасних війн у зазначений період, насамперед політичний вимір інформаційно-психологічних операцій, дипломатичного тиску та використання проксі-акторів. У роботі формується гіпотеза про те, що зміна методів ведення

сучасних війн зумовлена передусім трансформацією політичних стратегій держав та конфігурації міжнародної системи, тоді як технологічний прогрес виступає важливим, але не єдиним і не визначальним чинником; перевірка цієї гіпотези здійснюватиметься шляхом теоретичного аналізу, порівняння окремих конфліктів і поглибленого вивчення російсько-української війни. Методологічну основу дослідження становитиме комплекс загальнонаукових і спеціальних політологічних методів: планується застосування історико-генетичного та порівняльно-історичного методів для простеження динаміки конфліктів і порівняння кейсів; системного й структурно-функціонального аналізу для розгляду сучасної війни як цілісної системи з воєнним, політичним, інформаційним та дипломатичним вимірами; контент-аналізу для вивчення офіційних документів, заяв, інформаційних кампаній, медійних наративів; методу кейс-стаді для детального аналізу окремих війн, насамперед російсько-української. Наукова новизна роботи вбачається у спробі узагальнити сучасні підходи до розуміння війни як політичного феномену та запропонувати системне бачення еволюції політичних методів ведення війни – насамперед інформаційно-психологічних операцій, дипломатичного тиску та проксі-війн – на широкому емпіричному матеріалі. Теоретичне значення дослідження полягатиме у формуванні цілісного уявлення про сучасну війну як політико-мережевий феномен, що може бути використане у подальших наукових розвідках із проблематики гібридних конфліктів, міжнародної безпеки, стратегічних комунікацій. Практичне значення очікуваних результатів пов'язується з можливістю їх застосування при розробці рекомендацій у сфері безпекової політики, протидії гібридній агресії, формуванні стратегій дипломатичного впливу та інформаційної стійкості, а також у навчальному процесі при викладанні дисциплін, пов'язаних із міжнародними відносинами, конфліктологією та безпековими студіями. Структура роботи зумовлена поставленою метою та логікою

дослідження: у першому розділі заплановано розглянути теоретико-концептуальні підходи до розуміння сучасної війни та політичних методів її ведення, у другому – проаналізувати еволюцію методів ведення війни на прикладі низки конфліктів другої половини XX – початку XXI століття, у третьому – зосередитися на російсько-українській війні як узагальнюючому кейсі, що дозволяє показати практичну реалізацію досліджуваних методів. Апробація результатів кваліфікаційної роботи магістра була виконана на IV Міжнародна науково-практичній конференції «SCIENCE, TECHNOLOGY AND GLOBAL CHALLENGES» 4-6.12.2025 року в Токіо, Японія проведенням якої займається Науково-видавничий центр «Sci-conf.com.ua» CPN Publishing Group.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Війна як політичне явище: методи та еволюція їх трактувань

Упродовж розвитку людських суспільств війна посідала провідне місце серед політичних явищ, оскільки вона здатна змінювати структуру влади, перерозподіляти ресурси, трансформувати інститути державності та окреслювати нові конфігурації міжнародного порядку. Її сутність не зводиться до збройного зіткнення чи технологічних можливостей певної історичної епохи. Війна завжди виростає із політичних рішень та стратегічних інтересів, а тому її форми, масштаби та методи визначаються передусім політичною логікою, яка в різні періоди історії мала специфічний зміст. Концептуалізація війни як політичного явища відбувалася під впливом змін у державному управлінні, розвитку міжнародних відносин, еволюції ідей про владу, суверенітет та безпеку, а також впливу науково-технічного прогресу й зміни характеру соціальних систем.

Термін “війна” протягом усього часу існування людства постійно змінював своє визначення, але тим не менш майже завжди являючи собою один і той же процес. Сунь-Цзи розумів війну як “боротьбу, протиборство двох армій; найменш вигідний спосіб отримання переваг”[35]. Німецький соціолог та філософ Макс Вебер визначав війну як “інституціоналізований засіб ведення організованого насильства, спрямованого на досягнення політичних інтересів певної спільноти”[50]. Американський військовий теоретик Мартін ван Кревельд трактує війну як “насильницьке зіткнення організованих груп, у якому застосування сили спрямоване на нав’язування своєї волі супротивнику, але яке не обмежується суто військовими формами протиборства”[2]. Французький філософ, політолог, соціолог і публіцист Реймон Арон вбачав у війні специфічне соціальне явище, що виникло у певний історичний момент і означає організацію насильницьких дій у ході протиборства спільнот між собою[51]. У Словнику української мови

зазначено, що “війна – організована збройна боротьба між державами, суспільними класами тощо”[52]. У 1948 році Дж. Кеннан, американський дипломат, політолог та історик, сформулював концепцію “політичної війни”, що полягає у “застосуванні усіх засобів, крім воєнних, які є в розпорядженні держави, для досягнення національних цілей”[53]. У дослідженні відомого науковця-футуролога Юваля Ноя Харарі вказано, що в умовах сучасного міжнародного середовища війна втрачає привабливість як інструмент розв’язання конфліктів для більшості правлячих еліт, оскільки її витрати, непередбачуваність і глобальні наслідки значно перевищують потенційні вигоди[54]. На думку фахівців Інституту стратегічних досліджень, термін “війна” сьогодні застосовується також у сферах, прямо не пов’язаних із фізичним застосуванням озброєння – інформаційній, економічній, політичній, енергетичній [54].

У класичній політичній теорії війна розглядається як крайній інструмент політичного протиборства, що застосовується тоді, коли інші механізми впливу вичерпані або оцінюються як неефективні для досягнення поставлених цілей. Одним з найвпливовіших концептуальних підходів є вчення Карла фон Клаузевіца, для якого війна це насамперед «продовження політики іншими засобами»[40]. У цьому визначенні чітко окреслено підпорядкованість військових дій політичним намірам, а також інтегрованість війни в ширший політичний процес. Клаузевіцівська «трійця» — народ, армія та уряд — відображає політичну природу конфлікту, де політичне керівництво формує стратегічні цілі, військова система здійснює їх досягнення, а суспільство виконує роль емоційної, ресурсної та мобілізаційної основи[35].

Інший концептуальний підхід пов’язаний із філософськими поглядами Томаса Гоббса, який описував природний стан людства як «війну всіх проти всіх» за владу та виживання[56]. Саме ця характеристика стала вихідним пунктом для розвитку політичного реалізму в міжнародних відносинах.

Провідні теоретики реалізму, включаючи Ганса Моргентау та Кеннета Волтца, розглядали війну як неминучий наслідок децентралізованої міжнародної системи, у якій відсутній верховний арбітр[57; 58]. Війна у межах цього підходу функціонує як політичний інструмент досягнення безпеки, відновлення балансу сил або розширення сфери впливу. Такий погляд визначає війну як закономірну реакцію держав на структурні стимули, що виходять із системи міжнародних відносин.

Починаючи з другої половини XX століття, унаслідок значних змін у міжнародному середовищі, інституційному розвитку держав та глобальної економіки, з'являються альтернативні до реалізму концепції війни. Ліберальні підходи акцентують увагу на тому, що війна може бути результатом дефіциту демократії, відсутності ефективних інститутів колективної безпеки, незбалансованості економічної взаємозалежності та слабкості дипломатичних механізмів[59]. У межах ліберальної традиції важливими є політико-економічні та інституційні умови, які можуть або сприяти воєнному протистоянню, або стримувати його.

Конструктивістські теорії вносять додатковий вимір, стверджуючи, що війна є соціальною конструкцією, яка залежить від колективних уявлень, ідентичностей та культурних наративів[60]. Згідно з цим підходом, війна не лише породжується політичними рішеннями, а й формується суспільними інтерпретаціями загроз, уявленнями про ворога, стереотипами та символічними структурами. Політичне керівництво, маніпулюючи інформаційними потоками та історичними образами, може створювати умови, за яких війна сприйматиметься як легітимний або навіть необхідний спосіб досягнення політичних цілей.

У 1960-х роках Маршал Маклюен наголошував, що війна за доби масових медіа перетворюється на процес інформаційного управління, у якому хід боїв відіграє лише часткову роль[3]. Пізніше концепція м'якої сили Джозефа Ная доповнила погляд на війну як на політичний процес, де

вирішальними стають не лише матеріальні ресурси, а й здатність держави впливати на інші політичні суб'єкти через переконання, культурний вплив та інформацію[61]. Розвиток інформаційних технологій, глобалізація та створення нових форм комунікації спричинив зміну трактування війни у постбіполярному світі. Після розпаду СРСР багато дослідників стверджували, що класичні міждержавні війни відходять у минуле[62]. Однак події початку XXI століття, серед яких війни на Близькому Сході, збройні конфлікти на пострадянському просторі, включаючи російсько-українську війну, довели, що війна не зникає, а трансформується у більш складні та політично насичені форми[63]. Такі зміни призвели до глибокої еволюції поняття війни, яке тепер розглядається як багатовимірний політичний процес. Війна у XXI столітті не обмежується фізичним протистоянням на полі бою, а розгортається у цифровому просторі, інформаційній сфері, економічних взаємозв'язках, дипломатичних платформах та у середовищі політичних наративів. Політика формує не лише стратегічні цілі конфлікту, а й визначає конкретні методи ведення боротьби, регулює темп та характер операцій, впливає на вибір інструментів, що використовуються державами або недержавними акторами[64].

Окремим виміром сучасного розуміння війни є її мережевість та асиметричність[65]. Сучасні конфлікти дедалі частіше спираються на нерегулярні формування, приватні військові компанії, автономні інформаційні групи чи хакерські колективи, що діють у кіберпросторі[66]. Це змінює класичні уявлення про суб'єктів війни: окрім держав, у конфліктах дедалі активніше беруть участь транснаціональні актори, терористичні організації та інші недержавні суб'єкти, які мають власні політичні цілі. Мережевий характер взаємодії ускладнює ідентифікацію відповідальності за певні дії, створюючи сприятливі умови для використання гібридних стратегій, що поєднують приховані військові

операції з інформаційними маніпуляціями та політичним тиском[67].

У сучасній політичній науці особливе значення приділяється аналізу нематеріальних ресурсів у війні. До них належать легітимність, міжнародна підтримка, контроль над інформаційними потоками та здатність держави формувати глобальні й локальні наративи[68]. Ці ресурси дозволяють державам досягати політичних цілей без прямого застосування сили або істотно підвищувати ефективність військових операцій.

У цьому контексті змінюється і саме поняття воєнної перемоги. У попередні епохи перемога означала територіальне завоювання, капітуляцію противника або зміну політичного режиму. Сьогодні перемога може охоплювати досягнення політичних переваг без масштабних бойових дій або ж створення ситуації, у якій противник обмежений у прийнятті важливих рішень[69]. Сучасна війна може передбачати затягнуте виснаження, створення зон контрольованої нестабільності, паритетні угоди чи інформаційну домінацію, які також служать політичними засобами впливу.

Окремого визначення потребує “сучасна війна”. Сучасні дослідження природи війни демонструють суттєву еволюцію війн, що відбулася від другої половини XX століття до початку XXI століття, і ця трансформація отримала різні концептуальні пояснення у працях провідних теоретиків[64]. Одним із ключових підходів до осмислення нових типів конфліктів стала концепція гібридної війни, запропонована американським дослідником Френком Гофманом, який стверджував, що сучасні війни виходять за межі традиційної дихотомії між регулярними та нерегулярними формами збройної боротьби. На його думку, гібридні війни поєднують методи, характерні для державних і недержавних акторів, змішуючи конвенційні бойові дії, партизанські тактики, терористичні методи та інформаційно-психологічні операції, що дозволяє противнику застосовувати комплексні

інструменти впливу в різних доменах — військовому, політичному, інформаційному, економічному [41].

Гофман підкреслював, що гібридність сучасних конфліктів полягає не лише у паралельності цих форм, але й у їхній інтегрованості, коли тактика, оперативні рішення та стратегічні цілі об'єднані спільною логікою політичного тиску та підриву стійкості супротивника. У цьому контексті гібридна війна розглядається як багатовимірний процес, у якому класичні військові дії взаємодіють із дипломатичним тиском, економічними санкціями, кіберзагрозами, інформаційними маніпуляціями та участю проксі-акторів[42].

Інший важливий інтелектуальний підхід до розуміння сучасних війн запропонував Девід Кілкуллен, автор концепції нелінійної війни. На відміну від Гофмана, який акцентував увагу на синергетичному поєднанні різних форм насильства, Кілкуллен підкреслював нелінійність сучасних конфліктів, що виявляється у відсутності чітких фронтів, непередбачуваності бойових дій та розмитості просторових і часових меж протиборства. На його думку, сучасна війна — це складна система взаємодії множинних акторів, інтересів і середовищ, у якій локальні події можуть мати глобальні наслідки завдяки інформаційним технологіям, медіа та мережевим платформам. Нелінійна війна характеризується надмірною динамічністю, а її хід формується через накопичення взаємозалежних впливів політичних, соціальних, військових і культурних факторів. Збройні сили у такій війні вже не є єдиним визначальним чинником, а результат протиборства залежить від здатності контролювати комунікаційні та інформаційні потоки, нейтралізувати мережі противника, формувати громадську думку та досягати політичної легітимності. Кілкуллен вказував, що сучасні війни часто відбуваються у режимі “постійної конкуренції”, де бойові дії лише доповнюють основні форми боротьби — дипломатичну,

інформаційну, соціотехнічну та кібернетичну[46].

На цьому тлі концепція Вільяма Лінда про чотири покоління війни (4th Generation Warfare) пропонує цілісне теоретичне пояснення трансформацій, які фіксують гібридний і нелінійний підходи. Лінд визначає сучасну війну як війну четвертого покоління, у якій держава вже не є єдиним монополістом на застосування сили, а ключовими учасниками стають недержавні актори: повстанські рухи, терористичні мережі, приватні військові компанії, кримінальні групи й проксі-структури, що діють у децентралізованому мережевому форматі. У рамках 4GW основним полем протиборства стає не фізичний простір, а інформаційно-політична площина, у якій знищення збройних сил противника перестає бути головним завданням. Лінд підкреслює, що сучасна війна полягає у спробі вплинути на політичну волю супротивника, дезорганізувати його суспільство, підірвати довіру до державних інституцій та зруйнувати національну єдність шляхом застосування інформаційних операцій, пропаганди, кібернетичних атак, мережевої інфільтрації та інших асиметричних методів. Війна четвертого покоління за визначенням Лінда відбувається поза традиційними межами: вона не має чіткої лінії фронту, не обмежується визначеними фазами, не підпорядковується логіці воєнного часу як окремого історичного періоду, а існує у режимі постійної конкуренції за свідомість людей і контроль над політичним порядком[37].

Об'єднання цих концепцій дозволяє сформулювати комплексне визначення поняття «сучасна війна». У синтезі підходів Гофмана, Кілкуллена та Лінда сучасна війна постає як політико-мережевий тип конфлікту, що характеризується інтеграцією гібридних, нелінійних та асиметричних форм протиборства. Сучасна війна є багатовимірним процесом, у якому збройне насильство поєднується з інформаційно-

психологічними операціями, дипломатичним тиском та використанням проксі сил, а основною метою стає не фізичне знищення противника, а підірив його політичної волі, руйнування інституційної стійкості та контроль над інформаційним середовищем. Вона не має чітких часових і просторових меж, розгортається одночасно у багатьох вимірах, характеризується децентралізацією, мережевістю й високим ступенем адаптивності, а її перебіг визначається здатністю сторін впливати на сприйняття, наративи та легітимність[64]. Таким чином, сучасна війна є складною політичною, інформаційною та військовою системою, що формується на перетині концепцій гібридності, нелінійності та четвертого покоління війни, і відображає еволюцію конфліктності у глобалізованому світі XXI століття.

1.2. Еволюція методів ведення сучасної війни, після другої світової війни

Еволюція методів ведення сучасної війни у проміжку між серединою XX та початком XXI століття є результатом складного переплетення політичних, технологічних, соціальних та військових факторів, що радикально змінили характер збройних конфліктів і трансформували способи досягнення державами своїх стратегічних цілей[70]. На відміну від класичної моделі війни, яка передбачала переважно застосування регулярних армій і пряме зіткнення на полі бою, сучасні війни характеризуються використанням багаторівневих методів впливу, що поєднують мілітарні та немілітарні інструменти, створюють нові форми гібридних, асиметричних і непрямих конфліктів і дозволяють державам діяти приховано, поетапно та з мінімальними репутаційними ризиками[67]. У цьому контексті особливої уваги заслуговують три методи, що зазнали найбільшої еволюції та стали визначальними у формуванні моделі сучасної

війни: інформаційно-психологічні операції, дипломатичний тиск та застосування проксі-сил. Саме їх історичний розвиток від середини ХХ століття демонструє глибинну еволюцію війни — від прямого силового примусу до комплексної політичної боротьби за контроль над інформаційними потоками, міжнародними інституціями та опосередкованими воєнними акторами.

Інформаційно-психологічні операції, які сьогодні стали одним з ключових методів сучасних війн, мають свої корені в періоді Другої світової війни, коли держави вперше почали систематично використовувати пропаганду для деморалізації супротивника, впливу на громадську думку та мобілізації власного населення[71]. На той час інформаційний вплив реалізовувався головню через друковані матеріали, кіножурнали, радіостанції та організовані пропагандистські кампанії, що мали на меті створити потрібний образ ворога або сформувати бажані політичні ілюзії у населення[72]. Проте саме період холодної війни став переломним у розвитку цього методу, оскільки інформаційне протиборство вийшло за межі класичної пропаганди і перетворилося на повноцінний інструмент політичної стратегії глобальних наддержав[73]. США та СРСР створили розгалужені інформаційні апарати, що включали спецслужби, агентурні мережі, засоби масової комунікації та культурну дипломатію, використовуючи їх для формування вигідних наративів, маніпулювання соціальними настроями, дискредитації ідеологічного супротивника та впливу на політичні процеси у країнах третього світу[73]. Зростання значення телебачення у 1960–1980-х роках відкрило нову епоху інформаційної війни, коли глобальні медіа стали здатними миттєво охоплювати масову аудиторію, а інформація перетворилася на фактор політичної стабільності, джерело легітимності та інструмент психологічного тиску[74]. Перехід до цифрової ери та поява інтернету у

1990-х роках радикально змінили саму природу інформаційно-психологічних операцій[75]. Від цього часу інформаційний простір став не лише глобальним, а й інтерактивним, децентралізованим і мобільним. Соціальні мережі, цифрові платформи, мобільні додатки та алгоритми збору даних дозволили впливати на індивідуальну поведінку, маніпулювати соціальними настроями та створювати масові кампанії дезінформації з набагато більшою точністю, швидкістю та ефективністю, ніж це було можливо у попередні десятиліття[76]. На початку XXI століття інформаційні операції перестали бути додатковим елементом воєнної стратегії і стали її центральним компонентом, формуючи основу сучасних війн, у яких контроль над інформаційним простором здобуває стратегічне значення, що нерідко перевищує значення традиційних бойових дій[77]. Події, пов'язані зі втручанням у вибори, кібератаками на критичну інфраструктуру, створенням бот-мереж та фабрик тролів, а також інформаційним супроводом збройних агресій, демонструють, що сучасна війна є багатовимірним процесом, у якому інформаційний вплив відіграє роль автономного та системного методу ведення війни[78].

Паралельно із розвитком інформаційних операцій дипломатія набула якісно нових функцій і перетворилася на інструмент непрямого примусу, здатний замінювати або доповнювати традиційні методи ведення війни[79]. У період після Другої світової війни формування ООН, а також створення і розвиток системи міжнародних союзів і багатосторонніх організацій, сприяли тому, що дипломатичний тиск став не лише способом ведення переговорів, а й засобом політичного контролю, регулювання конфліктів і впливу на поведінку держав[80]. Під час холодної війни дипломатія стала ареною ідеологічного протистояння, коли наддержави використовували механізми вето, дипломатичні ініціативи, санкції, міжнародні угоди і створення коаліцій як інструменти політичного стримування[81].

Санкційна політика, яка початково застосовувалася у вузьких випадках економічного покарання, у 1970–1980-х роках перетворилася на системний інструмент обмеження доступу держав до фінансових ресурсів, технологій, ринків і дипломатичної взаємодії. На рубежі XX–XXI століть дипломатичний тиск зазнав ще глибшої еволюції. Поява глобальних економічних інституцій, розвиток міжнародного права, створення секторальних санкційних режимів, застосування індивідуальних санкцій до посадових осіб, дипломатичні бойкоти, обмеження доступу до міжнародних організацій та інституцій колективної безпеки сформували нову архітектуру непрямого впливу на держави-порушники. Дипломатичний тиск дедалі більше інтегрувався в концепцію «політичних війн», у межах яких держави прагнуть досягати стратегічних результатів без переростання конфлікту у відкрите бойове протистояння. У сучасних умовах дипломатичний тиск став не лише інструментом реагування, а й механізмом попередження конфліктів, формування міжнародної коаліційної підтримки, ізоляції агресора та перенаправлення його дій у політичну площину[79].

Не менш важливою для еволюції сучасних методів війни стала трансформація практики застосування проксі-сил, яка оформилася у період холодної війни як опосередкований інструмент боротьби між наддержавами в умовах неможливості прямої військової конфронтації[82]. Після 1945 року США та СРСР створили мережі політичних союзів, фінансово підтримували лояльні режими, озброювали повстанські рухи та організовували воєнізовані формування, використовуючи їх у регіональних конфліктах як засіб розширення сфери впливу[83]. Війна у Кореї, конфлікт у В'єтнамі, збройні зіткнення на Близькому Сході та громадянські війни в Африці стали ключовими прикладами застосування проксі сил як засобу досягнення стратегічних цілей без формального входження у стан війни[83]. На відміну від інформаційних або дипломатичних методів, проксі сили дозволяли

державам вести фактичні бойові дії без юридичного підтвердження власної участі, а отже із мінімальними політичними ризиками на міжнародній арені[83]. Закінчення холодної війни не призвело до відмови від використання цього методу, а навпаки, цей інструмент набув нових характеристик[84]. Поширення проксі сил, якими користуються залучені до конфлікту держави, таких як приватні військові компанії, терористичні організації, радикальні рухи, кримінальні мережі та військово-політичні організації, змінило формат війн, які важко класифікувати за традиційними військовими критеріями[85]. У 1980-х роках проксі сили почали використовуватися не лише у межах великих держав, а й регіональних акторів, що прагнули зміцнити власні позиції у багатополлярному світі. Сучасні проксі відзначаються високою мобільністю, децентралізацією, гнучкістю організаційних структур і здатністю до ведення паралельної боротьби у політичному, інформаційному, економічному та військовому вимірах[86]. У цьому контексті застосування проксі сил стало важливою частиною гібридних стратегій, які передбачають поєднання прихованих і відкритих методів впливу, використання юридичних лазівок, маніпулювання міжнародним правом та створення ситуації «політичної невизначеності», коли визначити сторону конфлікту або ступінь її участі стає надзвичайно складно[67].

Таким чином, історичний розвиток інформаційно-психологічних операцій, дипломатичного тиску та застосування проксі сил демонструє, що з середини XX до початку XXI століття методи ведення війни поступово відійшли від класичної моделі силового протиборства та перетворилися на складну систему політичних, інформаційних та військових інструментів, які можуть діяти окремо або у взаємодії. Зміна цих методів відображає ширшу еволюцію сучасних міжнародних відносин, що характеризується розмиванням меж між війною та миром, зростанням ролі немілітарних

методів впливу та переходом до багатовимірних, нелінійних і гібридних форм конфліктності.

1.3. Політичні фактори, що формують характер і динаміку сучасних війн

Політичні фактори відіграють визначальну роль у формуванні характеру та динаміки сучасних війн, оскільки саме політичні цілі, структури та процеси задають зміст воєнних дій, визначають вибір методів і впливають на тривалість та інтенсивність конфліктів. У контексті трансформації міжнародної системи, зростання ролі проксі сил та посилення конкуренції між державами, війна перестає бути виключно збройним зіткненням і дедалі більше набуває ознак комплексного політичного процесу, у якому різні форми впливу взаємопов'язані й застосовуються одночасно. Сучасна війна формується на стику традиційних і нетрадиційних механізмів, де політика визначає логіку комбінування сили, інформації, дипломатії, нерегулярних структур і технологій психологічного впливу, а бойові дії стають лише одним із можливих, часто не головних способів досягнення політичних результатів. У такій перспективі характер сучасних воєн пояснюється зсувом фокуса від фізичного знищення противника до боротьби за контроль над інформаційним простором, політичними рішеннями, суспільними настроями та міжнародною легітимністю. Однією з ключових політичних передумов еволюції війни є те, що політичні еліти прагнуть мінімізувати відкриту воєнну ескалацію й одночасно максимізувати можливості впливу, що призводить до систематичного розширення спектра доступних методів ведення конфлікту[87].

Сучасні війни розвиваються у світі, де традиційна модель державної монополії на організоване насильство поступово руйнується[50]. Політичні трансформації другої половини XX століття — деколонізація, Холодна

війна, формування стратегічних блоків, розпад біполярної системи, зростання ролі недержавних акторів — створили умови, у яких конфлікти почали проявлятися у дедалі складніших формах. Політика визначає, які ресурси мобілізуються, які сили виступають суб'єктами війни, які цілі вважаються досяжними і які форми тиску вважаються прийнятними[87]. У такому середовищі не лише збройні сили, а й зовнішньополітичні структури, медійні системи, економічні інституції та мережі посередників виконують функції компонентів воєнного механізму, керованого політичними інтересами держав або груп.

Політичні фактори визначають і той факт, що сучасні війни все більше набувають гібридного та нелінійного характеру, коли вплив здійснюється одночасно у кількох просторах — територіальному, інформаційному, економічному, дипломатичному, технологічному та соціальному. Сама логіка таких війн полягає в тому, що боротьба ведеться не за території як такі, а за політичну спроможність контролювати ситуацію, впливати на поведінку суспільств, визначати правила міжнародного порядку та нав'язувати власну інтерпретацію подій. У цьому сенсі політика формує фундамент сучасної війни, оскільки вона визначає, які цілі переслідує держава, наскільки відкрито вона готова взаємодіяти із зовнішніми акторами, яким чином вона вибудовує відносини із союзниками та як оцінює ризики прямої ескалації[88].

Одним із ключових політичних чинників, що формують динаміку конфліктів, є характер політичного режиму і внутрішня структура влади. Авторитарні та персоналістські режими мають інші мотивації та інші механізми прийняття рішень у порівнянні з демократіями, що безпосередньо впливає на їхню здатність вести довготривалі конфлікти, мобілізувати ресурси і витримувати політичні втрати. Режими з низьким рівнем інституційного контролю схильні до агресії, оскільки зовнішня ескалація здатна компенсувати внутрішню слабкість, а політичні витрати

війни можуть бути приховані через контроль над інформаційним полем. У демократичних державах, навпаки, політичні процеси створюють обмеження для неконтрольованої ескалації, але забезпечують вищу легітимність та ефективніше використання інструментів зовнішнього тиску. Внутрішня політична конфігурація визначає також і те, як саме держава використовує непрямі інструменти: чи робить акцент на дипломатії, чи на прихованих операціях, чи на створенні мережі союзників, здатних реалізовувати її інтереси поза межами формального контролю[89].

Другим ключовим політичним фактором є специфіка міжнародної системи, у межах якої розгортаються сучасні конфлікти. Перехід від біполярності до мультиполярності спричинив появу більшої кількості центрів сили, кожен з яких прагне встановити власні правила гри, а це відкриває можливості для виникнення зон напруги, де війни стають інструментом перерозподілу впливу. Політичні суперечності між великими державами створюють сприятливе середовище для перманентних конфліктів низької інтенсивності, у яких пряме військове зіткнення небажане через ризики глобальної ескалації. Політична конкуренція глобальних і регіональних акторів визначає, наскільки інтенсивно держави використовують непрямі форми впливу, спрямовані на ослаблення опонента без порушення формальних міжнародних правил[90].

Структура політичних альянсів і міжнародних коаліцій відіграє вирішальну роль у формуванні динаміки сучасних конфліктів, оскільки саме через систему партнерств держава визначає межі допустимої поведінки, можливі витрати від ескалації та перспективи довгострокового стратегічного маневру. Політичні союзи забезпечують не лише військову, а й інформаційну, економічну та дипломатичну підтримку, що зміцнює потенціал держави вести затяжний конфлікт або, навпаки, стримує її від агресивних дій. У світі, де війна нерідко переходить у форму взаємних інформаційних атак, економічних обмежень та дипломатичної ізоляції,

політична архітектура союзів визначає ступінь адаптивності держави, її здатність інтегрувати зовнішні ресурси і перетворювати їх на інструменти тиску[91].

Важливим політичним чинником сучасних війн є мобілізаційний потенціал держави, який включає не лише військові резерви, а й готовність суспільства підтримувати політичні рішення, витримувати тривалі конфлікти та продовжувати функціонування в умовах стратегічного стресу. Політична легітимність влади, рівень довіри до інституцій, внутрішня суспільна згуртованість, здатність держави формувати інформаційні наративи — усе це визначає, наскільки ефективно вона реалізує стратегію у довготривалій конфронтації. В умовах нелінійних конфліктів, де інформаційний вплив може бути потужнішим за фізичну силу, політичний стан суспільства стає одним із ключових ресурсів для отримання стратегічної переваги[92].

Важливим політичним аспектом є і те, що сучасні війни розгортаються у реальності, де легітимність — як внутрішня, так і міжнародна — стала одним із найважливіших факторів ведення конфліктів. Держави змушені враховувати, яким чином їхні дії будуть сприйматися міжнародною спільнотою, які ризики несуть порушення норм міжнародного права, наскільки сильними можуть бути наслідки санкцій, ізоляції або розриву партнерських відносин. Політична логіка сучасних війн полягає у тому, що перемога не може бути досягнута ціною втрати міжнародної суб'єктності або руйнування системи зовнішніх зв'язків, оскільки в умовах глобалізованого світу політична ізоляція стає стратегічним провалом. Політичні фактори не лише визначають природу сучасних війн, а й формують багаторівневий характер війни, у якому політика стає тим середовищем, що об'єднує всі форми впливу та методи в єдину систему. Сучасні конфлікти є результатом політичних рішень, політичних структур, політичних суперечностей і політичних амбіцій, а тому аналіз їхньої

динаміки потребує розуміння того, яким чином політична влада трансформує засоби, логіку і результати війни у глобальному та регіональному контекстах[87].

Висновки до першого розділу

Проведений теоретичний аналіз дає підстави стверджувати, що війна як політичне явище зазнала глибокої трансформації, зумовленої зміною міжнародного середовища, розвитком технологій, еволюцією політичної думки та появою нових типів акторів. Історичний огляд трактувань війни — від класичних концепцій Сунь-Цзи, Клаузевіца і Гоббса до підходів сучасних теоретиків міжнародних відносин — демонструє поступовий перехід від розуміння війни як фізичного зіткнення організованих армій до її сприйняття як багатовимірного політичного процесу, що охоплює інформаційні, економічні, культурні та психологічні виміри. Подальший розвиток гуманітарного знання, зокрема ліберальних і конструктивістських підходів, розширив рамки дослідження війни й дозволив інтерпретувати її як соціальну конструкцію, сформовану політичними інтересами, суспільними наративами та інформаційною політикою держав.

У другій половині XX — на початку XXI століття під впливом глобалізації, технологічного прориву та зміни характеру міжнародної системи виникли нові концепції, що пояснюють появу принципово інших форм збройного протистояння. Теорії Ф. Гофмана про гібридну війну, Д. Кілкуллена про нелінійну війну та В. Лінда про війни четвертого покоління узагальнюють головні риси цих трансформацій: асиметричність, мережевість, багаторівневість взаємодій і розмитість меж між війною та миром. У цих підходах ключовим стає не лише застосування сили, а здатність контролювати інформаційний простір, впливати на політичну волю, дестабілізувати державні інститути та використовувати проксі-

акторів і недержавні структури як інструменти досягнення політичних цілей.

Таким чином, сучасна війна постає як політико-мережева форма конфлікту, у якій відбувається інтеграція різних методів впливу — від конвенційних бойових операцій до кібернетичних атак, економічного тиску та інформаційно-психологічних кампаній. Її головною ознакою є підпорядкованість політичним цілям, які визначають зміст, структуру та інструментарій воєнних дій. Еволюція трактувань війни вказує на необхідність комплексного підходу до її аналізу, що поєднує політичні, соціальні, технологічні й інформаційні аспекти. Це створює теоретичне підґрунтя для розуміння подальших змін у веденні сучасних конфліктів і формує методологічну основу наступних розділів дослідження.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ МЕТОДИ ВЕДЕННЯ ВІЙН У КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНИХ СТРАТЕГІЙ

2.1. Вплив дипломатії в умовах ведення сучасних війн.

Дипломатія віддавна була одним із ключових інструментів державної політики, покликаним регулювати взаємодію між політичними

спільнотами. У класичних ранніх уявленнях дипломатія та війна були протиставлені: перша, як засіб зниження напруги, друга, як крайній прояв конфлікту. Проте сучасні концепції ведення війни виходять із принципово іншої логіки. В умовах гібридного та багатовимірного протиборства дипломатія стає одним із методів ведення війни, але сила ця має нематеріальний, політико-правовий та інформаційний характер. Вона працює через створення небажаних для противника міжнародних умов, через блокування його політичних і економічних можливостей, через формування інформаційного тиску або через мобілізацію підтримки третіх держав і міжнародних інституцій. Після закінчення Другої Світової війни вона дедалі чіткіше набуває ознак засобу ведення війни, який може замінювати або доповнювати збройне протиборство [8]. У контексті сучасних міжнародних конфліктів дипломатія перестає бути інструментом виключно мирного врегулювання суперечностей і набуває функції активного методу ведення війни, що дозволяє державам досягати стратегічних цілей без застосування або із мінімізацією прямого військового втручання [19]. Трансформація міжнародних відносин, посилення міждержавних інститутів, поява нових форм політичного впливу та глобальна комунікаційна революція призвели до еволюції дипломатичної діяльності, перетворивши її на складову комплексних стратегій сучасних конфліктів [2]. У цьому контексті дипломатія перестає виконувати виключно функцію запобігання війнам чи врегулювання суперечностей і стає активним методом їх ведення, інтегрованим у ширші політичні, інформаційні та військово-стратегічні процеси. Сучасні форми дипломатичного впливу, на перший погляд, мають мирний характер, проте на практиці вони можуть становити системний інструмент тиску, виснаження, демонтажу міжнародної підтримки супротивника та конструювання вигідного політичного середовища для досягнення власних інтересів [11]. Дипломатія у сучасній війні спрямована на реорганізацію

політичного простору, у якому супротивник перебуває не в ізоляції, а у щільному вузлі міжнародних зв'язків, залежностей, інституційних зобов'язань та наративних конструкцій. Відповідно, дипломатична діяльність здатна змінювати стратегічний баланс без застосування сили або створювати такі умови, за яких збройна сила використовується лише як фінальний елемент багатовимірної політичної стратегії [40].

Уже в другій половині XX століття дипломатія починає перетворюватися на метод ведення війни паралельно зі збройними. У період холодної війни дипломатичне протистояння між блоками охоплювало широку палітру засобів: від укладення стратегічних союзів і формування міжнародних коаліцій до організації міжнародних конференцій, економічних режимів, інформаційних кампаній і правових обмежень. Дипломатична взаємодія між Сполученими Штатами та Радянським Союзом була невід'ємною частиною глобального конфлікту, який хоча й не переріс у пряму війну, але містив численні прояви бойового протистояння через підтримку проксі сил [36]. У цьому контексті дипломатія виконувала функцію не просто комунікаційного інструмента, а стратегічного механізму, який визначав структуру світового порядку, масштаби ескалації, інтенсивність політичного тиску та можливості впливу на країни третього світу. Протягом цього періоду дипломатичні засоби, включно з режимами контролю над озброєннями, санкційними механізмами, міжнародними організаціями та ідеологічною боротьбою, почали розглядатися як інструменти системного стримування, що можуть замінювати застосування збройної сили або створювати політичні умови для перемоги без традиційного поля бою [42].

У другій половині XX — на початку XXI століття дипломатія дедалі тісніше інтегрується у тактику та стратегію нових типів конфліктів, описаних у сучасних концепціях гібридної, нелінійної та війни четвертого покоління. Згідно з цими підходами, війна остаточно перестає бути суто

військовим процесом і перетворюється на глибоке, багатовимірне явище, у якому визначальними є не лише удари по інфраструктурі чи маневри армії, а системний вплив на політичну волю супротивника, його інституції, міжнародні зв'язки та здатність мобілізувати підтримку. У такому розумінні дипломатія стає одним із ключових методів ведення війни, адже вона дає можливість впливати на міжнародний баланс сил, змінювати сприйняття конфлікту у глобальному інформаційному полі, обмежувати ресурси супротивника через санкції, блокади або правові механізми, а також забезпечувати формування коаліцій, які реалізують політичний, економічний та психологічний тиск. Дипломатія інтегрується в логіку сучасної війни, що описується у концепціях гібридності, нелінійності та мережевої боротьби, оскільки вона встановлює міжнародно-правові рамки, визначає легітимність дій сторін та формує інформаційне поле, у якому інтерпретуються цілі й результати конфлікту. У сучасних війнах межа між дипломатичним та військовим інструментарієм є розмитою: дипломатичні рішення впливають на характер операцій, надання військової допомоги, доступ до озброєнь, тлумачення норм міжнародного гуманітарного права та санкційних режимів. Дипломатія стає не зовнішнім додатком до бойових дій, а органічною складовою стратегії, яка охоплює її одночасне використання разом з інформаційно-психологічними операціями та застосуванням проксі сил. У результаті це визначає не лише матеріальні можливості сторін, а й їхню політичну позицію на міжнародній арені [43].

Еволюція дипломатії як методу ведення війни від середини ХХ століття до сьогодення тісно пов'язана з розвитком міжнародних організацій та правових режимів, які стали головними площадками політичного протистояння держав. У період після Другої світової війни ООН перетворилася на глобальний майданчик для легітимації або делегітимації дій держав, де дипломатична боротьба за оцінки, резолюції, санкції та

моніторингові місії стала невід'ємною частиною загальної конфліктної динаміки. У цьому контексті дипломатія виступає формою політичного маневру, що визначає рамки дозволеної поведінки в умовах війни. Для держав, які ведуть активні збройні дії, дипломатія є засобом отримання міжнародної підтримки, а для сторони, що прагне уникнути відповідальності, методом блокування політичних рішень, створення альтернативних трактувань конфлікту та формування сприятливого міжнародного середовища [14].

Після розпаду колоніальних імперій дипломатія почала активно використовуватися для нав'язування політичних моделей держав, встановлення режимів протекції, контролю над ресурсами та політичного спрямування країн, що здобули незалежність. Держави застосовували різні форми дипломатичного впливу: підтримку конкретних політичних сил, економічні стимули, двосторонні угоди, визнання незалежності та дипломатичні гарантії безпеки. Усе це формувало структури залежності, які могли бути використані в умовах конфлікту для зміни політичної орієнтації країни, отримання підтримки на міжнародній арені або забезпечення доступу до стратегічних ресурсів. Дипломатія починає виконувати функцію інструмента підтримки операцій із застосуванням сили у рамках міжнародних коаліцій. Формуються механізми легітимації військових втручань, що поєднують політичні та військові елементи: резолюції Ради Безпеки ООН, мандати на миротворчі операції, багатосторонні формати, місії зі спостереження та наглядові структури. Дипломатичне оформлення збройних операцій стало одним із вирішальних елементів міжнародної політики, завдяки чому застосування сили набуло чіткої політичної логіки, що поєднувала м'яку, жорстку та інституційну силу [8, 42, 46].

На початку XXI століття дипломатія дедалі більше перетворюється на інструмент інформаційної війни, завдяки чому вона набуває не лише функції переговорів чи координації, а й ролі конструктора глобальних

наративів [24]. Дипломатична діяльність тепер включає управління інформаційними потоками, формування міжнародного іміджу, просування правових позицій, мобілізацію підтримки в академічних, медійних, політичних середовищах різних країн. Такий характер дипломатії відповідає загальній логіці сучасних конфліктів, у яких політичний, інформаційний та правовий вплив може забезпечити стратегічні переваги без масштабних бойових дій [15]. Сьогодні дипломатія функціонує як частина глобального інформаційно-політичного поля, у якому держави змагаються не лише за території чи ресурси, а за трактування реальності, інтерпретації подій, визначення агресора та жертви, легітимність політичних дій і право на міжнародну підтримку [18]. Дедалі частіше дипломатія використовується для прикриття підготовки військових операцій, створюючи ілюзію переговорного процесу або демонструючи мирні наміри на зовнішньому рівні, тоді як стратегічні рішення реалізуються приховано [11]. Значну роль дипломатія відіграє у створенні та використанні проксі сил, оскільки саме дипломатичні канали забезпечують створення умов для політичної підтримки таких сил, їх легітимації або навпаки, приховування реальної причетності до дій недержавних груп [29]. У сучасних війнах проксі сили нерідко існують за політичної підтримки держави, що організовує їх діяльність через дипломатичні контакти, двосторонні угоди, участь у міжнародних форумах та створення системи політичного прикриття [10]. Дипломатичні канали дозволяють координувати їх діяльність таким чином, щоб уникати прямої ідентифікації держави-куратора і водночас сформувати необхідні політичні умови для їхнього функціонування. Міжнародні відносини в такому контексті виконують роль середовища, де проксі сили можуть отримувати ресурси, політичний захист або можливість діяти у сірій зоні правового регулювання [14].

Дипломатія також відіграє важливу роль у формуванні чи дестабілізації

міжнародних коаліцій навколо війни. У сучасному середовищі одна держава рідко веде війну повністю самотійно, а тому стратегічна перевага формується за рахунок залучення інших держав. Завдяки створенню альтернативних коаліцій, маніпулюванню образами загроз, блокуванню політичних рішень у міжнародних організаціях та формуванню вигідних інтерпретацій міжнародної ситуації держави здатні послаблювати єдність противників [1]. Дипломатичні зусилля спрямовуються на створення системи партнерств, узгодження політичних позицій, забезпечення доступу до матеріальної допомоги, військової підтримки або міжнародного політичного прикриття. Формування коаліцій створює перевагу у легітимності, ресурсах і можливостях впливу на міжнародне середовище. У цьому процесі держави використовують як офіційну дипломатію, так і неофіційні канали, включаючи дипломатію лідерів, особисті контакти, діяльність радників і експертів, публічну дипломатію, культурні програми та гуманітарні ініціативи. Таким чином дипломатія спричиняє стратегічний поділ держав на різні групи, які спрямовані на те, щоб країни, що підтримують супротивника, не могли ефективно скоординуватися та забезпечувати противнику необхідну військову, економічну та політичну допомогу [14].

Важливою складовою дипломатії у сучасних війнах є боротьба за легітимність. Легітимність визначає здатність держави мобілізувати міжнародну підтримку, уникнути санкцій, отримати доступ до ресурсів та переконати інші країни у правомірності своїх дій [17]. У цьому контексті дипломатія стає процесом формування політичного іміджу сторони конфлікту, який впливає на стратегічні можливості та визначає рамки взаємодії з міжнародним співтовариством. У сучасних війнах легітимність є стратегічним ресурсом, який інколи рівнозначний або навіть перевищує за значенням традиційну військову силу. Це може являти собою як визнання між сторонами конфлікту рівного статусу під час переговорного процесу,

чи стосуватися легітимації конкретної влади на певній території та її визнання повноцінним членом міжнародної спільноти [14].

На цьому фоні варто зазначити, що дипломатія все частіше виконує роль каналу для проведення переговорів з різноманітними проксі силами. Стан сучасних війн робить необхідним встановлення комунікації з різноманітними суб'єктами, які не мають офіційного статусу у міжнародному праві. Дипломатія адаптується до цього, створюючи неформальні канали взаємодії, використовуючи посередників, організовуючи секретні консультації або залучаючи міжнародні організації як технічних посередників. Важливо підкреслити, що дипломатія у сучасних війнах не обмежується діяльністю офіційних дипломатичних установ. Вона включає роботу спецслужб, аналітичних центрів, міжнародних корпорацій, медіа організацій та транснаціональних груп впливу. Таким чином дипломатія стає інтегральною частиною ширшої системи стратегічного управління конфліктом [36].

У межах гібридних конфліктів дипломатія дедалі частіше взаємодіє з інформаційно-психологічними операціями. Публічна дипломатія використовується для формування глобальної громадської думки, створення образу агресора або жертви, мобілізації симпатій та демонстрації легітимності власних дій [24]. Інформаційний компонент дипломатичної діяльності включає публічні заяви, комунікації через міжнародні організації, дипломатичні звіти, роботу зі світовими медіа та цілеспрямоване просування наративів, що впливають на ставлення третіх сторін [15]. У сучасних конфліктах дипломатичні відомства функціонують як центри інформаційно-психологічного впливу, що формують образ війни, визначають значення подій та координують реакції союзників [21]. Сучасна дипломатія також стає інструментом маніпуляції міжнародним правом, коли держави прагнуть створювати правові рамки, що виправдовують їхню поведінку, або підважувати правові підстави дій противника.

Застосовуються механізми міжнародних судів, трибуналів, резолюцій міжнародних організацій, угод і меморандумів, які формують нормативний простір конфлікту. Використання міжнародного права як інструменту дипломатії спрямоване на делегітимізацію дій супротивника, створення формальних претензій і тиску, ініціювання юридичних процедур, які обмежують можливості противника в міжнародній системі. Правовий вимір дипломатії, таким чином, не лише регулює поведінку сторін, а й стає зброєю у політичній боротьбі [23].

2.2. Метод інформаційно-психологічних операцій, в стратегії ведення сучасної війни

Інформаційно-психологічні операції є одним із центральних методів ведення сучасних війн, оскільки вони дозволяють впливати на політичні рішення, суспільні настрої, поведінку еліт, рівень мобілізації населення та міжнародне середовище без необхідності застосування військової сили [21]. Їх роль постійно зростала упродовж другої половини XX століття та набула критичного значення у XXI столітті. Із розвитком медіа, комунікаційних технологій, цифрового середовища та глобальних мереж, інформаційно-психологічні операції стали невіддільною частиною планування та реалізації сучасних війн [22]. Інформаційно-психологічні операції стали органічним елементом сучасних конфліктів, оскільки війна дедалі більше переміщується у домен боротьби за інтерпретації, смисли, наративи та форми легітимації [24]. Їхнє завдання полягає не в тому, щоб лише супроводжувати бойові дії, а у створенні інформаційного середовища, у якому супротивник втрачає здатність ефективно організовувати опір, приймати раціональні рішення, підтримувати легітимність влади й зберігати суспільну єдність. У цьому сенсі вони функціонують не як допоміжний механізм, а як основний спосіб формування реальності

конфлікту, де визначення загрози, статус ворога, цілі боротьби та оцінка ситуації можуть змінюватися не через фактичні дії на полі бою, а через інформаційне супроводження та психологічний вплив на різні аудиторії [33].

Еволюція методу Інформаційно-психологічних операцій відповідає загальній трансформації характеру воєн, які від середини ХХ ст. послідовно переходили від традиційних міждержавних зіткнень до гібридних, мережових та асиметричних конфліктів із домінуванням інформаційних процесів. Використання інформаційно-психологічних операцій як окремого методу можна простежити ще в умовах ідеологічного протистояння часів “холодної війни”, коли держави усвідомили, що масові медіа та канали комунікації здатні виконувати стратегічну функцію. У цей період інформаційний вплив перестав бути допоміжним засобом і перетворився на системний компонент загальної стратегії. Радіомовлення, пропагандистські матеріали, культурна дипломатія, організоване розповсюдження наративів, спрямованих на дискредитацію супротивника, стали ключовими інструментами політичного протиборства. Важливою рисою цього етапу було те, що інформаційно-психологічні операції здійснювалися в умовах жорсткої біполярної конфігурації світу, де основні актори володіли потужними централізованими структурами інформаційного контролю. Відповідно, ІпсО найчастіше мали форму масованих кампаній, спрямованих на формування довготривалої ідеологічної лояльності або неприйняття, охоплюючи суспільства цілих держав [24].

Застосування інформації як зброї поступово стало настільки системним, що вона почала розглядатися як рівноцінний інструмент поряд із дипломатією, економічним впливом і військовою силою. Починаючи з 1960–1970-х років, розвиток телебачення, політичної реклами та загальної емоційної насиченості інформаційного простору стимулював ширше використання психологічних методів впливу. У цей період інформаційно-

психологічні операції дедалі тісно пов'язуються не лише з ідеологічним протистоянням між наддержавами, а й з локальними конфліктами в Азії, Африці та Латинській Америці, де боротьба за лояльність населення та міжнародну підтримку ставала не менш важливою, ніж фізичний контроль території [21].

Подальша еволюція інформаційно-психологічних операцій значною мірою була пов'язана з технологічними інноваціями кінця XX століття. Поява персональних комп'ютерів, супутникового телебачення та початкова фаза розвитку Інтернету відкрили можливість миттєвого поширення інформації та перетворили її на інструмент глобального впливу. З кінця 1980-х і особливо у 1990-х роках інформаційні кампанії стали включатися до офіційних військових стратегій. Багатонаціональні коаліції активно використовували інформаційний вплив для конструювання підтримки операцій, дискредитації дій супротивника та мобілізації міжнародної спільноти. Формування образу “гуманітарних інтервенцій” або “загрози глобальній безпеці” свідчило про те, що інформаційна сфера стала простором, де вирішується питання політичної легітимності війни [32].

На межі XX–XXI століть інформаційно-психологічні операції поступово набувають нової форми, охоплюючи не лише класичні медіа, а й цифрові платформи, що створило новий домен конфлікту. Поширення мобільного зв'язку, інтернет-форумів та перших соціальних мереж радикально змінило баланс між державами, недержавними акторами та суспільством. Інформація перестає бути одностороннім потоком і стала багатфакторною системою безперервного обміну, у якій будь-яка група, від терористичних організацій до приватних компаній та волонтерських спільнот, могла створювати й поширювати наративи, здатні впливати на масову свідомість [49]. З цього моменту Інформаційно-психологічні операції вийшли за межі централізованих державних кампаній і почали формуватися як гнучкі мережеві процеси, що діють у цифровому середовищі та здатні швидко

адаптуватися до динамічних умов [30].

Наразі інформаційно-психологічні операції нерозривно пов'язані з розвитком технологій. Застосування алгоритмів машинного навчання, нейронних мереж, генеративних моделей, великих даних та аналітики поведінки дозволяє створювати точні психологічні профілі аудиторій, прогнозувати їхню реакцію на певні події та адаптувати інформаційні кампанії у реальному часі. Інформаційний вплив стає дедалі більше індивідуалізованим, що суттєво підвищує його ефективність порівняно з масовими формами пропаганди попередніх епох [15].

Сучасна логіка інформаційно-психологічних операцій формується під впливом кількох взаємопов'язаних тенденцій у розвитку теорій війни, які описують її гібридність, нелінійність та мережевий характер. Сама практика інформаційно-психологічних операцій ґрунтується на розумінні конфлікту як складної системи взаємодії багатьох акторів і доменів, де політичні, соціальні та медійні фактори впливають на перебіг протистояння не меншою мірою, ніж танкові колони чи ракетні удари. Дослідження сучасних війн наголошує, що у глобалізованому інформаційному середовищі здатність формувати сприйняття реальності противником, контролювати інформаційні потоки, конструювати стратегічні наративи та підривати політичну волю стає ключовим принципом досягнення переваги [15]. Саме тому інформаційно-психологічні операції розглядаються як повноцінний метод ведення війни, інтегрований у політичну стратегію держави та відповідний до логіки сучасних конфліктів, що поєднують силові та несилові інструменти впливу.

У межах гібридного, нелінійного та мережевого підходів, які описують еволюцію війн другої половини XX — початку XXI століття, формується спільне розуміння того, що сучасна війна відбувається не стільки у фізичному просторі зіткнення регулярних армій, скільки у площині боротьби за політичну волю, довіру, легітимність та контроль над

суспільною свідомістю [2]. У цих концептуальних координатах інформаційно-психологічні операції набувають характеру системної діяльності, спрямованої на досягнення стратегічних політичних цілей шляхом впливу на мислення та поведінку широких соціальних груп, як усередині противника, так і серед власного населення, міжнародних партнерів, нейтральних третіх країн та глобальних аудиторій. Сучасна війна дедалі більше спирається на можливість змінювати спрямованість подій шляхом управління інформацією: створення враження про перевагу, дестабілізації морального стану супротивника, розмивання єдності його політичної еліти, формування альтернативних інтерпретацій реальності та перенесення центру протистояння у психологічні й символічні виміри.

В умовах глобальної цифровізації, розвитку соціальних мереж, поширення мобільного інтернету та перетворення інформаційного простору на відкриту, багатовимірну комунікаційну систему, можливості інформаційно-психологічних операцій суттєво розширюються. Якщо у попередні історичні епохи інформаційний вплив був обмежений пропагандистськими кампаніями, дипломатичною риторикою чи управлінням пресою, то сьогодні він охоплює спектр інструментів від мікротаргетованих повідомлень у мережах до кібероперацій, від використання алгоритмів для маніпуляції поведінкою аудиторій до застосування штучного інтелекту для моделювання інформаційних потоків. Інформаційно-психологічні операції включають в себе цілий комплекс взаємодіючих технологій: стратегічні комунікації, інформаційні кампанії, дезінформацію, кібератаки на інформаційну інфраструктуру, створення фейків і фейкових авторитетів, запуск емоційно заряджених наративів, операції зі штучного формування громадської думки, управління політичними та соціальними кризами на території противника, маніпуляцію страхом, тривогою, почуттям несправедливості або ворожості. Однією з ключових особливостей сучасних інформаційно-психологічних операцій є

їхня інтегрованість у загальну стратегію конфлікту. Вони не функціонують самі по собі, а поєднуються з військовими ударами, дипломатичними діями та підривною діяльністю проксі сил. У межах складної архітектури сучасних війн інформаційний компонент виконує роль системоутворюючого елементу, що пов'язує різні методи ведення війни в єдине політичне ціле. Застосування інформаційно-психологічних операцій дає змогу створити умови, у яких супротивник постійно перебуває у стані невизначеності, внутрішньої дезорієнтації та психологічного виснаження, що зменшує його здатність до опору і ускладнює вироблення стратегічних рішень. У цьому сенсі інформаційний вплив може бути більш ефективним і менш витратним, ніж використання фізичної сили, оскільки він дає змогу досягати значних політичних ефектів без масштабної ескалації конфлікту [33].

Сучасні інформаційно-психологічні операції будуються на поєднанні кількох принципів: швидкості поширення інформації, масовості охоплення, мультирівневості впливу, персоналізації повідомлень, багатоканальності та можливості враховувати специфічний соціальний і культурний контекст цільової аудиторії. У межах цього підходу сучасна війна набуває риси емоційно-когнітивного протиборства, де результат залежить не від кількості озброєнь або чисельності армій, а від здатності контролювати інтерпретації реальності. Поширення дезінформації, маніпуляція фактами, трансляція вигідних наративів, формування образу ворога, нав'язування страху чи відчуття безнадійності, усе це стає інструментами, що визначають логіку конфлікту у XXI столітті [24].

Інформаційно-психологічні операції як метод ведення сучасних війн виділяються за різними методами впливу. Одним з таких є формування стратегічних наративів, довготривалих концептуальних конструкцій, покликаних визначати сутність конфлікту, легітимність дій власної держави та нелегітимність дій противника. Наративи задають рамку інтерпретацій, у

межах якої події війни набувають символічного значення. Наприклад, вони можуть подавати конфлікт як боротьбу за виживання, за національну ідентичність, за справедливість або як захист від зовнішньої агресії. Ефективно сформований стратегічний наратив здатний забезпечувати підтримку суспільства, мобілізувати населення, утримувати довіру міжнародних партнерів, а також створювати інформаційний тиск на противника [15]. Інформаційні кампанії можуть включати демонстрацію сили, приховування реальних намірів, поширення панічних настроїв серед противника, підрив морального духу населення. У цифровому середовищі ці кампанії часто здійснюються через соціальні мережі, канали месенджерів, медіаплатформи, анонімні ресурси та керовані інформаційні мережі. Це все впливає на політичні та соціальні процеси в державі що призводить до внутрішньополітичної дестабілізації ситуації. Наступним буде операції зі створення штучних соціальних конфліктів, розпалювання регіональних або етнічних протиріч, поширення фейкових даних, що підривають довіру до державних інституцій, або маніпуляції економічними очікуваннями, що можуть спричинити соціальну напругу чи політичну дезорганізацію [47]. У сучасних війнах такі операції нерідко поєднуються з діяльністю проксі сил, які виконують роль місцевого носія інформаційного впливу. Загалом інформаційне забезпечення діяльності проксі сил, тобто акторів, які формально не належать до держави, але виконують її політичні чи стратегічні завдання є важливим компонентом методу. У цьому випадку інформаційно-психологічні операції спрямовані на легітимацію дій проксі-акторів, створення позитивного або нейтрального образу цих сил, приховування участі держави та використання діяльності проксі-структур для формування вигідних наративів [7]. Їхня здатність діяти у децентралізованому цифровому середовищі, поширювати повідомлення анонімно або під виглядом соціальних рухів, медіаплатформ чи приватних осіб ускладнює систему протидії. В інформаційно-психологічних операціях

такого типу ключову роль відіграють механізми вірусного поширення контенту, маніпуляції аудиторією, цілеспрямоване створення різних наративних просторів, які функціонують паралельно та не перетинаються.

Кібератаки на інформаційні системи, сайти урядових установ, інфраструктуру або медійні ресурси будуть супроводжуватися інформаційним поширенням про їхні наслідки з метою підвищення відчуття загрози, невпевненості та некомпетентності влади у країні-цілі. Кібероперації стають інструментом не лише руйнування технологічних систем, а й психологічного тиску на суспільство, що сприймає їх як ознаку власної вразливості [25]. Інформаційно-психологічні операції слугують також інструментом маніпуляції міжнародною підтримкою. Вони можуть бути спрямовані на те, щоб послабити готовність союзників допомагати країні цілі, вплинути на позицію міжнародних організацій, сформувати образ “двозначності”, “взаємної провини” або “надмірних ризиків” у разі продовження зовнішньої підтримки. Метою таких операцій є не ліквідація підтримки повністю, а її розмивання, уповільнення або перетворення на предмет внутрішніх політичних суперечок у країнах-партнерах. Також суттєвою характеристикою сучасних інформаційно-психологічних операцій є їхній асиметричний характер. Вони дозволяють невеликим і середнім державам створювати значний вплив на більш потужних супротивників, компенсуючи нестачу військових ресурсів здатністю до маніпуляції інформаційним середовищем. Це стає особливо важливим у ситуаціях, коли пряме зіткнення з сильнішим противником є не вигідним або неможливим, і коли головною метою стає не перемога на полі бою, а підрив внутрішньої стабільності, зміна політичного курсу, провокування кризи або створення довготривалої зони невизначеності.

2.3. Приклади застосування проксі сил, як методів в сучасній війні

Використання проксі сил у сучасних війнах поступово перетворилося на один з ключових інструментів політичного впливу, що дозволяє державам досягати стратегічних результатів без прямої участі власних армій. Еволюція цього методу від середини XX століття до сьогодення демонструє поступовий перехід від традиційних опосередкованих військових інструментів до більш складних багатовимірних форм впливу, що охоплюють інформаційні, дипломатичні, мережеві, соціальні та економічні ресурси. Цей підхід спирається на залучення недержавних або формально автономних акторів для виконання завдань, які традиційно вважалися прерогативою державних армій. Унаслідок еволюції воєнного середовища, інформаційних технологій, дипломатичних інструментів та політичних стратегій, проксі сили сьогодні відіграють все більш значущу роль, забезпечуючи можливість ведення конфліктів у форматах, що поєднують військові, інформаційні, політичні й соціальні методи впливу. Проксі сили стали критичною складовою конфліктів, у яких основними цілями є не лише контроль над територією, а передусім вплив на політичну стабільність, легітимність влади, направлення суспільних настроїв і зміна міжнародних балансів сил. Сучасні війни стали нелінійними та багатовимірними, а тому інструменти, які раніше розглядалися як допоміжні, перетворилися на системоутворюючі. Використання проксі сил це не лише спосіб зменшити пряме залучення держави у збройне протистояння, а й гнучкий механізм політичного впливу, який дозволяє інтегрувати військові дії з інформаційно-психологічними та дипломатичними операціями [11].

Сучасні держави дедалі частіше обирають саме проксі-метод, оскільки він забезпечує стратегічну двозначність, розмиває межу між військовими та невійськовими інструментами, створює можливість приховувати формальну відповідальність і водночас формувати бажані політичні результати на території інших держав чи регіонів [27]. Починаючи із середини XX століття, проксі війни стали найбільш характерною формою

протиборства у середовищі глобального суперництва. Під час Холодної війни США та СРСР уникали прямого зіткнення, натомість активно використовували ідеологічно, політично чи матеріально підтримувані угруповання як інструмент реалізації власних міжнародних інтересів. На цьому етапі проксі сили застосовувалися переважно для вирішення локальних конфліктів, що мали глобальне значення в контексті глобального протистояння двох систем. У цих умовах сам конфлікт ставав двошаровим: локально він міг виглядати як громадянська чи національно-визвольна боротьба, але в глобальному контексті була частиною великого геополітичного протистояння, у якому використання проксі сил було політично раціональним способом уникнути ядерної ескалації [9]. 1960–1970-ті роки продемонстрували, що проксі методи можуть охоплювати не лише військову підтримку, а й управління політичними рухами та створення лояльних режимів. СРСР активно підтримував різні соціалістичні та соціал-революційні рухи в Африці, Азії та Латинській Америці, використовуючи їх як засіб розширення власної сфери впливу. У відповідь США здійснювали підтримку антикомуністичних повстанців, військових хунт або політичних об'єднань, що виступали проти радянського впливу. Шляхом забезпечення ресурсів і стратегічного керування певними групами держава могла досягти значних результатів без прямого військового втручання.

У другій половині XX століття проксі сили дедалі частіше застосовувалися не тільки як військовий ресурс, а й як політичний механізм управління регіональними союзниками. Застосування проксі сил набуло інструментальної політичної форми: держави не лише допомагали бойовим групам, а й інтегрували ці структури у ширші політичні стратегії контролю над регіональними процесами. Внаслідок цього проксі війни стали системним явищем, що охоплювало військовий, дипломатичний і політичний рівні одночасно. Після завершення Холодної війни проксі сили не зникли, а еволюціонували у ще більш складні форми, оскільки світовий

порядок поступово відходив від двополярності, а недержавні актори почали відігравати дедалі більшу роль у міжнародних процесах. Очікування ослаблення конфліктів разом з закінченням протистояння СРСР та США не виправдало себе, оскільки глобальна децентралізація, доступність зброї, поширення екстремістських ідеологій, вразливість державних інституцій у багатьох регіонах і стрімкий розвиток інформаційних технологій сприяли виникненню нових форм насильства, що значно відрізняються від класичних міждержавних війн [46].

На тлі зростання регіональних конфліктів, послаблення традиційних державних інститутів та появи нових інформаційних технологій проксі сили набула якостей мережевих структур, здатних діяти автономно та поєднувати місцеві інтереси із зовнішньою підтримкою. У цих умовах проксі актори стали не лише бойовими структурами, а й інформаційними центрами, дипломатичними посередниками та політичними інструментами формування міжнародного визнання або невизнання окремих територій [7]. Такі умови перетворили проксі сили на стратегічно привабливий інструмент для держав, зацікавлених у послабленні супротивника або зміні політичного порядку без прямої конфронтації [6]. На початку XXI століття використання проксі сил стало закономірним елементом нових типів конфліктів, що характеризуються високою гібридністю, нерегулярністю та нелінійністю. У війнах починають приймати участь велика кількість різноманітних проксі акторів, підтримуваних різними державами. Кожен з цих акторів використовував місцеві сили як політичний інструмент впливу на формування майбутнього політичного ландшафту.

Загалом сучасні конфлікти з використанням проксі сил характеризуються високим рівнем складності та непередбачуваності. Проксі актори здатні одночасно вести локальні бойові дії, здійснювати контроль над населенням, проводити інформаційні операції, взаємодіяти з міжнародними медіа, створювати віртуальні мережі підтримки, співпрацювати з кримінальними

структурами та забезпечувати політичне проникнення у місцеві адміністрації. Ця багатофункціональність дозволяє їм компенсувати недоліки, які традиційно були притаманні нерегулярним формуванням, і водночас надає переваги, недоступні державним арміям, що зобов'язані дотримуватися міжнародного гуманітарного права та політичної відповідальності. Проксі сили сьогодні мають різноманітні форми, від збройних повстанських рухів, етнічних або релігійних угруповань, кримінальних мереж і приватних військових компаній до спеціально створених політичних структур, інформаційних платформ чи воєнізованих формувань, які маскуються під локальні сили самооборони. Ключовою рисою цих акторів є їхня формальна автономність, яка дозволяє державі-куратору зберігати політичну дистанцію, уникати міжнародних санкцій, вести війни прихованим способом або здійснювати тиск на інші держави без оголошення військових дій [27]. Така гнучкість робить проксі сили ефективним інструментом контролю територій, підриву політичної стабільності, зміни балансів сил, здійснення прихованих операцій і формування нових політичних реалій у регіонах, що становлять стратегічний інтерес.

Проксі сили також виконують функцію інструмента політичного маскування. Держава, яка їх використовує, може одночасно заперечувати свою причетність, блокувати юридичні механізми міжнародної відповідальності та створювати суперечливі інформаційні наративи, що ускладнюють реагування міжнародних організацій [10]. За рахунок цього геополітичний тиск може здійснюватися приховано, а сама війна набуває рис “конфлікту без війни”, у якому бойові дії не завжди є домінантним методом досягнення результату. У таких ситуаціях інструменти дипломатичного впливу, політичної маніпуляції та інформаційних операцій працюють у синергії з діями проксі сил, формуючи єдину логіку конкуренції. Важливим аспектом використання проксі-акторів є можливість

створювати специфічні моделі управління локальними територіями. Такі формування нерідко стають не просто виконавцями військових операцій, а ідеологічними, релігійними чи політичними структурами, що здатні забезпечувати контроль над населенням, ресурсами та адміністративними процесами [7]. У багатьох випадках проксі сили формують паралельні системи влади, які можуть існувати роками і створювати стабільні зони впливу, що практично недоступні для центральних державних інституцій. Таким чином, проксі-метод стає способом формування нових політичних утворень, які функціонують під впливом зовнішнього актора, але зберігають видимість автономності.

Серед ключових характеристик сучасних проксі сил можна виокремити їхню мережеву організацію. На відміну від класичних військових формувань, вони часто не мають вертикальної структури командування, а діють через горизонтальні мережі, що забезпечують стійкість до зовнішніх ударів, гнучкість у прийнятті рішень і можливість швидкого відтворення на інших територіях [Kilcullen]. Такий формат дозволяє їм адаптуватися до різноманітних політичних і військових умов, діяти автономно в межах загальної стратегічної логіки та змінювати тактичні підходи відповідно до ситуації. Мережеві проксі сили можуть перерозподіляти ресурси, здійснювати координацію між групами, залучати нових учасників, інтегрувати кримінальні та політичні елементи, створювати нові канали постачання зброї і матеріалів, забезпечувати взаємодію між військовою та інформаційною діяльністю. У межах сучасних тенденцій використання проксі структур дедалі частіше включає кібер угруповання, діджиталі мережеві спільноти та групи, що виконують роль нематеріальних проксі сил. Такі структури здійснюють хакерські атаки, поширюють дезінформацію, координують інформаційні кампанії та впливають на політичні процеси без застосування традиційної зброї. Ці групи часто пов'язані з державами, але юридично залишаються автономними, що

дозволяє державам використовувати їх як інструмент тиску у політичних конфліктах. Наявність таких проксі структур демонструє еволюцію концепції війни у цифрову епоху, коли політичний вплив може здійснюватися через інформаційні мережі, соціальні платформи та кіберпростір [49].

Історичні приклади використання проксі-методів існували і раніше, однак саме у сучасних війнах вони набули системного характеру. Формування таких сил стало невід'ємною частиною гібридних, нелінійних і мережевих конфліктів, у межах яких військова сила вже не є єдиним вирішальним чинником. Важливими стали інформаційно-психологічні кампанії, дипломатичні маніпуляції, контроль над місцевими політичними структурами, мобілізація локальних ідентичностей та активне використання інструментів, що дозволяють швидко перетворювати соціальні групи у керовані воєнізовані формування [45]. Такі конфлікти, як правило, демонструють тісне поєднання політичних, інформаційних, соціальних і військових впливів, які здійснюються через мережеві структури, здатні діяти автономно, але водночас залишатися пов'язаними із зовнішнім центром стратегічного керівництва.

Висновки до другого розділу

Аналіз еволюції дипломатії, інформаційно-психологічних операцій та застосування проксі сил демонструє, що від середини XX століття до сьогодення вони поступово інтегрувалися у єдину систему методів ведення сучасних війн. Вони сформували комплексну модель політичного протиборства, у якій бойові дії перестали бути центральним чи визначальним елементом конфлікту, поступившись місцем стратегічному впливу на політичний, інформаційний і соціальний простір супротивника. Дипломатія пройшла шлях від засобу мирного врегулювання до одного з

провідних методів ведення війни, що дозволяє державам змінювати баланс сил без прямого застосування армії. Вона стала інструментом формування міжнародного середовища, здатного послаблювати супротивника через санкції, правові механізми, політичну ізоляцію, конструювання коаліцій та контроль за глобальними наративами. Одночасно дипломатія дедалі частіше переплітається з інформаційно-психологічними операціями, оскільки формування міжнародної думки, визначення образу агресора або жертви, створення вигідних наративів і маніпулювання міжнародно-правовими рамками перетворилися на ключові завдання зовнішньополітичних інституцій у період конфлікту.

Інформаційно-психологічні операції еволюціонували у напрямі системного, високотехнологічного та безперервного впливу, спрямованого на підриг політичної волі, деморалізацію населення, формування викривленого сприйняття реальності та створення багаторівневої інформаційної переваги. Вони стали невід'ємним компонентом стратегії, у якій інформація використовується як зброя, а публічна дипломатія, як канал її поширення. Паралельно із цим застосування проксі сил набуло нової якості, відходячи від практик часів холодної війни та перетворюючись на гнучкий механізм ведення бойових і політичних операцій із прихованою участю держави-куратора. Проксі формування забезпечують можливість впливати на перебіг війни без прямого втручання, зменшуючи політичні ризики, уникаючи міжнародної відповідальності та створюючи розгалужену мережу нестандартних суб'єктів, які здатні діяти у зонах, недоступних для регулярних військ. Їх використання стало можливим завдяки дипломатичному прикриттю, неофіційним угодам та сірим зонам міжнародного права, що робить проксі сили логічним продовженням політичних і інформаційних стратегій держав.

У сукупності ці три методи формують сучасну багатовимірну модель війни, у якій політичний вплив, інформаційне панування та контроль за

проксі силами дозволяють досягати стратегічних результатів без повномасштабних бойових дій або ж істотно визначають успіх військового компонента. Еволюція цих методів засвідчує, що сучасна війна більше не обмежується полем бою, а розгортається у політичному, інформаційному, правовому та соціальному вимірах, де вони взаємодіють як елементи єдиної стратегії.

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР ЕВОЛЮЦІЇ МЕТОДІВ ВЕДЕННЯ СУЧАСНИХ ВІЙН

3.1. Приклади застосування методів в сучасних війнах

Середина ХХ століття стала періодом, коли війна поступово перестала бути виключно збройним зіткненням армій і перетворилася на складний політичний процес, у якому дипломатія, інформаційні стратегії та використання проксі сил почали визначати не менше, ніж бойові дії. Саме тому аналіз конкретних конфліктів цього періоду дає можливість простежити еволюцію політичних методів ведення війни у їхній практичній реалізації. Корейська війна, В'єтнамський конфлікт, Війна за незалежність Хорватії та війна в Сирії демонструють, як у різних історичних і геополітичних умовах формувалися й застосовувалися три важливі методи сучасного протиборства — дипломатичний тиск, інформаційно-психологічний вплив і проксі-механізми. У цих конфліктах ці методи не існували окремо, а діяли як взаємопов'язані складові політичної логіки війни: дипломатія визначала міжнародну рамку протистояння, інформаційні операції формували сприйняття війни всередині та за межами регіону, а проксі-сили забезпечували гнучкість ведення бойових дій і можливість впливу без прямої участі держав. Таким чином, розгляд цих

конфліктів дозволяє не лише відтворити історичний вимір становлення сучасних методів війни, але й показати, як саме політичні інструменти стали ключовими чинниками трансформації самого поняття війни у глобальній системі.

Першою досліджуваною війною буде Корейська війна 1950-1953 рр. Ця війна стала одним із перших великих конфліктів епохи, у якій війна поступово втрачала свою класичну форму та починала набувати ознак комплексного політичного протистояння. Вона розгорталася в умовах зародження нового міжнародного порядку та формування глобального біполярного світу, що надав їй характеру боротьби не лише між двома державами, КНДР і Південною Кореєю, а між двома несумісними політичними моделями, двома проектами світового устрою. Вже в цьому конфлікті чітко проявилися три методи, які в подальшому визначатимуть характер усіх сучасних війн: дипломатичний тиск, інформаційно-психологічні операції та використання проксі сил. Усі три методи діяли не ізольовано, а в тісній взаємодії, створюючи багатовимірне поле боротьби, що виходило далеко за межі традиційних військових підходів. Корейська війна стала прикладом того, як політичні інструменти почали відігравати роль не лише допоміжних засобів, а центральних елементів стратегічної логіки конфлікту. Цей конфлікт розгорталася у період, коли насильство переставало бути єдиним визначальним критерієм війни, а стратегічні цілі дедалі більше досягалися через вплив на політичні структури, міжнародні інституції та суспільну свідомість. [35]. У контексті нової геополітичної реальності держави використовували війну як засіб формування глобального балансу сил, і тому політичні методи стали не окремим елементом, а системним способом ведення війни. Корейська війна дала початок масштабній еволюції, коли дипломатичний вимір набув значення не лише засобу врегулювання конфліктів, а арени бойових дій, інформаційний вплив став важливішим за фізичне просування фронту, а

проксі сили — ключовим інструментом, що визначає структуру конфлікту.

Корейська війна стала одним із перших конфліктів, у якому дипломатія використовувалася як прямий засіб ведення війни, спрямований на досягнення військово-політичних результатів без обов'язкової ескалації збройної боротьби. Уже з перших тижнів війни дипломатичний фронт стає рівнозначним військовому: бойові дії на корейському півострові супроводжувалися інтенсивним протистоянням у Раді Безпеки ООН, у міжнародних організаціях, у двосторонніх каналах зв'язку між СРСР та США. Не в останню чергу завдяки бойкоту Ради безпеки ООН з боку СРСР та як результат відсутності вето на резолюції по конфлікту в Кореї, втручання США та її союзників було вирішеним питанням. Дипломатія стала інструментом конструювання міжнародного курсу конфлікту, визначення легітимності сторін, мобілізації міжнародних ресурсів та формування коаліцій. Однією з найважливіших рис дипломатії у Корейській війні було те, що вона створювала політичну рамку, яка визначала, як саме буде інтерпретовано війну в глобальному вимірі. Так, ухвалення резолюцій Ради Безпеки ООН, що засуджували дії Півночі та закликали до міжнародної підтримки Півдня, стало одним із ключових дипломатичних маневрів Сполучених Штатів. Створення міжнародної коаліції, що діяла під егідою ООН, стало унікальним прикладом використання дипломатії як засобу формування багатосторонньої військово-політичної структури. Це дозволило перетворити конфлікт із локального зіткнення на глобальну політичну подію, у якій символічне значення міжнародної легітимності стало центральним елементом стратегії [36]. КНР, яка вступила у війну восени 1950 року, також активно застосовувала дипломатичні інструменти, прагнучи сформувати політичну інтерпретацію своєї участі як захисту регіональної стабільності та боротьби проти іноземної інтервенції. Пекін намагався використати дипломатію для обмеження впливу ООН та створення власного політичного нарративу через

нейтральні держави та міжнародні форуми за підтримки СРСР. Дипломатія виконувала і функцію обмеження ескалації. У ситуації, коли конфлікт загрожував перерости у ядерне протистояння двох великих держав, дипломатичні канали стали засобом утримання війни у межах Кореї та подальшого її розповсюдження на території Китаю, СРСР та Японії. Це була одна з перших ситуацій, у якій дипломатичний фронт відігравав вирішальну роль у збереженні глобальної безпеки. [43].

Корейська війна й стала першим масштабним конфліктом, у якому інформаційно-психологічні операції досягли безпрецедентного розвитку та почали виконувати системоутворюючу роль. Умови біполярного протистояння, розвиток нових медіа, а також необхідність контролювати міжнародну думку перетворили інформаційну сферу на поле битви, що мало стратегічне значення. Однією з ключових особливостей інформаційного впливу у Корейській війні було те, що він став глобальним. Якщо у попередніх війнах інформаційна боротьба залишалася здебільшого внутрішньою справою держави, то тепер вона стала інструментом міжнародної конкуренції. США проводили масштабну кампанію, спрямовану на формування уявлення про конфлікт як боротьбу за свободу, демократію та захист міжнародного порядку. Трансляції радіостанцій, друковані видання, публічні дипломатичні акції використовувалися для мобілізації підтримки серед союзників і для створення сприятливої інтерпретації війни у світі. [3]. У свою чергу це також і призводило до казусів, найяскравішим з яких є розповсюдження інформації про “пропозиції” головнокомандувача сил ООН генерала Дугласа Макартура застосування ядерної зброї проти військ Північної Кореї та Китаю, задля “найефективнішого знищення комуністичної загрози”. Північна Корея та Китай, у свою чергу, поширювали наратив про агресію імперіалізму та необхідність захисту азійського регіону від зовнішнього втручання. Цей наратив був спрямований не лише на власне населення, а й на країни, що

перебували у стані деколонізації, де антизахідні настрої могли бути використані для формування політичної симпатії. Вперше інформаційні кампанії стали активно використовуватися для впливу на міжнародні організації. Сторони прагнули не лише переконати власне населення, а й сформувати сприятливий ґрунт для дипломатичних рішень та міжнародної підтримки. Інформаційні операції стали інструментом формування легітимності, що в подальшому стане центральною рисою сучасних гібридних конфліктів.

Корейська війна стала також одним із перших великих конфліктів, у яких застосування проксі сил набуло системного характеру. Формально війна велася між двома сторонами — Корейською Народною Демократичною Республікою (Північна Корея) та Корейською Республікою (Південна Корея), однак насправді вона була війною, у якій США та її союзники з однієї сторони та СРСР і соціалістичні держави з другої не тільки направляли свої опосередковані сили, але й використовували корейські сили як проксі для реалізації власних геополітичних інтересів. Північна Корея отримувала зброю, матеріальну підтримку та військових радників з боку СРСР і Китаю. Це дозволило Москві та Пекіну вести боротьбу проти США без прямого військового зіткнення. Участь китайських «народних добровольців» стала однією з найбільш показових форм проксі-участі: Китай зберігав формальну можливість заперечувати офіційну участь у війні, хоча фактично його війська грали вирішальну роль у протистоянні з силами ООН. Південна Корея, у свою чергу, виступала у ролі проксі США та ширшої коаліції держав. Війна, у якій американські війська діяли під прапором ООН, стала прикладом формування міжнародної системи, у якій локальні сили виконували функцію фронтового актора, тоді як стратегічні рішення ухвалювалися зовнішніми центрами. Офіційно США та інші держави які були залучені до війни, не воювали проти Північної Кореї, а лише залучали свої війська до миротворчого контингенту, що створювало

унікальну схему дипломатичного втручання.

Наступною досліджуваною війною буде В'єтнамська війна 1955-1975 рр. яка стала одним із найяскравіших прикладів еволюції методів ведення війни у другій половині XX століття. Конфлікт, що на перший погляд розгортався у рамках боротьби за контроль над територією, насправді став полем зіткнення багатовимірних стратегій, у яких дипломатичний тиск, інформаційно-психологічні операції та використання проксі сил були інтегрованими складовими загальної логіки протиборства. В'єтнамська війна розкрила масштабний перехід від класичних міждержавних зіткнень до конфліктів нелінійного, асиметричного та гібридного характеру. Ключові учасники конфлікту — США, Північний В'єтнам, Південний В'єтнам і В'єтконг — використовували політичні інструменти не як допоміжні, а як центральні методи впливу, спрямовані на руйнування політичної волі, деморалізацію противника, мобілізацію міжнародної підтримки та формування вигідної інтерпретації війни. У В'єтнамській війні відбулося злиття трьох методів, які стають фундаментом сучасних війн: інформаційно-психологічних операцій, дипломатичного тиску та використання проксі сил. Їхня еволюція у цьому конфлікті була ще динамічнішою, ніж у Корейській війні: технологічний прорив у сфері медіа, зміна масової культури, формування глобальної аудиторії та зростання транснаціональних мереж впливу перетворили інформацію та політику на самостійні домени, які могли визначати хід конфлікту незалежно від військових маневрів на полі бою. У цьому сенсі В'єтнамська війна стала не просто черговим епізодом глобального суперництва, а лабораторією, у якій формувалися ключові механізми сучасної війни.

Дипломатія у В'єтнамській війні стала складним багаторівневим процесом, що охоплював міжнародні організації, регіональні союзи, двосторонні переговори, тіньову дипломатію, таємні канали та

інформаційні кампанії. На відміну від Корейської війни, де дипломатичні маневри були більш централізованими та офіційними, у в'єтнамському конфлікті дипломатія розширилася у бік гнучких і прихованих методів, що дозволяли впливати на хід війни без формального втручання великих держав. Одним із ключових аспектів дипломатичного тиску було залучення міжнародних організацій і створення політичної рамки, у якій США намагалися представити свою присутність як частину глобальної боротьби зі світовою загрозою, комунізмом. Однак на відміну від Корейської війни, підтримка міжнародних інституцій була менш очевидною. США застосували двосторонню дипломатію з урядами регіону, використовуючи економічні та військові угоди, гарантії безпеки, програми допомоги та політичну підтримку. Північний В'єтнам, у свою чергу, будував широку мережу дипломатичних контактів із країнами соціалістичного блоку та нейтральними державами. Ханой використовував цю мережу для мобілізації політичної підтримки, що дозволяло стримувати міжнародний тиск на себе та демонізувати дії США. Особливо важливою була дипломатична діяльність під час Паризьких переговорів 1968–1973 рр. Тут дипломатія стала ключовим полем боротьби, де сторони використовували політичні маневри для отримання стратегічних переваг: затягування переговорів для отримання кращих переговорних позицій за рахунок перемог на фронті, зміна політичних позицій, використання інформаційних кампаній для впливу на громадську думку в США та за їх кордонами. Переговорний процес став частиною війни, а не шляхом її завершення. Сторони активно застосовували тактику створення альтернативних політичних інтерпретацій війни, що дозволяло формувати вигідні умови для подальших дій. Важливою рисою дипломатії у В'єтнамській війні було те, що вона працювала не лише назовні, але й усередині країн-учасниць. У США дипломатичний компонент став внутрішньополітичним інструментом — адміністрація використовувала зовнішньополітичні рішення як механізм

впливу на суспільну думку, а суспільний протест, у свою чергу, впливав на дипломатію. У Північному В'єтнамі дипломатичні зусилля були спрямовані на створення образу легітимної боротьби за національне визволення, що мобілізувало підтримку серед країн Третього світу.

В'єтнамська війна стала й першим конфліктом, у якому інформаційно-психологічні операції набули масштабів, що дозволяє розглядати їх як центральний елемент стратегії. Війна стала глобальною інформаційною подією, яку формувало телебачення, фотожурналістика, масова культура, пропагандистські кампанії, акції протесту та інформаційні інтервенції з боку держав. США вели масштабні інформаційні операції, спрямовані на демонстрацію своєї боротьби з «агресією з Півночі», на створення образу легітимної присутності та на мобілізацію внутрішньої підтримки. Проте інформаційний простір почав діяти інакше, ніж у попередніх війнах: вперше медіа стали неконтрольованим доменом, у якому журналісти, лідери протестів і громадські активісти створювали альтернативний наратив, не будучи контрольовані цензурою. Зображення жорстокості війни, військових злочинів, звірств над полоненими, бомбардувань та людських жертв кардинально змінило суспільне сприйняття конфлікту, що стало безпрецедентним прикладом того, як інформаційні процеси можуть впливати на політичні рішення та хід війни [24]. Північний В'єтнам і В'єтконг здійснювали потужні інформаційно-психологічні операції, спрямовані на виснаження противника. Унікальною особливістю цих операцій було те, що вони поєднували елементи ідеологічного впливу, партизанської символіки, національно-визвольної риторики та практик деморалізації армії США. Застосовувалися мобільні радіостанції, підпільні видання, пропагандистські листівки, мережеві інформаційні канали. Не менш впливовим була показова жорстокість та розправи над американськими солдатами, які мали сильний вплив на психологічний стан солдат. Особлива увага приділялася й впливу на афроамериканських

солдатів, які були вразливими до риторики соціальної нерівності. Одним із найцікавіших феноменів стала операція «Голос В'єтнаму», яка поширювала інформацію, спрямовану на підриг бойового духу американських солдатів. Риторика будувалася на комбінації психологічної маніпуляції, емоційного тиску та акцентування внутрішніх проблем західного суспільства. Важливою частиною інформаційного впливу були глобальні мережі активістів, що діяли в Європі, Америці та країнах Азії. Вони поширювали антивоєнні матеріали, організовували протести, демонстрації, культурні акції, які становили важливий елемент політичного тиску на уряди, що підтримували США. Таким чином, інформаційний фронт вийшов далеко за межі географії конфлікту, перетворившись на глобальний процес впливу на політичні рішення великих держав.

Використання проксі сил у В'єтнамській війні було одним із наймасштабніших і найсистемніших прикладів застосування цього методу у світовій історії. Конфлікт став полем зіткнення багатьох рівнів проксі-взаємодії: від підтримки регулярних військ однієї із сторін до створення, фінансування та управління партизанськими формуваннями, що діяли у тісному зв'язку з державами-донорами. Північний В'єтнам отримував колосальну підтримку від СРСР і Китаю. Постачання зброї, радників, засобів зв'язку, техніки, логістики та інженерних ресурсів створили умови для ефективного опору одній із найпотужніших армій світу. Кожен із цих акторів переслідував власні геополітичні цілі, і В'єтнам ставав для них політичним інструментом, що дозволяв вести боротьбу через чужу територію та сили. Найвідомішою проксі-структурою стала Національний фронт визволення Південного В'єтнаму (В'єтконг), що діяв у ролі нерегулярної, але стратегічно важливої проксі сили, яка виконувала функції не лише бойової сили, а й політичної, інформаційної та психологічної машини. В'єтконг створював паралельні системи влади на контрольованих територіях, організовував пропагандистські кампанії, мобілізував

населення, здійснював операції з підриву політичних інституцій Південного В'єтнаму та впливав на міжнародне сприйняття конфлікту. Це була типова рання форма мережевої проксі-структури, яка діяла автономно, але була інтегрована у стратегічні цілі Ханой. США, у свою чергу, підтримували Південний В'єтнам, надаючи масштабну військову, фінансову, технічну та політичну допомогу. Створення Армії Республіки В'єтнам та її системне забезпечення стали формою використання проксі актора, що виконував роль фронтової сили у глобальному протистоянні. Поряд із цим США створювали програми підтримки місцевих загонів самооборони, антипартизанських груп, розвідувальних мереж і регіональних союзних сил, що діяли в Лаосі та Камбоджі. Поширення мережі В'єтконгу у регіоні стало передумовою розширення війни за межі В'єтнаму та створення багаторівневого конфлікту, у якому межі між державними та недержавними акторами дедалі більше розмивалися. Важливою характеристикою використання проксі сил у В'єтнамській війні була їхня здатність вести війну в політичному, інформаційному та соціальному вимірах. В'єтконг і підтримувані ним структури створювали системи управління на місцях, проводили соціальну політику, використовували ідеологічні інструменти, що забезпечували стійкість їхньої мережі.

Війна за незалежність Хорватії 1991-1995 рр. стала одним із перших великих конфліктів на теренах Європи після Другої світової війни, у якому проявилися ключові риси еволюції методів сучасної війни: поєднання збройного насильства з інформаційним, дипломатичним та проксі-чинником; залучення державних та недержавних акторів; фрагментований характер бойових дій; інтенсивні політичні маневри на міжнародному рівні; активне використання медіа для формування наративів та політичної легітимності. У цьому конфлікті практично всі сторони застосовували ті методи, які сьогодні визначають основний арсенал політичної боротьби і у

війнах ХХІ століття. На відміну від Корейської та В'єтнамської воєн, Війна за незалежність Хорватії розгорталася не у контексті глобального ідеологічного протистояння між наддержавами, а у полі структурного розпаду Югославії, формування нових національних держав та боротьби за контроль над територією та політичним суверенітетом. Це створило специфічне середовище, у якому інформаційно-психологічні операції, дипломатичний вплив та використання проксі сил стали інструментами не просто забезпечення військової переваги, а формування політичного контролю над населенням, міжнародною легітимністю та політичним майбутнім регіону. Війна за незалежність Хорватії яскраво проявила еволюцію сучасних конфліктів, де класичні методи військового протистояння тісно перепліталися з процесами етнополітичної мобілізації, ідентифікаційної політики, інформаційних кампаній та дипломатичного суперництва. Цей конфлікт відобразив перехід від міждержавних війн до багатовимірних конфліктів, що поєднують у собі властивості гібридної, нелінійної та асиметричної війни.

Дипломатичний тиск у цьому конфлікті мав унікальний характер, оскільки він формувався не лише між державами, а й між новими політичними утвореннями, які прагнули міжнародного визнання. Одним із ключових інструментів дипломатичної боротьби стало питання легітимності: Хорватія, проголосивши незалежність, намагалася якнайшвидше здобути міжнародне визнання, тоді як Сербія та югославське керівництво прагнули блокувати цей процес, використовуючи дипломатичні канали для нав'язування власної інтерпретації конфлікту. Одним із важливих аспектів дипломатичного тиску було використання міжнародних організацій. Європейське співтовариство (пізніше ЄС) та ООН від початку відігравали активну роль, здійснюючи спроби мирного урегулювання, проте водночас створюючи нові можливості для використання дипломатії як засобу впливу. Белград намагався представити

конфлікт як внутрішню справу Югославії, у яку зовнішнє втручання є недопустимим, тоді як Загреб демонстрував його як агресію та порушення права народу Хорватії на самовизначення. Це створило два конкуруючих дипломатичних наративи, кожен з яких забезпечував певну підтримку на міжнародній арені. Дипломатичний тиск набув особливого значення зі зростанням інтенсивності бойових дій, коли міжнародне співтовариство почало запроваджувати санкції проти Сербії та Югославії, здійснювати ембарго на постачання зброї, обмеження торговельних угод і політичну ізоляцію. Це стало одним із наймасштабніших прикладів використання санкцій як політичного інструменту у сучасних війнах. Санкції були спрямовані на послаблення військово-економічного потенціалу Сербії, а також на створення політичного тиску, що мав змусити Белград до переговорів і відмови від підтримки сепаратистських структур. Хорватія, у свою чергу, використовувала дипломатію для мобілізації підтримки діаспори, формування позитивного іміджу на Заході та створення коаліцій з країнами, що підтримували її незалежність. Одним із ключових напрямів хорватської дипломатії було представлення конфлікту як боротьби проти агресії, що давало можливість залучати симпатії демократичних держав Європи та Північної Америки. Саме дипломатична активність Загребу стала одним із факторів, що забезпечив їй міжнародне визнання у 1992 році. Але тим не менш ембарго на постачання зброї з боку ООН, та залучення миротворчих сил також сильно ускладнювало позиції Хорватії. Особливе значення мала дипломатія безпеки. НАТО, хоча формально не вступало у конфлікт, відіграло ключову роль у формуванні політичних умов, які впливали на хід війни. Політичний тиск з боку Альянсу поступово посилювався, що сприяло зміні поведінки сторін та підготовці умов для подальших миротворчих і стабілізаційних операцій. Але такого ж не можна сказати про ООН, чиї наміри зупини конфлікт та кровопролиття утикалися в слабкість бюрократичної системи та малу чисельність миротворчого

контингенту. Військові злочини які проводили обидві сторони конфлікту та порушення припинення вогню часто відбувалися прямо на очах миротворців ООН та за їх пасивної позиції.

Війна за незалежність Хорватії була першим великим конфліктом у Європі, де інформаційно-психологічні операції набули масового, технологічно розвиненого та системного характеру. Обидві сторони активно застосовували телебачення, радіо, друковані ЗМІ та міжнародні комунікаційні канали для створення власних наративів, мобілізації населення, підризу легітимності противника та формування міжнародної думки. Це був один із перших прикладів війни, у якій інформаційні кампанії стали не просто інструментами пропаганди, а повноцінним полем політичної боротьби. Сербія будувала масштабну пропагандистську систему, що базувалася на державних медіа, які транслювали наративи про необхідність захисту сербського населення в Хорватії. Створювався образ хорватської держави як загрози, що виправдовувало військові дії та мобілізувало сербське суспільство. Пропаганда використовувала історичні травми, апелювала до колективної пам'яті про події Другої світової війни, що дозволяло формувати відчуття екзистенційної загрози. Одночасно інформаційні операції спрямовувалися на розпалювання міжетнічної ворожнечі та створення атмосфери недовіри, що ускладнювало будь-які переговори процеси. Хорватія, своєю чергою, активно формувала міжнародний інформаційний простір, використовуючи дипломатичні канали, ЗМІ, репортажі та контакти з журналістами західних країн. Особливий акцент робився на висвітленні дій сербських сил як порушення міжнародного права, гуманітарних катастроф та збройної агресії. У результаті Хорватія здобула значно ширшу підтримку у світовій спільноті, ніж Сербія, що стало одним із чинників, які вплинули на подальшу логіку міжнародної політики. Інформаційно-психологічні операції охоплювали й внутрішній фронт. Хорватські та сербські медіа активно мобілізували

населення, створюючи атмосфери національного піднесення, заклики до боротьби, інформаційні кампанії про героїзм власних військових формувань і жорстокість противника. Це сприяло конструюванню нових національних ідентичностей, які підтримували тривалість конфлікту. Міжнародні медіа також відіграли роль у підсиленні інформаційних операцій. Війна в Хорватії стала одним із перших конфліктів, які широко висвітлювалися у глобальному телевізійному просторі в режимі майже реального часу. Це створювало середовище, у якому інформація могла впливати на позицію урядів, міжнародних організацій та суспільств. Таким чином, інформаційний домен став глобальним, і сторони конфлікту змушені були адаптувати свої стратегії до нової, надзвичайно чутливої інформаційної динаміки.

Використання проксі сил було однією з центральних рис цієї війни. Сербія активно підтримувала сербських сепаратистів у Хорватії — політично, фінансово, військово, організаційно та інформаційно. На території Хорватії було створено низку самопроголошених утворень, наймасштабнішим з яких стала Республіка Сербська Країна (РСК). Ці формування мали власні військові структури, органи влади, системи управління та інформаційні мережі, проте фактично були інтегровані у воєнну та політичну стратегію Белграда. Вони діяли як його проксі сили, забезпечуючи присутність сербського впливу на територіях, де було складно застосовувати регулярні війська без прямої міжнародної реакції. Сербські проксі формування здійснювали не лише збройні операції, а й інформаційні, психологічні та політичні кампанії, спрямовані на деморалізацію хорватського населення, формування альтернативних структур влади та контроль над територіями. Ці сили також використовувалися для тиску на переговорні процеси та створення нових політичних реалій, які Белград міг використовувати у дипломатичній боротьбі. Хорватія у свою чергу не могла створювала великих проксі сил,

за відсутності мобілізаційної бази на території контрольованої РСК. Нерегулярні сили, зокрема добровольчі підрозділи та партизанські формування мали мале значення, та застосовувалися як допоміжні до основних збройних сил. Міжнародний чинник у використанні проксі-сил був менш очевидним, ніж у В'єтнамській війні, проте присутній. Деякі іноземні актори підтримували одну зі сторін політично або матеріально. Однак принцип використання місцевих нерегулярних сил як інструменту політичного контролю став одним з ключових елементів конфлікту, який вплив у формування паралельних систем управління, збройних угруповань та альтернативних каналів влади.

Сирійська війна які почалася в 2011 році стала одним із найскладніших та найбільш показових конфліктів сучасності, у якому методи ведення війни — інформаційно-психологічні операції, дипломатичний тиск та використання проксі сил — набули глобального масштабу та досягли вершин своєї еволюції. Цей конфлікт продемонстрував, що сучасна війна більше не є взаємодією лише двох сторін, а перетворюється на багатоакторну систему, у якій держави, недержавні угруповання, регіональні коаліції, міжнародні організації та транснаціональні мережі відіграють паралельні, часто перехресні ролі. Сирія стала полем наймасштабнішої апробації методів гібридної, нелінійної та мережевої війни у ХХІ столітті [4]. Цей конфлікт розгортався у кількох взаємопов'язаних площинах: внутрішній боротьбі за владу між урядом та опозиційними угрупованнями; протистоянні регіональних держав; глобальному суперництві між світовими акторами; військових операціях проти терористичних організацій; а також у широкому спектрі інформаційних та дипломатичних інтеракцій. Усі ці фактори створили складну, багаторівневу структуру конфлікту, що відповідає логіці сучасних воєн, у яких фронт є розпорошеним, акторами виступають множинні сили,

а інформаційна та дипломатична боротьба часто має не менше значення, ніж традиційні бойові дії.

Сирійська війна стала одним із найбільш дипломатично насичених конфліктів сучасності. На відміну від Корейської чи В'єтнамської війн, де дипломатія відігравала важливу, але переважно двосторонню роль між наддержавами, у Сирії вона перетворилася на багатовимірну матрицю суперечностей, у якій кожен міжнародний актор використовував дипломатичні інструменти для просування власних політичних цілей.

Дипломатія щодо Сирії мала принаймні шість паралельних вимірів:

- Дипломатія ООН, яка прагнула деескалації, гуманітарних коридорів та створення платформ для переговорів між урядом та опозицією.
- Дипломатія великих держав що намагалися сформувати баланс сил у регіоні відповідно до власних інтересів.
- Регіональна дипломатія, у якій ключову роль відігравали Туреччина, Іран, Саудівська Аравія та Катар.
- Коаліційна дипломатія, пов'язана з формуванням міжнародних альянсів для боротьби з терористичними організаціями та військово-політичними суперниками.
- Паралельні переговорні треки, серед яких Женевський процес, Астанинський формат та інші платформи.

Регіональна дипломатія яка була раніше менш важливою та впливовою в війнах, тепер створила складний баланс сил. Туреччина прагнула обмежити вплив курдських формувань, Іран підтримував сирійський уряд, Саудівська Аравія та Катар підтримували опозиційні групи. Така багатополярність дипломатичного тиску перетворила Сирію на арену боротьби за регіональну гегемонію на Близькому сході. Окремим компонентом дипломатичного тиску стало формування міжнародних коаліцій із боротьби проти терористичних організацій. Коаліції створювалися на основі складних

дипломатичних узгоджень, які визначали характер, інтенсивність та географію військових дій, але могли застосовуватись не лише проти своїх офіційних цілей.

Сирійська війна стала однією з перших у світі, де інформаційно-психологічні операції досягли глобального масштабу завдяки цифровим технологіям, соціальним мережам, мобільним платформам та мережевим медіа. У цьому конфлікті одночасно діяли державні інформаційні кампанії, медійні операції недержавних угруповань, діяльність терористичних організацій у цифровому просторі, а також глобальні транснаціональні медіа, що формували світову думку щодо подій у Сирії.

Урядові інформаційні операції були спрямовані на створення наративу про боротьбу з терором, захист державності та протидію зовнішньому втручання. Використовувалися традиційні медіа, цифрові платформи, міжнародні інтерв'ю, державні інформаційні ресурси. Метою було збереження легітимності та створення образу уряду як стабілізуючої сили.

Опозиційні угруповання, у тому числі помірковані, активно використовували мобільні технології для фіксації порушень прав людини, документування бойових дій та мобілізації міжнародної підтримки. Вони проводили інформаційні кампанії, спрямовані на демонстрацію наслідків конфлікту для цивільного населення, що сприяло отриманню симпатій світової спільноти.

Окрему роль відіграв інформаційний апарат терористичних організацій, який досяг небаченого рівня у порівнянні з попередніми конфліктами. Використання високоякісної відеопродукції, соціальних мереж, зашифрованих каналів та медіа-агентств дозволило цим організаціям проводити психологічні операції у глобальному масштабі, впливати на аудиторії у різних країнах та здійснювати рекрутинг. Міжнародні медіа-компанії, аналітики, правозахисні організації та журналістські розслідування створили масштабне інформаційне середовище, у якому

кожна сторона прагнула отримати підтримку світової громадськості. Інформаційний фронт змінив характер війни, оскільки глобальна реакція на події стала частиною політичного процесу та чинником, що впливав на дипломатичні рішення, міжнародну допомогу та гуманітарну політику.

Сирія стала найбільш масштабним прикладом еволюції та використання проксі сил у сучасних війнах. Конфлікт перетворився на багаторівневу проксі-війну, у якій одночасно діяли десятки угруповань із різними політичними, етнічними, релігійними та регіональними орієнтаціями. Кожна зовнішня сила використовувала місцеві актори як інструмент для реалізації власних інтересів, зменшуючи ризики прямого військового втручання та підвищуючи гнучкість стратегічних маневрів.

У рамках війни діяли такі наступні проксі сили:

1. Проксі державного типу. До цього типу належали формування, пов'язані з урядом, які отримували підтримку від зовнішніх державних акторів. Вони діяли як елемент ширших регіональних стратегій і представляли інтереси партнерів у регіональній боротьбі за вплив.
2. Проксі недержавного типу. Опозиційні групи, збройні формування, повстанські рухи, що отримували військову, матеріальну або організаційну підтримку від зовнішніх держав.
3. Релігійні та ідеологічні проксі-структури. Це угруповання, що використовувалися державами для посилення політичного впливу на регіональні процеси, забезпечуючи реалізацію своїх інтересів у сфері безпеки та ідеологічних протистоянь.
4. Курдські формування. Особливий тип проксі сил, що одночасно отримували підтримку зовнішніх акторів та переслідували власні політичні проєкти, пов'язані зі створенням автономії.

Усі ці угруповання стали елементами складної військово-політичної мозаїки. Проксі війна у Сирії відзначалася високою інтенсивністю,

постійною зміною союзів, використанням територій як інструментів політичного торгу та паралельним існуванням численних зон контролю. Застосування проксі сил дозволило багатьом державам уникати прямого зіткнення одна з одною, водночас активно впливаючи на хід війни, структуру влади та політичні перспективи регіону.

3.2. Російсько-українська війна як приклад еволюції методів сучасної війни

Російсько-українська війна сформувалася на основі тривалого та структурно складного процесу взаємодії між двома державами, що після розпаду Радянського Союзу опинилися перед фундаментальним вибором власних політичних орієнтирів та моделей розвитку. Цей вибір, здійснений кожною зі сторін у різні періоди пострадянської історії, поступово створював умови для конфліктності, яка протягом десятиліть проявлялася у формі політичного, економічного, інформаційного та дипломатичного протиборства. Війна, що стала явною у 2014 році, не була випадковим чи раптовим проявом. Вона визрівала у контексті системного зіткнення двох шляхів розвитку: України, яка прагнула утвердити власну суб'єктність і орієнтацію на західні інституції, і Росії, яка послідовно відновлювала практики впливу та контролю, характерні для імперських та постімперських формацій. [6]. У цьому процесі використовувались й три ключові методи сучасного політичного протиборства — інформаційно-психологічні операції, дипломатичний тиск та використання проксі сил, які в різні періоди набували нових форм відповідно до загальної трансформації міжнародної безпекової системи.

Після проголошення незалежності у 1991 році українська держава зіткнулася з подвійним завданням: формуванням власної національної ідентичності та розбудовою зовнішньої політики, здатної забезпечити

суверенітет у складному регіональному середовищі. Росія ж, хоча формально не раз визнавала кордони та суверенітет України, фактично не розглядала її як незалежного актора, відокремленого від власного політичного простору. З ранніх років незалежності російські політичні еліти демонстрували підхід, у межах якого Україна розумілася як “зона привілейованих інтересів” або як частина історичного та цивілізаційного простору, який не може відійти до альтернативних геополітичних центрів. Це формувало ґрунт для багаторічного тиску, що проявлявся через економічні, інформаційні та політичні інструменти. [7]. У 1990-х роках передумови конфліктності проявилися передусім у сфері економічних і безпекових відносин. Росія неодноразово використовувала енергетичні ресурси як політичний важіль, змушуючи Україну до прийняття вигідних Москві умов співпраці. Газові кризи, що виникали з різною інтенсивністю, були формою дипломатичного тиску, який дозволяв Росії впливати на внутрішні політичні процеси в Україні, особливо у моменти формування коаліцій або зміни урядів. Енергетична залежність використовувалася також як інформаційний інструмент: російські медіа створювали образ України як держави, що “не здатна забезпечити власну економіку” без тісних зв’язків із Росією, формуючи когнітивні моделі, які мали підкреслювати нібито природну інтегрованість двох країн.

Паралельно з дипломатичним впливом розгорталася інтенсивна інформаційна діяльність. У багатьох регіонах України активно діяли медіа, що просуvalи наративи про “спільну історичну долю”, “єдину культуру” та “штучність українського національного проекту”. Ці інформаційні операції мали довготривалий характер і були спрямовані на формування розділеної політичної ідентичності всередині України. Російські медійні, політичні та культурні інституції працювали на підживлення внутрішньої поляризації, створюючи потенційне підґрунтя для майбутнього політичного тиску. Така інформаційна діяльність була компонентом ширшої стратегії, у межах якої

інформаційний простір розглядався як середовище формування політичної волі та соціальної поведінки, що відповідає логіці сучасних конфліктів, де дестабілізація суспільства стає передумовою для подальших політичних та військових операцій [15].

Початок 2000-х став періодом посилення протиріч. Політичний курс України поступово зміщувався у бік інтеграції з Європейським Союзом і НАТО, що Росія сприймала як стратегічну загрозу власній позиції у регіоні. Реакцією на ці тенденції стало поглиблення російського інформаційного і дипломатичного тиску. З посиленням російського авторитаризму в середині 2000-х років інструментарій впливу почав набувати більш системної та агресивної форми. Росія активізувала роботу проросійських політичних сил в Україні, підтримувала медійні платформи, орієнтовані на просування ідеї “спільного шляху”, а також періодично використовувала конфлікти навколо Чорноморського флоту як інструмент демонстрації свого стратегічного інтересу у Криму [11].

Помаранчева революція 2004 року стала одним із найбільш значущих моментів розвитку передісторії конфлікту. Вона не лише змінила баланс сил в українській політиці, а й продемонструвала Росії, що її інформаційні та дипломатичні інструменти не здатні повністю контролювати політичні процеси в Україні. Після цього поразка проросійських сил була інтерпретована в Москві як втрата впливу, що потребує перегляду стратегії. У відповідь Росія посилила комплексну політичну діяльність, спрямовану на повернення України у власну орбіту. Це включало поглиблення співпраці з українськими політичними акторами, які підтримували проросійський курс, розширення інформаційної присутності в українському медіапросторі, а також активізацію дипломатичних зусиль, спрямованих на блокування інтеграції України до західних структур. У цей період інформаційно-психологічні операції набули форми системних кампаній, що мали на меті створити альтернативні інтерпретації української політичної реальності.

Акцент робився на дискредитації українських реформ, розпалюванні внутрішніх культурних та мовних суперечностей, формуванні у населення регіонів підтримки ідей федералізації. Інформаційне середовище поступово перетворювалося на арену, де конструювалися образи загроз, які могли слугувати виправданням для майбутніх політичних та силових дій. [31].

Паралельно Росія розвивала дипломатичні методи тиску, намагаючись оформити свої політичні претензії у вигляді міжнародних ініціатив, двосторонніх домовленостей або переговорних форматів. Відносини між двома державами характеризувалися постійними кризами довіри, що поглиблювалися через енергетичні конфлікти, взаємні звинувачення у втручанні у внутрішні справи та спроби Росії закріпити за собою право впливати на стратегічний курс України. Дипломатичні інструменти на цьому етапі тісно перепліталися з інформаційними: міжнародні виступи, заяви та політичні меморандуми використовувалися для формування образу України як нестабільної держави, що нібито потребує зовнішнього контролю. [9].

Додатковим фактором, який суттєво вплинув на розвиток конфлікту, стала активізація проросійських мереж, що поступово набували форми майбутніх проксі-структур. У деяких регіонах України, насамперед у Криму та на Донбасі, російські політичні, культурні та громадські організації працювали над створенням соціальної бази для потенційного сепаратизму. Їхня діяльність включала організацію політичних клубів, молодіжних рухів, проросійських громадських об'єднань та інших структур, які створювали альтернативний простір політичної лояльності. У Криму формувалася сприятливий ґрунт для появи майбутніх сил, які Росія зможе у потрібний момент активувати як проксі сили для досягнення політичних цілей без формального застосування регулярних військ. [12].

Революція Гідності 2013–2014 років стала переломним етапом передісторії війни. Вона не лише змусила Росію активізувати всі наявні

методи політичного впливу, але й стала чинником, який відкрив можливість для переходу від прихованої до відкритої конфронтації. Під час революційних подій, Росія розгорнула масштабні інформаційні операції, спрямовані на дискредитацію протестного руху, делегітимізацію нової української влади та формування образу “кризи державності”. Інформаційні атаки супроводжувалися дипломатичним тиском, погрозами економічних санкцій проти України та активним втручанням у міжнародні переговорні процеси. Саме в цей період почала формуватися структура подій, яка згодом призвела до окупації та подальшої анексії Криму — кульмінаційного моменту тривалої еволюції методів, застосованих Росією проти України.

Дипломатична діяльність Російської Федерації у російсько-українській війні стала фундаментальним інструментом формування політичного простору конфлікту та зовнішнього сприйняття її дій на міжнародній арені. Ця діяльність охоплювала широкий комплекс стратегій, спрямованих на легітимацію власних дій, підірив позицій України, створення вигідних умов для політичного маневрування і збереження можливості впливати на розвиток подій без визнання себе стороною збройного протистояння. У дипломатичному вимірі Росія не просто супроводжувала військові операції політичними заявами чи переговорними ініціативами — дипломатія стала самостійним компонентом багаторівневого гібридного впливу, що поєднував інформаційні, правові, політичні та економічні механізми. [20].

Після початку подій у Криму в лютому–березні 2014 року російська дипломатія була сфокусована на створенні враження, що зміни статусу півострова є результатом “волевиявлення населення”, а не наслідком застосування збройної сили та порушення суверенітету України. Москва вела цілеспрямовану кампанію у міжнародних інституціях, обґрунтовуючи свої дії низкою політичних аргументів, які мали замінити юридичну базу, очевидно неспроможну легітимізувати анексію. Основним елементом цих

зусиль став наратив про необхідність захисту російськомовного населення, що дозволяло Кремлю позиціонувати себе не агресором, а гарантованим “захисником” нібито порушених прав. Росія намагалася переконати партнерів у тому, що політична криза в Україні створила загрозу для безпеки місцевих громад, а її дії є превентивними та гуманітарно вмотивованими. [7]. Цілеспрямоване маніпулювання міжнародно-правовими прецедентами також стало важливою частиною дипломатичної стратегії. Кремль активно використовував аналогії з Косово, намагаючись створити паралель між косовською декларацією незалежності та кримським “референдумом”, хоча ці випадки були принципово різними за своїм юридичним статусом. Така риторика мала на меті підважити міжнародний консенсус щодо незаконності анексії, переводячи дискусію у площину політичних аргументів, де Росія могла маневрувати значно вільніше.

Після початку збройного конфлікту на Донбасі дипломатична активність Росії набула нового виміру, оскільки Москва намагалася одночасно зберігати контроль над частиною української території та утримувати статус нібито “нейтрального посередника”. Основою цієї стратегії стало послідовне заперечення власної участі у війні, що створювало передумови для дипломатичної гри на двох рівнях: формального та фактичного. На формальному рівні Росія брала участь у переговорах — у Мінському, Нормандському форматах і на майданчиках ОБСЄ, як гарант виконання домовленостей. На фактичному рівні мала прямий вплив на командування збройних формувань на окупованій частині Донбасу, забезпечуючи їх ресурсами, інструкціями та політичним супроводом. Мінський процес став ключовим дипломатичним інструментом, через який Росія досягла можливості контролювати політичну архітектуру конфлікту. Укладені у 2014 та 2015 роках Мінські домовленості були подані російською дипломатією як основа для мирного врегулювання, однак їхній зміст і механізм реалізації дозволяв Москві формувати вигідну політичну рамку, у

якій відповідальність за будь-які ескалації перекладалась на Україну. Окремі положення документів, зокрема щодо особливого статусу окремих районів Донецької і Луганської областей Росія використовувала для тиску на українську внутрішню політику, намагаючись нав'язати моделі федералізації та обмеження суверенної компетенції центральної влади.

У межах Мінських переговорів Росія послідовно наполягала на тому, що вона не контролює збройні формування ОРДЛО, попри численні докази протилежного. Цей дипломатичний маневр дозволяв Москві уникати формального статусу сторони конфлікту, а отже уникати юридичної відповідальності за порушення домовленостей. Кожна ініціатива України щодо забезпечення контролю над кордоном, демілітаризації регіону чи відведення важкого озброєння супроводжувалася російськими дипломатичними заявами, спрямованими на блокування виконання домовленостей у тій частині, яка могла послабити позиції Москви. Паралельно Росія активно впливала на держави Європейського Союзу, просуваючи ідею про необхідність збереження діалогу та “балансу інтересів”. У дипломатичній стратегії Кремля особливе місце займали двосторонні переговори з урядами, які мали економічні або енергетичні зв'язки з Росією, зокрема з Угорщиною, Італією, Німеччиною, Австрією та Францією. Через економічні стимули, енергетичні контракти, участь у великих інфраструктурних проєктах і розгалужені мережі політичного лобіювання Росія намагалася зменшити єдність ЄС у питанні санкційного тиску.

Дипломатія Росії у цей період включала також інтенсивну діяльність в ООН. Росія використовувала статус постійного члена Ради Безпеки для блокування резолюцій, що могли засуджувати її дії або створювати підстави для міжнародного тиску. Водночас вона ініціювала власні резолюції, спрямовані на перекладання відповідальності на Україну, зокрема звинувачення у “гуманітарних порушеннях” або “небажанні вести діалог з

Донбасом”. Ці дипломатичні зусилля були частиною ширшої стратегії створення альтернативної інтерпретації подій, що розмивала однозначну оцінку російської агресії. До 2022 року дипломатія Росії також активно використовувала гуманітарний дискурс. Москва ініціювала відправку так званих “гуманітарних конвоїв” на територію окупованого Донбасу, які, за даними України та міжнародних спостерігачів, часто містили військові вантажі або призначалися для забезпечення бойових формувань. При цьому російська дипломатія використовувала їх як аргумент у міжнародних дискусіях, позиціонуючи себе як державу, що нібито піклується про цивільне населення, тоді як офіційний Київ подавався як сторона, не здатна забезпечити належні умови для людей. [10].

На глобальному рівні Росія застосовувала дипломатію для пошуку партнерів і створення альтернативних форматів співпраці, що могли б компенсувати західну ізоляцію. Активізувалися контакти з Китаєм, Індією, Бразилією та державами Близького Сходу. Росія прагнула створити політичний контекст, у якому її дії сприймалися б як частина ширшого геополітичного протистояння, а не як регіональна агресія. Це дозволяло Москві посилювати підтримку або нейтралітет окремих держав, переорієнтовуючи увагу від порушень міжнародного права до дискусій про “моделі глобального управління”. Таким чином, до повномасштабного вторгнення Росії, дипломатія стала системним і стратегічно важливим інструментом у російсько-українській війні, спрямованим на створення політичних умов, що дозволяли зберігати контроль над ситуацією, формувати вигідний міжнародний образ своїх дій, послаблювати міжнародну підтримку України та утримувати конфлікт у стані керованої нестабільності.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну у лютому 2022 року докорінно змінило дипломатичний ландшафт конфлікту,

трансформувавши дипломатію з інструмента, спрямованого на підтримання керованої нестабільності, у механізм широкомасштабного політичного супроводу агресії. Після переходу війни у фазу відкритого міждержавного зіткнення дипломатія Росії стала частиною багаторівневої стратегії, що поєднувала політичний тиск, інформаційні операції, економічний вплив, спотворення міжнародно-правового підґрунтя та спроби будувати альтернативні глобальні союзи. Особливістю цього етапу стало різке посилення дипломатичної активності, спрямованої на перешкоджання формуванню міжнародної антиросійської коаліції та збереження політичного простору для маневру в умовах безпрецедентного рівня санкцій і міжнародної ізоляції [45].

Перші дні після вторгнення ознаменувалися тим, що Москва намагалася створити дипломатичний наратив, який би обґрунтовував агресію як “спеціальну воєнну операцію” з обмеженими цілями. Російські офіційні особи послідовно використовували риторiku “денацифікації” та “демілітаризації” України, намагаючись сформувати в міжнародному інформаційному просторі образ конфлікту як боротьби з радикалізмом і загрозами безпеці. Такий дискурс дозволяв Кремлю представляти свою агресію як необхідний політичний захід, що нібито спрямований на відновлення “історичної справедливості” та усунення загроз, які, за заявами російської дипломатії, створювалися діяльністю НАТО і “анти-російською” орієнтацією України. [18]. Паралельно Росія висунула низку дипломатичних вимог, що фактично передбачали політичну капітуляцію України: нейтралітет, відмову від доєднання до НАТО та ЄС і демілітаризацію з проведенням конституційних змін які б фрагментували політичне середовище держави. Ці вимоги Кремль подавав як основу для “мирного врегулювання”, намагаючись створити враження, що політичне врегулювання можливе лише на умовах, повністю сформульованих російською стороною. Таким чином, дипломатія стала продовженням

агресії політичними засобами, спрямованими на підри夫 українського суверенітету через переговорну площину.

Ключовим етапом дипломатичної активності стали переговори у Білорусі та Стамбулі в березні 2022 року. Попри те, що вони були подані російською стороною як готовність до мирного діалогу, реальна їхня мета полягала в нав'язуванні Україні ультимативних умов у момент, коли ситуація на фронті здавалась Москві сприятливою. Дипломатичні пропозиції Росії повторювали її початкові вимоги та фактично передбачали політичну трансформацію України у залежну від Кремля державу. Після невдачі швидкого наступу на Київ, дипломатична риторика Росії змінилася, перемовини були згорнуті, а на перший план вийшла стратегія затягування конфлікту та перенесення його у формат довготривалої політичної і військової конфронтації[18].

Дипломатія Росії після повномасштабного вторгнення була тісно пов'язана з потребою протидіяти санкційному тиску. Кремль розпочав масштабну зовнішньополітичну кампанію, спрямовану на формування коаліції держав, які утримувалися від засудження агресії. Особлива увага зосереджувалася на країнах Глобального Півдня — Індії, Китаї, Туреччині, країнах Африки, Азії та Латинської Америки. Основним інструментом стало просування тези про “конфлікт великих держав”, що нібито відображає боротьбу між США та Росією, у якій Україна представлена як другорядний актор. Така риторика дозволяла Кремлю нівелювати питання про порушення міжнародного права та подати війну як частину глобальних трансформацій, що нібито вимагають нейтралітету або “зважених позицій” [7].

Одним із ключових інструментів російської дипломатії стала енергетична політика. Росія активно використовувала залежність європейських країн від газу та нафти, формуючи дипломатичний тиск через маніпулювання енергетичними потоками. Обмеження поставок, штучні кризи,

інформаційні кампанії про “невигідність санкцій для Європи” супроводжувалися дипломатичними ініціативами, спрямованими на формування розколу в ЄС. Кремль намагався створити умови, у яких окремі європейські держави були б змушені підтримувати діалог із Росією, аргументуючи це економічною необхідністю. Такі кроки були спрямовані на ослаблення єдності санкційної політики та стимулювання внутрішніх політичних дискусій у Європі щодо “реалістичного підходу” до відносин з Москвою.

У сфері багатосторонньої дипломатії Росія активно діяла в ООН. Постійне використання права вето у Раді Безпеки дозволяло блокувати будь-які резолюції, що засуджували агресію або створювали умови для подальшої міжнародної відповідальності. Паралельно російські представники ініціювали альтернативні резолюції, спрямовані на перекладання відповідальності за війну на Україну та її партнерів. Дипломатична риторика включала поширення тез про “порушення прав російськомовного населення”, “небажання України вести мирний діалог”, “зовнішнє управління Києвом” та “легітимність дій Росії з точки зору безпеки”. У Генеральній Асамблеї Росія намагалася створювати коаліції держав, що утримувалися під час голосувань, використовуючи економічні контракти, гуманітарні програми та військово-технічну співпрацю. [14].

Важливим напрямом стала дипломатична діяльність у сфері продовольчої безпеки. Зокрема, Зернова угода 2022 року стала прикладом того, як Росія використовувала міжнародні переговори не лише як інструмент врегулювання, а й як важіль тиску. Москва намагалася пов’язати виконання угоди з пом’якшенням санкцій, розширенням доступу до своїх аграрних і фінансових секторів, а також створенням політичного іміджу держави, яка нібито дбає про глобальну продовольчу стабільність. Періодичні виходи Росії з угоди супроводжувалися дипломатичними заявами про нібито несправедливість умов або саботаж з боку України і

Заходу [45].

Паралельно російська дипломатія активно діяла у форматі двосторонніх контактів з Китаєм, Іраном, КНДР та іншими державами, які могли надати політичну, економічну або військову підтримку. У відносинах з Китаєм Росія намагалася формувати образ стратегічного партнерства, спрямованого на протидію західному впливу. Контакти з Іраном та КНДР мали не лише політичний, а й військово-технічний вимір, однак Росія супроводжувала їх дипломатичними заявами про “взаємну безпеку” та “незалежну політику” цих держав. Ця дипломатична діяльність була необхідна для того, щоб компенсувати втрату доступу до європейських ринків і посилити свою регіональну та глобальну присутність. [Hoffman Future Threats]. Також Кремль регулярно використовував риторику ядерного шантажу як інструмент політичного впливу, роблячи заяви про готовність застосувати “всі доступні засоби” для захисту своїх територій, включно з незаконно окупованими та анексованими під час війни. Такі заяви супроводжувалися дипломатичними контактами зі США, Китаєм та іншими державами, спрямованими на формування образу відповідальної ядерної держави, яка нібито діє у межах “стримування”.

Інформаційно-психологічні операції (ІПсО) стали одним із ключових вимірів російсько-української війни, визначивши спосіб, у який Росія формувала поле конфлікту після Революції Гідності та адаптувала методи впливу відповідно до еволюції міжнародного інформаційного середовища. Війна, яка розгорталася паралельно у реальному та інформаційному просторі, поступово перетворилася на приклад комплексної системи дій, де інформаційні впливи, когнітивні маніпуляції, дезінформація, пропаганда, соціотехнічні операції та психологічний тиск формують не лише підтримку або протидію бойовим діям, але й визначають політичну динаміку, міжнародну реакцію та внутрішню стійкість держави [15].

З 2014 року Росія реалізувала багаторівневі інформаційно-психологічні

кампанії, метою яких було створення легітимуючих наративів для анексії Криму, розпалювання сепаратизму на Донбасі, дестабілізація внутрішньої політичної ситуації в Україні та переконання міжнародної спільноти у правомірності власних дій. Умови, що склалися після Революції Гідності, були використані для запуску масштабної операції, у якій інформаційний вплив став базовою умовою підготовки політичного та військового підґрунтя конфлікту. Операції здійснювалися синхронно через державні медіа, приватні інформаційні ресурси, соціальні мережі, мережу лояльних політичних коментаторів та експертів, цифрові платформи, а також через дипломатичні й економічні меседжі, що підтримували основні інформаційні наративи [30].

Першим великим етапом застосування ІПсО стала анексія Криму у лютому–березні 2014 року. Росія розгорнула інтенсивну кампанію дезінформації, спрямовану на створення враження, що події в Криму є “спонтанним волевиявленням”, а не заздалегідь підготовленою операцією. У медійному просторі активно конструювався образ “загрози для російськомовного населення”, що мав виправдати терміновість “захисних” дій. Цей наратив був підсилений інформаційними повідомленнями про нібито “екстремістський характер” українського протестного руху, штучно пов’язаний із фашизмом та радикалізмом. У рамках ІПсО російські медіа продукували великий обсяг фейкових матеріалів, які заповнювали інформаційне поле регіону і мали на меті деморалізувати українські силові структури, створюючи у військовослужбовців і місцевого населення відчуття невизначеності та неминучості російського контролю. Паралельно активно використовувався метод створення інформаційного вакууму. Українські телеканали в Криму блокувалися, їхні частоти замінювалися російськими каналами, а інформаційний простір перебудовувався у спосіб, що повністю виключав альтернативні джерела інформації. Цей інформаційний контроль був однією з причин швидкого розгортання

операції на півострові, оскільки він дозволяв Росії здійснювати маніпуляцію масовою свідомістю без інституційної протидії з боку України [47].

У перші місяці війни на Донбасі інформаційні операції стали визначальним інструментом формування соціальної і політичної бази для збройних груп, які надалі отримали статус проксі сил. Росія керувала інформаційним середовищем регіону, просуваючи ідею “повстання проти київської хунти”, “захисту російськомовного населення”, “неприродності української державності” та “неможливості співіснування з центральною владою”. Ці наративи створювали когнітивну основу для легітимації збройних формувань на місцях і відігравали роль політичної цементації майбутніх квазідержавних утворень. Росія також почала активно використовувати соціальні мережі, тролєферми, ботоферми та спеціалізовані інформаційні майданчики, створюючи ілюзію масової підтримки сепаратизму. Відбувалося поширення фейків про “злочини української армії”, “загибель дітей Донбасу”, “пригнічення російської культури” [31].

Особливим елементом стали відеоінсценізації та постановочні сюжети, які системно тиражувалися державними телеканалами і соціальними мережами. Завдяки таким інструментам Росія забезпечувала емоційну мобілізацію місцевого населення, одночасно забезпечуючи політичну легітимізацію власних проксі-структур. Інформаційно-психологічні операції у період Мінських перемовин (2014–2016) стали інструментом впливу не лише на населення України, а й на міжнародну аудиторію. У російському інформаційному дискурсі активно просувався наратив про “внутрішній український громадянський конфлікт”, що мало на меті заперечити участь Росії як сторони війни. Такий підхід давав Москві можливість дистанціюватися від збройних дій та позиціонувати себе як “миротворця”, а не агресора. Зовнішньополітичний дискурс супроводжувався спробами делегітимізувати Україну як суб’єкта

міжнародних переговорів, підкреслюючи її “неспроможність”, “корумпованість” або “зовнішнє управління” [15].

З 2016 року відбулася суттєва модернізація російських ІІсО. Цифровізація та розвиток соціальних мереж дали можливість Росії використовувати більш складні соціотехнічні інструменти — алгоритмічне поширення контенту, автоматизовані мережі ботів, маскування інформаційних операцій під “громадську активність”. Росія адаптувала власні методи у напрямку створення багаторівневої медійної екосистеми, що імітує громадянські дискусії. У цій системі оперативно розповсюджувалися меседжі, які повинні були викликати сумніви в ефективності української влади, підривати віру у Збройні сили України, посилювати поляризацію в українському суспільстві та створювати інформаційне тло, сприятливе для просування російських інтересів [49].

Інформаційні операції Росії набули особливої інтенсивності напередодні повномасштабного вторгнення у 2022 році. У цей період Москва розгорнула масштабну стратегічну кампанію, яка мала на меті створення у міжнародній спільноті враження про неминучість конфлікту, але одночасно перекласти відповідальність на Україну та Захід. В інформаційному дискурсі домінували меседжі про “українську агресію проти Донбасу”, “порушення прав російськомовного населення”, “еміnentну загрозу НАТО”, а також про те, що Україна нібито планує наступальну операцію на Сході. Ці наративи слугували політичним обґрунтуванням майбутніх дій, а також створювали ілюзію легітимності мобілізації російської армії.

У перші дні після початку широкомасштабного вторгнення Росія здійснила одну з найбільших інформаційних атак у новітній історії. Її метою було створення атмосфери хаосу, поширення паніки серед українського населення, підрив комунікацій державних інституцій і деморалізація українських Збройних сил. У соціальних мережах з’явилися фейки про захоплення Києва, про втечу українського керівництва, про капітуляцію

окремих підрозділів. Одночасно з цим Росія здійснювала кібератаки на українські державні ресурси, намагаючись паралізувати урядові комунікації та завадити координації оборони. Ці дії були важливою складовою російської стратегії, яка розглядала інформаційний простір як ключову арену, де вирішується легітимність всього конфлікту [30].

У наступні місяці російські ІПсО еволюціонували у напрямку створення довгострокових когнітивних впливів. Росія активно просуvala наративи про “втому Заходу від України”, “неефективність українського опору”, “невідворотність російського контролю над окупованими територіями”. Ці повідомлення були спрямовані на підрив міжнародної підтримки України та створення умов для поступового послаблення санкційного тиску. Одночасно Росія намагалася впливати на внутрішній інформаційний простір України через поширення повідомлень про “недостатність озброєння”, “втрати української армії”, “політичні протиріччя”, які повинні були знизити рівень довіри населення до державних інституцій [16].

Водночас окуповані території України перетворилися на полігони для системних інформаційних експериментів. Росія формувала альтернативний інформаційний всесвіт, у якому українська держава не існує, а всі процеси підпорядковуються російській політичній логіці. Тут активно застосовувалися методи блокування українських ЗМІ, примусового переходу на російські телеканали, контролю за інформаційним потоком у школах, державних установах та через цифрові платформи. Інформаційна реальність окупованих територій стала інструментом довгострокового контролю, спрямованого на формування покоління, яке сприймає російську присутність як “норму” [48].

З 2023 року Росія почала активно розвивати штучний інтелект для автоматизації створення фейкових медіаматеріалів, включно з синтетичними відео та аудіо, які використовувалися для створення фальшивих заяв українських політичних лідерів, “коментарів військових”,

“свідчень місцевих жителів”. Це відображає загальний напрямок еволюції сучасних війн, у яких інформаційні операції значною мірою переходять на рівень алгоритмічної обробки та масового виробництва симулятивного контенту [49].

Використання проксі сил стало одним із центральних компонентів російської стратегії у протистоянні з Україною, формуючи своєрідну архітектуру конфлікту, у якій військові, політичні та інформаційні інструменти поєднуються в єдину систему непрямой агресії. З 2014 року такий підхід дав змогу Кремлю реалізовувати масштабні операції без офіційного оголошення війни та без відкритого визнання участі регулярних підрозділів, водночас забезпечуючи контроль над територіями, управління політичними процесами та створення багаторівневої системи впливу.

У межах цього підходу проксі сили виконували роль не лише бойових інструментів, а й політичних, інформаційних, адміністративних та соціальних механізмів, які забезпечували реалізацію цілей Росії у гібридному форматі. Використання недержавних та формально автономних акторів у 2014 році було ключовим елементом операції, спрямованої на підриг української державності на сході країни. Росія застосувала модель, що дозволяла маскувати свої дії під внутрішній конфлікт, використовуючи нерегулярні угруповання, місцеві колаборантські сили, кримінальні структури та окремі радикальні групи. Одним із перших проявів цього було розгортання діяльності "самооборони", "народних дружин" та "ополчень" у Криму, які виступали як ширма для російських сил спеціального призначення. Під виглядом місцевих формувань, що нібито діяли спонтанно, російські спецпідрозділи забезпечили блокування українських військових частин, урядових будівель та інфраструктурних об'єктів, створивши політичний ефект "внутрішнього повстання" і запобігши міжнародному засудженню на початковому етапі [47].

Подібний підхід був застосований і на Донбасі, де Росія підтримала

створення самопроголошених проксі держав "ДНР" і "ЛНР", подаючи їх як місцеві політичні проєкти. Насправді ці утворення були організовані, структуровані та керовані російськими спецслужбами і військовими, а також отримували ресурси, зброю та кадрову підтримку через підконтрольні канали. Проксі сили стали основними акторами у збройних операціях 2014–2015 років, формуючи базову інфраструктуру гібридної війни Росії. Їхнє використання забезпечувало стратегічну двозначність: Росія могла заперечувати свою участь, називаючи конфлікт "внутрішньоукраїнським", а міжнародні механізми реагування залишалися обмеженими через складність доведення прямої участі Кремля [44].

Проксі сили виконували й політичну функцію. Через створені утворення "ДНР" і "ЛНР" Росія моделювала альтернативні інституції влади, які використовувались для легітимації окупаційних адміністрацій, контролю над територіями, формування власних систем оподаткування, призову та судочинства. Це забезпечувало можливість здійснювати адміністративний контроль, а також створювало підґрунтя для майбутнього використання політичного тиску в рамках переговорного процесу. Формування таких псевдодержавних структур дозволило Кремлю інтегрувати їх у ширшу дипломатичну архітектуру, подаючи їх як "сторони конфлікту", що формально брали участь у Мінських переговорах.

Бойова функція проксі сил проявлялася у створенні численних збройних угруповань, які здійснювали операції на лінії фронту, діяли як мобільні групи, здійснювали наступальні операції або контролювали окремі райони. Така система давала змогу Росії зберігати офіційний статус "стороннього спостерігача", водночас спрямовуючи загальну тактику, забезпечуючи постачання озброєння, інструкторську підтримку та координацію через кадрових офіцерів ГРУ і ФСБ. На певних етапах у конфлікті брали участь і нерегулярні формування російського походження, зокрема "казацькі" та різноманітні приватні військові групи, що створювало додатковий рівень

складності та децентралізації.

Значним компонентом використання проксі сил стала їхня інтеграція в інформаційно-психологічні операції. Проксі структури активно поширювали пропагандистські наративи, формували образи "народного повстання", "громадянської війни" та "боротьби проти фашизму". Інформаційна активність цих утворень була спрямована на мобілізацію прихильників усередині окупованих територій, дискредитацію української влади, формування атмосфери страху та виправдання агресивних дій Росії. Проксі угруповання активно співпрацювали з російськими та місцевими медіа, створювали фейкові заяви, виступи і "міжнародні коментарі", які активно використовувалися для інформаційної боротьби на міжнародному рівні [49].

Після 2014 року проксі сили також відігравали ключову роль у функціонуванні економічних схем, спрямованих на легітимацію присутності Росії. Через підконтрольні адміністрації здійснювалися операції з контрабанди, переміщення товарів, фінансової підтримки, організації "гуманітарних конвоїв". Такі дії створювали видимість локальних соціальних і економічних процесів, дозволяючи Росії поглиблювати свою присутність та виправдовувати її через "захист населення" [31].

З початком повномасштабного вторгнення у 2022 році роль проксі сил зазнала змін. По-перше, Росія почала активно інтегрувати проксі підрозділи у структуру регулярних військ, використовуючи їх як допоміжні сили або як підрозділи для контролю територій. По-друге, проксі актори стали засобом політичного оформлення окупації нових територій — саме вони брали участь у проведенні незаконних "референдумів", організації місцевих адміністрацій і створенні видимості "місцевої підтримки" російської присутності. По-третє, проксі сили активізували свою діяльність в інформаційному середовищі, поширюючи наративи про "визволення",

"інтеграцію" та "історичну єдність".

У цей період роль приватних військових компаній також посилилася. Найбільш показовим став феномен ПВК "Вагнер", яка виконувала як бойові, так і політичні функції. Ця структура діяла в Україні паралельно з регулярними силами, беручи участь у ключових наступальних операціях, але водночас залишаючись формально "недержавною". Це дозволяло Росії утримувати певну двозначність у питаннях військових втрат, відповідальності за дії на полі бою та міжнародного переслідування за воєнні злочини. Після загибелі керівництва ПВК "Вагнер" і перерозподілу контролю над її інфраструктурою проксі-інструмент набув нових інституційних форм. Росія поступово інтегрувала проксі-структури у дію офіційних силових органів, створила альтернативні приватні армії, пов'язані з Міністерством оборони, а також посилила роль "добровольчих" підрозділів, які виконували функції резерву та політичної підтримки окупаційної влади. Це формувало складну гібридну структуру війни, де регулярні та нерегулярні сили взаємодіяли на різних рівнях управління, виконуючи спільні стратегічні завдання [41].

Паралельно Росія застосовувала проксі сили у політичних операціях за межами України. Ідеться про створення іноземних добровольчих підрозділів, які Москва представляла як "міжнародну підтримку", про дипломатичні заяви окремих проросійських партій у різних країнах, а також про діяльність агентурних мереж, які формували зовнішнє інформаційне й політичне прикриття. Такий підхід створював додатковий фон для міжнародної діяльності Росії, надаючи їй ресурс для впливу на іноземні політичні процеси й одночасно підсилюючи власну позицію у конфлікті. На окупованих територіях проксі сили також виконували функцію контролю населення. Вони здійснювали політичні репресії, примусову мобілізацію, організовували викрадення, катування, блокування гуманітарних ініціатив. Ця діяльність створювала атмосферу страху та дозволяла Росії зберігати

контроль навіть за умови обмеженого доступу до регулярних сил [16].

У нових умовах проксі структури стали не лише виконавцями бойових завдань, а й адміністративними інструментами, що забезпечували утримання територій та формування лояльних мереж підтримки. У політичному вимірі проксі сили відіграли ключову роль у реалізації псевдоюридичних процесів. Вони виступали як "офіційні партнери" у переговорах із Росією, брали участь у розбудові окупаційних адміністрацій та слугували інструментами легітимації, спрямованими на підміну міжнародно-правових понять. Їхня діяльність у сфері контролю над інформацією, освітою, культурою та соціальною сферою закріплювала російську політичну присутність на окупованих територіях. Таким чином, проксі сили стали ядром російської гібридної стратегії у війні проти України, охопивши всі ключові рівні — бойовий, інформаційний, адміністративний, політичний та дипломатичний [20].

3.3. Перспективи розвитку методів ведення війни та їхній вплив на глобальну безпеку

Перспективи подальшого розвитку методів ведення сучасних війн пов'язані з тим, що війна остаточно виходить за межі суто військової події й дедалі більше набуває рис затяжного політичного протистояння, у якому збройна сила є лише одним із можливих засобів впливу. Інформаційно-психологічні операції, дипломатичний тиск і використання проксі сил формують не набір окремих інструментів, а єдину систему, яка дозволяє змінювати поведінку держав, суспільств і наднаціональних акторів без неминучого переходу до широкомасштабних бойових дій. У конфліктах майбутнього саме ці методи задаватимуть основну логіку протиборства: більш важливими стануть боротьба за інтерпретації подій, керування економічними та технологічними взаємозалежностями, а також вплив через

посередників, формальна автономність яких приховує фактичну присутність та інтереси держави-бенефіціара.

Подальший розвиток дипломатичного тиску, очевидно, буде пов'язаний із перетворенням глобальної взаємозалежності на інструмент цілеспрямованого примусу. Якщо традиційна дипломатія будувалася переважно навколо переговорів, компромісів і балансування інтересів, то в постбіполярному світі дедалі частіше йдеться про використання економічних, фінансових, технологічних і правових важелів. Санкційні режими, обмеження доступу до ринків капіталу, монополія чи переважний контроль над постачанням критичної сировини й високотехнологічних товарів, жорсткі режими експортного контролю – усе це вибудовується у складну систему дипломатичного впливу, коли майже будь-який канал міжнародної кооперації може бути перетворений на засіб тиску. У перспективі ймовірно подальше поширення так званих «м'яких» форм примусу: різноманітні регуляторні бар'єри, використання норм і стандартів, інструменталізація міжнародних судових, арбітражних та контролюючих органів для блокування угод, інвестицій, проєктів розвитку.

Одним із ключових напрямів трансформації дипломатичного тиску стає «озброєння» технологічних ланцюгів. Критично важливими стають не лише ресурси, а й доступ до напівпровідників, телекомунікаційних мереж, компонентів для систем штучного інтелекту, космічних сервісів, обладнання для енергетики та оборонного комплексу. Обмеження й дозування такого доступу вже сьогодні виконують функцію важеля стратегічного стримування. З високою ймовірністю світ і надалі розпадатиметься на кілька технологічних «кластерів», у межах яких власні стандарти, платформи й логістичні шляхи будуть одночасно і засобом співпраці, і механізмом вибіркового тиску на тих, хто перебуває поза цими системами. У такій ситуації дипломатичні домовленості майбутнього дедалі частіше матимуть «пакетний» характер: політичні рішення тісно

переплітатимуться з умовами доступу до інвестицій, технологій, даних та інфраструктурних ресурсів.

Еволюція інформаційно-психологічних операцій визначається тим, що інформаційний простір остаточно закріплюється як ключове середовище політичного й воєнного суперництва. Нині ІПсО спираються на соціальні мережі, цифрові платформи, таргетовану рекламу, бот-мережі та фабрики тролів, але наступний крок – це повномасштабне використання великих масивів даних та алгоритмів штучного інтелекту. Збирання й аналіз поведінкових, соціальних, економічних та культурних характеристик індивідів і груп дає змогу формувати детальні психологічні профілі цільових аудиторій. Це відкриває шлях до відмови від грубих масових кампаній на користь тонких, вибіркового впливів, коли зміст повідомлень, канали, частота та контекст поширення адаптуються до потреб конкретних груп, а вплив здійснюється поступово, приховано й довготривало.

Широке застосування генеративних технологій – синтетичних відео, аудіо та зображень, які неможливо відрізнити від справжніх без спеціальної експертизи, – суттєво змінює потенціал ІПсО. У кризових умовах фальшиві звернення політичних лідерів, сфабриковані «докази» воєнних злочинів або «репортажі» з місця катастроф можуть поширюватися швидше, ніж компетентні структури встигатимуть їх спростовувати. Для системи безпеки це створює ризик інформаційних провокацій, які здатні змусити держави чи міжнародні організації ухвалювати рішення на основі недостовірних даних. У певний момент однією з головних задач керівних органів стане не лише планування реальних операцій, а й постійна перевірка достовірності інформації, що надходить, і відокремлення реальності від штучно створеного інформаційного шуму.

Подальша інтеграція ІПсО з кібердіяльністю ще більше ускладнить ситуацію. Кібератаки на критичну інфраструктуру, фінансові системи, об'єкти енергетики чи логістики супроводжуватимуться керованими

інформаційними кампаніями, які пояснюватимуть ці події в потрібному нападнику ключі: перебільшуватимуть масштаби збитків, роздмухуватимуть паніку, поширюватимуть чутки про неспроможність влади, про «зраду» політичних еліт або про неминучість колапсу системи. У такій конфігурації поєднання кібервпливу та психологічного тиску може паралізувати системи управління й ухвалення рішень без масованого застосування традиційного озброєння.

Ще одна важлива тенденція – розмивання меж між ІпсО у вузько воєнному сенсі та повсякденними політичними кампаніями. Навіть у періоди відносного «затишшя» держави, міжнародні організації й великі недержавні актори конкурують за домінування в інформаційних полях: нав'язують власні версії історії, конструюють образи «своїх» і «чужих», легітимізують союзи, інтеграційні проєкти та політичні рішення. Це означає, що чіткий поділ на «час війни» і «час миру» у сфері інформаційного впливу практично зникає: кампанії впливу стають безперервними, змінюється лише їхня інтенсивність і конкретні цільові аудиторії. На цьому тлі ІпсО поступово перетворюються на постійне тло, на якому відбувається будь-яке воєнно-політичне рішення.

Подальший розвиток практики використання проксі сил пов'язаний із прагненням мінімізувати прямі політичні та людські втрати для держави, яка фактично є ініціатором або бенефіціаром конфлікту. Тенденція до «винесення» основного насильства в руки посередників, яка чітко вирізнялася у конфліктах другої половини ХХ – початку ХХІ століття, має всі шанси посилитися. Модель, за якої місцеві угруповання, політичні рухи, етнічні міліції, парамілітарні структури чи приватні військові компанії воюють «на передовій», а зовнішній гравець забезпечує їх ресурсами, технікою, інформацією та політичним прикриттям, залишається зручною і для обмеження офіційної відповідальності, і для уникнення прямого зіткнення з іншими великими державами.

У контексті глобалізації ринку безпеки особливого значення набуває феномен приватних військових і охоронних компаній. Їхня діяльність уже давно виходить за рамки суто охоронних функцій: вони беруть участь у бойових діях, займаються підготовкою місцевих підрозділів, супроводжують ризиковані операції, часто – на межі правового поля. У майбутніх конфліктах такі структури можуть використовуватися для тонкого регулювання рівня насильства: їхня поява або згортання діяльності дозволить збільшувати чи зменшувати інтенсивність протистояння без офіційного введення регулярних військ. Політично це створює для держави додаткову свободу маневру: формально декларується прихильність до миру та переговорів, а на практиці підтримуються проксі-актори, які реалізують необхідний тиск на супротивника.

Перспективним напрямом є й подальша «гібридизація» проксі-структур. Йдеться про формування акторів, які одночасно виступають і як військові формування, і як політичні партії, і як економічні гравці, і як квазіадміністрації на певних територіях. Такі утворення можуть контролювати місцеві ресурси, встановлювати й збирати податки, здійснювати управлінські та судові функції, вести пропаганду й інформаційну роботу з населенням, а паралельно – брати участь у переговорах і претендувати на статус «законного представника» певної групи чи регіону. У перспективі це істотно ускладнює розрізнення між внутрішніми та зовнішніми сторонами конфлікту, між кримінальними структурами й політичними агентами, між «державою» та «недержавними акторами».

Новий вимір проксі-методів формується у кіберпросторі. Хакерські угруповання, «кібердобровольці», анонімні мережеві спільноти все частіше виступають у ролі посередників, які формально не пов'язані з жодною державою, але фактично діють в її інтересах. Вони можуть атакувати урядові системи, медіа, банківську сферу, об'єкти критичної

інфраструктури, створюючи значні збитки та політичні проблеми для цільової держави. Відсутність чітких юридичних доказів координації з урядом дозволяє зберігати «правдоподібне заперечення», тоді як масштаб наслідків може бути стратегічним. У майбутньому ймовірно оформлення таких кіберструктур у напівлегальні «корпорації», які працюватимуть одночасно на кількох замовників і стануть частиною ширших мереж із поєднанням інформаційних, фінансових та воєнних функцій.

У перспективі всі три розглянуті методи – дипломатичний тиск, інформаційно-психологічні операції та використання проксі сил – дедалі тісніше переплітатимуться між собою. Санкційна політика та інституційна дипломатія визначатимуть рамки допустимості й міжнародного статусу проксі-акторів; ІПсО забезпечуватимуть формування потрібного образу цих структур – від «борців за свободу» до «терористів» чи «маріонеток іноземних держав»; самі проксі-сили втілюватимуть на місцях рішення, ухвалені у зовнішніх центрах. У результаті війна майбутнього постає не стільки як лінійне зіткнення армій на полі бою, скільки як багаторівнева система, де класичний фронт – лише один із вимірів, а основна боротьба розгортається у сфері норм і правил, символічних інтерпретацій, контролю над посередниками та управління глобальними потоками ресурсів, інформації й технологій.

Вплив сучасних методів ведення війни на глобальну безпеку відчувається не лише в межах окремих театрів воєнних дій, а й на рівні всієї системи міжнародних відносин, стабільності безпекових режимів, дієздатності міжнародно-правових механізмів і передбачуваності політичної поведінки держав. Інформаційно-психологічні операції, дипломатичний тиск і використання проксі сил формують реальність «затяжного конфлікту», за якої стан напруження стає майже постійним, межа між війною та миром стирається, а традиційні інструменти запобігання ескалації працюють значно гірше. За таких умов безпека перестає зводитися до співвідношення

військових потенціалів і перетворюється на результат складної взаємодії інформаційних, політичних, економічних і мережевих процесів, що одночасно розгортаються у різних просторах та регіонах.

Інформаційно-психологічні операції впливають на глобальну безпеку насамперед через підрив базових засад довіри – як усередині окремих суспільств, так і у відносинах між державами. Класичні безпекові підходи спиралися на припущення, що політичні рішення ухвалюються на тлі більш-менш спільної картини реальності, яку можна перевіряти, обговорювати та узгоджувати в дипломатичних форматах. Масове використання ІПсО руйнує цю основу: інформаційний простір розпадається на сегменти, різні групи живуть у відмінних «інформаційних реальностях», де одна й та сама подія має прямо протилежні смисли. У таких умовах навіть базові поняття – «агресія», «самооборона», «гуманітарна місія», «терористична загроза» – втрачають загальноприйняте тлумачення. Це підриває здатність міжнародних організацій виступати арбітрами: їхні рішення часто сприймаються як елемент ворожого наратива, а не як нейтральний інструмент врегулювання.

Особливо вразливими до зовнішнього інформаційного впливу виявляються демократичні системи. Відкритий медійний простір, свобода слова, конкуренція партій і лідерів створюють сприятливі умови для операцій, метою яких є поляризація, дискредитація інститутів, підрив довіри до влади та союзницьких домовленостей. Поширення конспірології, підтримка крайніх рухів, спекуляції на темах міграції, національної ідентичності, історичної пам'яті можуть провокувати внутрішні кризи, які опосередковано впливають на міжнародну безпеку – наприклад, через блокування рішень у міжнародних організаціях, параліч коаліційних форматів чи відхід від зобов'язань у сфері колективної оборони.

Не менш важливим є те, що ІПсО дедалі частіше використовуються для управління кризами та рівнем ескалації. Коли міждержавні відносини

наближаються до небезпечної межі, інформаційні кампанії можуть або стримувати напругу, або, навпаки, підштовхувати сторони до різких кроків. Поширення чуток про «неминучий удар», «масову мобілізацію» чи «зміну режиму» здатне провокувати превентивні рішення, які в іншій ситуації не розглядалися б як необхідні. У цьому сенсі інформаційний вимір ускладнює прогнозування й оцінку ризиків, підвищуючи ймовірність хибного тлумачення намірів супротивника. Для глобальної безпекової архітектури це означає додаткову загрозу раптової ескалації, зокрема в регіонах, де присутні ядерні або високоточні види озброєнь.

Інформаційно-психологічні операції мають довготривалий вплив і на регіональні системи безпеки. У Близькосхідному регіоні, Північній Африці, Сахелі, деяких частинах Латинської Америки інформаційні кампанії часто будуються навколо релігійних, етнічних, племінних ідентичностей, фіксуючи та відтворюючи лінії розколу. Навіть після досягнення формальних домовленостей чи припинення вогню інформаційна складова конфлікту не зникає: у медіа та соцмережах продовжують циркулювати ворожі наративи, що перешкоджають відновленню довіри, інтеграції спільнот і відкривають шлях до нових спалахів насильства. Таким чином, ІпсО стають елементом затяжної нестабільності, вбудованим у структуру регіональних конфліктів.

Дипломатичний тиск позначається на глобальній безпеці через зміну характеру міжнародної взаємозалежності. Санкції, торговельні та фінансові обмеження, експортний контроль, технологічні ембарго, замороження активів – усе це формує модель «безпеки через економічний тиск», коли прямий збройний конфлікт частково замінюється довготривалим режимом ослаблення супротивника. З одного боку, це дає інструмент впливу, альтернативний війні; з іншого – призводить до появи тривалих конфліктів «санкційного типу», які не завершуються чітким політичним результатом. Такий стан затяжної конфронтації, поєднаний із вимушеною співпрацею у

певних сферах, створює нестійку рівновагу: глобальні ризики не зникають, а розтягуються в часі, проявляючись у вигляді уповільнення розвитку, роздрібнення світової торгівлі, радикалізації політики всередині ізольованих режимів та зростання тіньової економіки.

Практика запровадження санкцій проти різних держав у другій половині XX – на початку XXI століття показує суперечливий характер цього інструменту. Обмежувальні заходи можуть зменшувати воєнний потенціал, позбавляти агресора ресурсів, подавати сигнал про неприйнятність його дій. Водночас тривалий економічний тиск не рідко зміцнює владу правлячих груп, стимулює переорієнтацію потоків у нелегальні канали, формує альтернативні фінансові й логістичні мережі, які слабо піддаються міжнародному контролю. У результаті в глобальній системі з'являються паралельні економічні простори, де звичні регулятивні механізми не діють, а зрощення державних структур із кримінальними й терористичними мережами створює додаткові загрози поширення зброї, насильства та організованої злочинності.

Дипломатичний тиск, що спирається на маніпулятивне використання міжнародно-правових інструментів, також має амбівалентний вплив. Спроба вирішувати політичні суперечки через міжнародні суди, трибунали й арбітражі розширює можливості несилової відповіді, однак у випадку очевидної політизації рішень підриває авторитет самих інституцій. Коли окремі держави починають сприймати міжнародне право як інструмент вибіркового тиску, зростає спокуса ігнорувати рішення судів, виходити з договорів або створювати власні паралельні правові режими. З погляду глобальної безпеки це означає ризик розпаду єдиного нормативного поля на множину частково несумісних систем, у межах яких колективна реакція на порушення норм стає значно складнішою.

Ще один вимір – трансформація систем союзів під впливом політики умовності. Коли фінансова допомога, доступ до ринків чи безпекові гарантії

«прив'язуються» до виконання політичних передумов, формуються асиметричні залежності. У кращому випадку це сприяє демократичним реформам, у гіршому – викликає відчуття зовнішнього диктату, що підштовхує частину держав до пошуку альтернативних партнерів і створює лінії розколу в міжнародних об'єднаннях. У сукупності ці процеси надають світовій системі безпеки поліцентричного, але не завжди кооперативного характеру, збільшуючи ймовірність конфліктів за сфери впливу.

Застосування проксі сил, мабуть, найбільш безпосередньо позначається на безпеці, але при цьому найгірше піддається контролю. Передача «брудної роботи» посередникам дозволяє великим державам уникати прямого зіткнення, однак множить кількість самостійних акторів, які мають зброю, ресурси й власні інтереси. У регіонах, де проксі-структури закріплюються надовго, виникають зони затяжної нестабільності: там тривають локальні сутички, процвітають нелегальні ринки, системно порушуються права людини. Такі простори стають джерелами транскордонних загроз – від терористичних мереж і кримінальних маршрутів до неконтрольованої міграції та експорту радикальних ідей.

Конфлікти на Близькому Сході, в окремих регіонах Африки та Азії наочно демонструють, як підтримувані ззовні угруповання перетворюються на відносно самостійні центри сили. З часом вони формують власні політичні цілі, економічні інтереси та систему союзів, що не завжди збігаються з задумами зовнішнього «спонсора». У таких випадках проксі-актор може почати діяти на власний розсуд, а наслідки його кроків – від репутаційних ударів до неконтрольованого розширення конфлікту – позначаються на ширшому міжнародному контексті.

Особливу небезпеку становить те, що діяльність проксі-сил розмиває межі між збройною боротьбою, терористичною активністю, організованою злочинністю та квазілегальною політичною діяльністю. Багато таких структур одночасно контролюють нелегальні потоки – зброю, наркотики,

мінеральні ресурси, міграцію. Економічна вигода від продовження нестабільності часто робить їх зацікавленими у збереженні конфлікту, навіть якщо політичні домовленості досягнуті. Це істотно ускладнює деескалацію: мирні угоди не гарантують згортання насильства, адже його підтримує економічна та кримінальна логіка.

Кібер- та інформаційні проксі-актори формують ще один, відносно новий рівень загроз. Анонімні хакерські спільноти, мережеві «добровольці», псевдонезалежні медійні платформи можуть завдавати суттєвої шкоди критичним системам, маніпулювати громадською думкою в інших країнах, впливати на виборчі процеси або дестабілізувати ринки. Оскільки юридично довести їхній зв'язок із конкретною державою вкрай складно, механізм відповідальності й стримування практично не працює. Це створює «сіру зону», де атаки на важливі об'єкти – від енергетики до банківського сектору – можуть здійснюватися без очевидних наслідків для замовника.

Узгоджена дія інформаційно-психологічних операцій, дипломатичного тиску та проксі-методів формує низку стійких тенденцій у сфері глобальної безпеки. По-перше, конфлікти стають багат шаровими: військові дії супроводжуються пропагандистськими кампаніями, санкційними пакетами, участю цілого спектру посередницьких структур. Врегулювання таких конфліктів потребує роботи відразу на кількох рівнях – від припинення вогню до перегляду санкцій, легітимації або роззброєння проксі-угруповань, балансування регіональних інтересів. По-друге, наміри держав стають менш прозорими: офіційні заяви можуть різко контрастувати з діями «своїх» проксі, а інформаційні кампанії – маскувати підготовку до силових операцій чи підривних дій. Це робить класичні механізми довіри та запобігання конфліктам суттєво менш ефективними.

По-третє, різко зростає вага недержавних акторів. Технологічні гіганти, соцмережі, медіакорпорації, приватні військові компанії, транснаціональні фінансові структури, великі НУО стають важливими гравцями в питаннях

війни й миру, навіть якщо формально вони поза межами державної політики. Вони здатні як посилювати вплив ІПсО, санкцій і проксі-методів, так і частково пом'якшувати їхні наслідки через власні правила, етичні стандарти або публічний тиск. Але сам факт такої участі додає системі безпеки ще один рівень невизначеності.

По-четверте, поступово нормалізується стан хронічної нестабільності. Тривале застосування інформаційних кампаній, санкцій і проксі-війн як звичних інструментів політики формує в міжнародній спільноті своєрідну «звичку» до постійних криз. Те, що раніше сприймалося б як критичне порушення норм, нині часто проходить у режимі «чергового загострення». Це веде до накопичення невирішених конфліктів, які з часом можуть накладатися один на одного, породжуючи ефект ланцюгових або багатовимірних криз.

У такому контексті інформаційно-психологічні операції, дипломатичний тиск і використання проксі сил уже важко розглядати як периферійні засоби окремих держав. Вони стають структурними елементами нового світового порядку, у якому безпека визначається не лише співвідношенням військових потенціалів, а й конфігурацією інформаційних потоків, економічних залежностей, мережевих зв'язків і роллю посередницьких акторів. Ризики нестабільності концентруються в «точках напруги», де перетинаються інформаційні, політичні, економічні та воєнні лінії протистояння, і саме там сучасні методи ведення війни найяскравіше демонструють свою здатність змінювати контури глобальної безпеки.

Протидія сучасним методам ведення війни вимагає не стільки простого нарощування озброєнь чи силових структур, скільки зміни підходу до

розуміння безпеки загалом. Коли інформаційно-психологічні операції, дипломатичний тиск і використання проксі сил розтягують конфлікт у часі й просторі та роблять його багатовимірним, відповіді на такі загрози не можуть обмежуватися лише армією чи формальними інститутами. Йдеться про створення комплексної системи стійкості, де політичні рішення, правові механізми, інформаційна політика, освіта, технологічний розвиток і сектор безпеки працюють узгоджено, а не ізольовано. У такій логіці протидія новим формам війни спирається на три взаємопов'язані напрями: підвищення внутрішньої стійкості суспільства та еліт до зовнішніх впливів, посилення інституційних і договірних запобіжників проти політично мотивованого тиску та створення таких умов, за яких використання проксі інструментів стає для агресора надто ризикованим і малорентабельним.

У сфері протидії інформаційно-психологічним операціям одним із першочергових завдань є формування суспільства, менш чутливого до маніпуляцій, дезінформації та нав'язаних ворожих образів. На практиці це означає посилення ролі незалежних медіа, прозоре регулювання джерел і схем фінансування інформаційних майданчиків, створення механізмів оперативного спростування відверто фальшивих повідомлень і підтримку довіри до ключових каналів комунікації. Там, де існує культура критичного мислення, медіаграмотності й професійної журналістики, навіть масштабні ПсО значно важче досягають бажаного ефекту. Важливу роль відіграє й освіта: включення компонентів інформаційної та цифрової грамотності до навчальних програм допомагає виховувати покоління, що краще відокремлює факт від оцінки, розпізнає техніки впливу та осмислює політичну природу значної частини контенту, який циркулює у публічному просторі.

Суттєвого значення набуває створення національних і наднаціональних систем моніторингу інформаційного середовища. Такі структури можуть виступати «системою раннього попередження» щодо координованих

інформаційних атак, роботи бот-мереж, раптових хвиль фейків або кампаній з розпалювання ворожнечі. Використання інструментів аналізу великих даних, алгоритмів виявлення аномалій та мережевого аналізу дозволяє фіксувати характерні сліди ІПсО: одночасні вкиди однакових тез, нетипову активність нових облікових записів, шаблонні коментарі, повторювані сценарії поширення «новин». Публічне пояснення таких процесів з акцентом на їхню штучність саме по собі є засобом протидії: аудиторія бачить, що йдеться не про «спонтанне обурення», а про сплановану операцію.

Ще один рівень захисту пов'язаний із регулюванням діяльності цифрових платформ. Усе частіше постає питання про межі відповідальності соціальних мереж і великих ІТ-компаній за поширення дезінформації, втручання у демократичні процеси, використання мікротаргетингу для поглиблення суспільних розколів. Можливими напрямками дії є встановлення чітких правил для політичної реклами, обов'язкове маркування контенту, створеного чи зміненого за допомогою штучного інтелекту, запровадження процедур реагування на доведені випадки зовнішнього втручання у вибори та референдуми. На міжнародному рівні з часом можуть з'явитися узгоджені стандарти цифрової відповідальності, аналогічні до норм у сфері телекомунікацій або використання космічного простору.

Важливо не обмежуватися лише обороною, а розвивати власні стратегічні комунікації. Коли держава або союз постійно лише відбиває чужі інформаційні атаки, вона змушена грати за чужими правилами. Значно ефективнішим є формування власних цілісних і зрозумілих суспільству наративів про минуле, теперішнє та бажане майбутнє, про цінності, союзників, загрози і цілі. Сформоване таким чином смислове поле робить зовнішні деструктивні меседжі менш дієвими: вони складніше вкорінюються у свідомості, якщо суперечать уже наявній системі

переконань. Це вимагає співпраці державних інституцій із громадським сектором, науковцями, митцями, освітянами, які разом наповнюють публічний простір змістом, стійким до примітивних маніпуляцій.

При цьому залишається відкритим питання балансу між протидією ІПсО та збереженням свободи слова. Невмотивоване посилення контролю може спричинити протилежний результат – підірвати довіру до інститутів, стимулювати самоцензуру, послабити незалежні медіа. Тому доцільнішими є цільові заходи: обмеження діяльності мереж, які мають очевидні ознаки іноземного управління, притягнення до відповідальності за участь у ворожих операціях проти національної безпеки, максимальна відкритість у поясненні принципів і критеріїв таких рішень.

Протидія дипломатичному тиску пов'язана передусім із посиленням суб'єктності держави та її коаліційних можливостей. Оскільки сьогодні тиск часто здійснюється через санкції, політичну ізоляцію, умовний доступ до ринків чи інституцій, важливим захистом стає диверсифікація зовнішньоекономічних і політичних зв'язків. Держава, яка не зав'язана критично на одному постачальнику енергоносіїв, одному ринку збуту чи одному центру безпекових гарантій, має більший простір для маневру у відповідь на примус. На практиці це означає розбудову регіональних партнерств, розвиток транспортних альтернатив, інвестиції у власні технології та ресурси, формування політики, що враховує ризики залежності у стратегічно важливих сферах.

Важливим елементом є послідовність і передбачуваність зовнішньої політики. Коли держава чітко тримається заявлених принципів, ворожим акторам складніше будувати переконливі кампанії, що представляють її як «неадекватного» або «непередбачуваного» суб'єкта. Тут значення набувають інструменти «м'якої сили»: участь у міжнародних ініціативах, підтримка гуманітарних і екологічних проєктів, активність у миротворчих операціях, репутація надійного партнера. Такий образ не скасовує загрози

дипломатичного тиску, але робить його політичну ціну для ініціаторів значно вищою.

Багатосторонні формати також можуть стати важливим бар'єром для надмірного тиску. Регіональні союзи, групи в рамках міжнародних організацій, міжпарламентські платформи дають змогу меншим державам координувати позиції, спільно виступати проти маніпулятивних санкцій чи політичної блокади. Сюди ж можна віднести ініціативи щодо реформування міжнародних інституцій, спрямовані на те, щоб вони менше залежали від волі кількох впливових гравців і більше враховували позиції ширшого кола учасників.

У відповідь на політичний примус може застосовуватися й так звана «контрдипломатія»: системна фіксація фактів тиску, їхнє винесення на публічний розгляд, формування доказової бази для міжнародних судів і організацій. Послідовні апеляції до правових інстанцій, парламентів інших держав, міжнародних ЗМІ створюють додатковий репутаційний тягар для тих, хто зловживає санкційними та політичними інструментами. З часом це сприяє формуванню неформальних обмежень на надто агресивні форми дипломатичної поведінки.

Протидія використанню проксі сил залишається одним із найскладніших напрямів. На внутрішньому рівні це потребує зміцнення контролю над територіями, де є ризик формування паралельних центрів впливу, а також зменшення відчуття відчуження у місцевих спільнот. Там, де громади мають доступ до ресурсів, каналів політичної участі й базових послуг, зовнішнім гравцям важче знаходити серед них потенційних союзників для створення збройних формувань. Тому політика щодо прикордонних і проблемних регіонів має передбачати не лише силову присутність, а й інвестиції в інфраструктуру, освіту, місцеве врядування, залучення меншин до ухвалення рішень.

Жорсткіший контроль над обігом зброї, фінансами та логістикою також

істотно ускладнює діяльність проксі-структур. Спільні міжнародні програми протидії нелегальному продажу зброї, координація між спецслужбами та фінансовими розвідками, застосування санкцій до посередників і компаній, які забезпечують матеріальну базу для проксі-акторів, поступово зменшують їхні можливості. Особливу роль тут відіграють механізми фінансового моніторингу, обмін інформацією між державами, а також посилення режимів протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму.

На міжнародно-правовому рівні перспективним є подальше уточнення підстав, за яких держава може визнаватися відповідальною за дії підконтрольних їй недержавних угруповань. Розширення поняття «ефективного контролю» з урахуванням постійного фінансування, забезпечення озброєнням, координації операцій, інформаційного прикриття дало б змогу частіше кваліфікувати використання проксі сил як форму агресії або втручання. Створення відповідних прецедентів у міжнародних судах мало б стримувальний ефект для тих акторів, які ще зважають на свою міжнародну репутацію.

Регіональні механізми безпеки можуть обмежувати маневрові можливості зовнішніх гравців, що прагнуть використовувати проксі-структури. Там, де існує спільний аналіз загроз, обмін розвідданими, координація дій проти транснаціональних угруповань та узгоджена санкційна політика, «гра на суперечностях» між сусідами стає менш результативною. Важливою складовою можуть бути спільні місії спостереження, миротворчі операції, створення спільних центрів для контролю за кордонами та критичною інфраструктурою.

З урахуванням зростання ролі недержавних і мережевих акторів дедалі важливішим стає превентивний вимір. Нові форми превентивної дипломатії мають фокусуватися не лише на відверненні класичних міждержавних воєн, а й на ранньому виявленні процесів, коли внутрішні конфлікти чи

соціально-економічні проблеми починають перетворюватися на ґрунт для «проксіфікації».

Усі ці підходи поєднує необхідність розуміти стійкість як центральну категорію безпеки. Йдеться не лише про вміння витримувати удар, а й про здатність зберігати політичну суб'єктність, не розпадаючись під тиском зовнішніх впливів і внутрішніх суперечностей. Така стійкість передбачає адаптивні, але не хаотичні інститути, інклюзивну політичну систему, розвиток критичної культури сприйняття інформації, чіткі гарантії прав людини, а також мережеву співпрацю з іншими державами та міжнародними організаціями.

З теоретичного погляду це означає, що класичні моделі стримування, побудовані винятково на погрозі симетричної військової відповіді, вже не відповідають реаліям. Сучасні виклики вимагають багаторівневих стратегій, де силові, правові, інформаційні, економічні та соціальні інструменти використовуються не ізольовано, а у взаємодії. Мета такої стратегії – не лише припинити конкретний конфлікт, а й поступово зменшити структурну вразливість міжнародного порядку до нових форм політичного насильства, заснованих на поєднанні ІПсО, дипломатичного тиску та проксі-методів.

Висновки до третього розділу

Аналіз історичних прикладів Корейської війни, В'єтнамського конфлікту, Війни за незалежність Хорватії та війни в Сирії показав, що від середини ХХ століття війна перестає бути суто воєнним зіткненням і дедалі більше набуває рис комплексного політичного процесу. У всіх розглянутих

конфліктах чітко простежується еволюція трьох ключових методів сучасного протиборства: дипломатичного тиску, інформаційно-психологічних операцій та використання проксі сил. У Корейській війні вони вперше набули системного характеру: дипломатія перетворилася на арену легітимації коаліцій і стримування ядерної ескалації, інформаційні кампанії стали глобальними, а використання проксі сил дозволило наддержавам воювати опосередковано. В'єтнамська війна стала “лабораторією” гібридних стратегій, де дипломатія, переговори, інформаційний вплив і багаторівнева система проксі-акторів були інтегровані в єдину логіку затяжного конфлікту. Війна за незалежність Хорватії відобразила перехід до постбіполярних, фрагментованих конфліктів, у яких питання міжнародної легітимності, санкцій, ролі міжнародних організацій, етнополітичної мобілізації та медіа стає не менш важливим, ніж власне бойові дії, а проксі-структури у вигляді квазідержавних утворень виконують функцію інструментів впливу зовнішнього центру. Сирійський конфлікт, у свою чергу, продемонстрував найвищий рівень розвитку методів сучасних війн: багатопольна дипломатія, численні регіональні та глобальні актори, цифрові інформаційні кампанії, терористичні організації з потужним медіа-апаратом, а також багаторівнева система проксі сил різного типу зробили його еталонним прикладом багатовимірної сучасної війни початку XXI століття.

Російсько-українська війна постає як один із найяскравіших кейсів еволюції сучасних методів ведення війни. Її передісторія після 1991 року засвідчує, що конфлікт був підготовлений тривалим застосуванням дипломатичного тиску (енергетичні важелі, договірні та переговорні формати, спроби блокувати євроатлантичну інтеграцію України), системних інформаційно-психологічних операцій (наративи про “спільний історичний простір”, “штучність української державності”, розкол за

мовно-культурною та регіональною лініями) та поступовим формуванням мережі майбутніх проксі-акторів, насамперед у Криму й на Донбасі. Події 2014 року засвідчили перехід від прихованого гібридного тиску до відкритої агресії, замаскованої через “внутрішні повстання”, “самооборону”, псевдореферендуми та створення квазідержавних утворень “ДНР” і “ЛНР”. Дипломатія (Мінські домовленості, діяльність у форматах ОБСЄ, ООН, Нормандському форматі) використовувалася Росією як інструмент одночасного уникнення прямої відповідальності та закріплення впливу на політичну архітектуру України. Інформаційно-психологічні операції забезпечували легітимуючий фон анексії Криму й війни на Донбасі та були спрямовані як на українське суспільство, так і на міжнародну аудиторію. Повномасштабне вторгнення 2022 року перевело конфлікт у фазу відкритої міждержавної війни, але не скасувало, а лише радикально підсилило вже наявні методи: дипломатія стала інструментом маніпулятивних “мирних” ініціатив, спроб розколоти підтримку України і побудувати альтернативні глобальні союзи; ІпсО – багаторівневою системою, що поєднує масові фейки, кібератаки, використання штучного інтелекту, ядерний шантаж та інструменталізацію тем енергетики й продовольства; проксі-структури – від “народних республік” до приватних військових компаній – забезпечують поєднання бойових, репресивних, адміністративних і політичних функцій на окупованих територіях. Таким чином, російсько-українська війна демонструє, що три розглянуті методи не є допоміжними щодо збройної сили, а становлять ядро стратегії агресора, здатне поєднувати приховані та відкриті форми насильства.

Перспективи подальшого розвитку методів ведення сучасних війн свідчать про їхню остаточну інституціоналізацію в глобальній системі безпеки. Дипломатичний тиск дедалі частіше виступає як інструмент зовнішньополітичного впливу, спрямований на легітимацію війни та залучення міжнародної підтримки: через формування коаліцій, вироблення

спільних резолюцій і заяв, використання механізмів міжнародних організацій та двосторонніх домовленостей держава добивається визнання правомірності своїх воєнних дій і схиляння інших акторів до політичної та символічної солідарності з нею. Інформаційно-психологічні операції входять у фазу глибокої алгоритмізації та персоналізації, коли використання великих масивів даних, генеративного контенту й кібердіяльності дозволяє здійснювати точкові, але масові впливи на політичну поведінку суспільств і еліт, розмиваючи межі між “часом війни” і “часом миру”. Використання проксі сил, своєю чергою, поширюється як у фізичному середовищі (парамілітарні структури, приватні військові компанії, гібридні квазідержави), так і в цифровому просторі (хакерські угруповання, мережеві “добровольці”, псевдонезалежні медіа-платформи), формуючи складну мозаїку акторів, чия діяльність погано піддається класичним механізмам стримування і відповідальності. Сукупний вплив цих процесів на глобальну безпеку проявляється у нормалізації стану хронічної нестабільності, розмитті меж між війною і миром, підриві довіри до міжнародних інститутів та розпорошенні джерел загроз. Сучасні конфлікти все частіше мають багатосаровий характер, де військові дії є лише однією з ліній протистояння, а вирішальне значення набуває боротьба за інтерпретацію реальності, контроль над інформаційними потоками, технологічними ланцюгами та мережами проксі-акторів. За цих умов ефективна протидія сучасним методам війни потребує переходу від вузького розуміння безпеки як військового балансу до концепції стійкості – здатності держав і суспільств витримувати довготривалий інформаційний, дипломатичний і проксі-тиск без втрати політичної суб’єктності. Це вимагає комплексних стратегій, що поєднують розвиток сектору оборони з посиленням демократичних інститутів, інформаційної грамотності, інфраструктурної й економічної автономії, а також реформуванням міжнародно-правових і інституційних механізмів так, щоб вони могли

адекватно реагувати на гібридні форми агресії. У цьому сенсі досвід розглянутих конфліктів, а насамперед російсько-української війни, виступає не лише предметом академічного аналізу, а й ключовим джерелом практичних уроків для переосмислення архітектури глобальної та національної безпеки у XXI столітті.

ВИСНОВОК

Узагальнюючи результати проведеного мною дослідження, можна стверджувати, що війна від другої половини XX століття до початку XXI ст. пройшла шлях від класичного міждержавного збройного зіткнення до складного політико-мережевого явища, в якому вирішальне значення

набувають не стільки масштаби застосування фізичної сили, скільки здатність держави впливати на інформаційний простір, міжнародне середовище, внутрішню політичну стабільність супротивника та поведінку різномірних акторів. Теоретичний аналіз дозволив показати, що еволюція поглядів – від класичних доктрин Клаузевіца та реалістичної школи до концепцій гібридної, нелінійної війни та війни четвертого покоління – відображає не просто зміну термінології, а реальну трансформацію самої природи конфліктів. Сучасна війна вже не зводиться до протистояння армій за територію: це багатовимірний процес, у якому перехрещуються політичні рішення, інформаційні кампанії, економічний тиск, діяльність недержавних і проксі-акторів, а межа між війною та миром набуває розмитого, перехідного характеру. У роботі встановлено, що ключовими методами ведення сучасних війн стали дипломатія, інформаційно-психологічні операції та застосування проксі сил, які з часом перетворилися з допоміжних засобів на ядро стратегічного інструментарію. Еволюція дипломатії від засобу мирного врегулювання до методу ведення політичної війни продемонструвала, що санкції, міжнародні коаліції, правові механізми, маніпуляція нормами міжнародного права, формування образу “агресора” і “жертви” та боротьба за легітимність є такими ж важливими інструментами, як і класична військова сила. Інформаційно-психологічні операції, пройшовши шлях від пропаганди часів Другої світової війни і “холодної війни” до високотехнологічних цифрових кампаній з використанням соціальних мереж, великих даних і штучного інтелекту, перетворилися на повноцінний спосіб впливу на політичну волю, соціальну згуртованість, моральний стан суспільства та позиції міжнародних партнерів. Проксі сили, що в період біполярності були передусім опосередкованими воєнними інструментами наддержав, у постбіполярному світі набули мережевого, гнучкого і багатофункціонального характеру, поєднавши риси бойових формувань, політичних структур, інформаційних

майданчиків і кримінально-економічних мереж. У сукупності ці три методи створюють можливість перетворення війни на тривалий режим політичної конкуренції, де інтенсивність боїв може бути відносно низькою, але постійний політичний, інформаційний та соціальний тиск виснажує супротивника не менш ефективно, ніж класичні військові кампанії.

Аналіз практичних кейсів – Корейської війни, В'єтнамського конфлікту, війни за незалежність Хорватії та війни в Сирії – показав, що в різні історичні періоди саме поєднання дипломатії, інформаційно-психологічних операцій і проксі-акторів визначало специфіку й динаміку протистояння. Корейська війна продемонструвала ранній етап використання цих методів у рамках біполярної конфігурації: дипломатія ООН, глобальні інформаційні кампанії та проксі-участь великих держав задали зразок для подальших конфліктів. В'єтнамська війна стала лабораторією нелінійних, асиметричних методів – масована роль медіа, антивоєнних рухів, партизанських структур і проксі-мереж зробила інформаційний і політичний вимір не менш важливим, ніж маневр регулярних військ. Війна за незалежність Хорватії відобразила трансформацію конфліктів у постбіполярній Європі: дипломатичні баталії за міжнародне визнання, санкційний тиск, формування етнополітичних проксі-утворень і боротьба за наративи у європейському медіапросторі стали вирішальними для кінцевого результату не менше, ніж операції регулярних армій. Сирійська війна, у свою чергу, постає як кульмінація еволюції методів: багаторівнева проксі-війна з участю регіональних і глобальних акторів, наднасичений інформаційний простір, паралельні дипломатичні треки (ООН, Астана, Женевський формат), терористичні та ідеологічні структури як нематеріальні проксі – усе це демонструє мережевий, фрагментований, гібридний характер сучасних конфліктів.

У цьому контексті російсько-українська війна постає не як локальний виняток, а як один із найбільш виразних прикладів зрілої форми сучасної

гібридної, нелінійної війни. Передісторія відносин між Україною та Росією після 1991 року показує, що війна визрівала як результат тривалого застосування політичних методів: енергетичного та дипломатичного тиску, системних інформаційно-психологічних операцій, конструювання альтернативних ідентичностей, формування лояльних політичних і громадських середовищ, закладення основ майбутніх проксі-структур у Криму та на Донбасі. Етап 2014 року виявив можливості цих методів: анексія Криму стала поєднанням скоординованих інформаційних операцій, дипломатичного прикриття та використання «зелених чоловічків» і місцевих проксі-сил. Конфлікт на Донбасі продемонстрував, як інтеграція проксі-формувань, офіційного заперечення участі, переговорних форматів і інформаційної кампанії дозволяє державі створити зону контрольованої нестабільності. Повномасштабне вторгнення 2022 року розкрило інший бік еволюції: з одного боку, Росія намагалася використати накопичений арсенал гібридних методів, з іншого – Україна змогла побудувати власну систему протидії, спираючись на внутрішню політичну згуртованість, стратегічні комунікації, мобілізацію міжнародної підтримки, ефективне використання дипломатії та інформаційного простору. Це свідчить, що еволюція методів сучасної війни не є одностороннім процесом – вони доступні обом сторонам конфлікту, а результат визначається здатністю не лише атакувати, а й будувати стійкість і контрстратегії.

Отримані результати дозволяють сформулювати низку узагальнених висновків і практичних рекомендацій. По-перше, сучасна держава, яка прагне забезпечити власну безпеку, повинна розглядати війну не як тимчасовий винятковий стан, а як потенційно тривалий режим політичного протиборства, що може вестися нижче порогу відкритої збройної агресії. Це вимагає інституційної готовності до протидії дипломатичному шантажу, інформаційним кампаніям, кібератакам, діяльності проксі-структур та спробам розхитати внутрішню політичну систему. По-друге, критичною

умовою стійкості є розбудова стратегічних комунікацій і системи інформаційної безпеки, здатної не лише реагувати на дезінформацію, а й проактивно формувати власні наративи, що підсилюють легітимність держави, довіру до інституцій та готовність суспільства до тривалої боротьби. По-третє, важливу роль відіграє участь у міжнародних союзах і коаліціях, оскільки сучасні війни виграються не лише на полі бою, а й у площині санкційної політики, дипломатичної ізоляції агресора, координації військово-технічної допомоги та вироблення спільних стандартів протидії гібридним загрозам. По-четверте, актуальним завданням залишається адаптація міжнародного права до реалій гібридної та проксі-війни, включно з регулюванням діяльності приватних військових компаній, кібератак та відповідальності за використання недержавних збройних акторів.

Загалом дослідження підтверджує, що сучасна війна є результатом глибокої політичної, технологічної та соціальної трансформації, а тому її успішне розуміння та протидія їй неможливі без комплексного аналізу дипломатичних, інформаційно-психологічних і проксі-методів. Саме усвідомлення еволюції цих методів, від середини ХХ ст. до сучасних війн, дозволяє державам формувати більш ефективні стратегії безпеки, уникати повторення минулих помилок, своєчасно розпізнавати ознаки гібридної агресії та будувати такі моделі внутрішньої і зовнішньої політики, які мінімізують вразливість до конфліктів у глобалізованому світі ХХІ ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kaldor M. *Novyie i staryie voyny : organizovannoe nasilie v globalnuyu epokhu*. Moskva : Izdatelstvo Instituta Gaydara, 2015.
2. Kreveld M. van. *Transformatsiya voyny*. Moskva : IRISEN, Sotsium, 2015.
3. Maklyuen M., Fiore K. *Voyna i mir v globalnoy derevne*. Moskva : AST, Astrel, 2013.

4. Melantowicz A. Civil War in Syria and the "New Wars". Amsterdam Law Forum. 2013. Vol. 5. No. 3. P. 52-60. URL:
<http://amsterdamlawforum.org/article/view/320/496> (data zvernennia: 27.02.2020).
5. Toffler E. Voyna i antivoina : chto takoe voyna i kak s ney borotsya. Kak vyizhit na rassvete XXI veka. Moskva : AST, Tranzitkniga, 2005.
6. Datsyuk S. Russia's War against Ukraine: Three Components. Independent culturological hour painting. 2014. URL:
http://www.jimagazine.lviv.ua/anons2014/Datsyuk_Vojna_Rosii_protiv_Ukrainy_tri_sostavlyayuschiye.html
7. Filimonov G., Danyuk N. The Russian world is at the epicenter of a geopolitical war. Izborsky club. Russian strategies. Doctrine of the Russian world. 2016. No. 6-7 (42-43). P. 98-109.
8. Kaldor M. New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era. Stanford : Stanford University Press, 1999. 216 p.
9. Katasonov V. America vs Russia. Cold War 2.0. Moskva : Book World, 2014. 447 p. URL: <https://acortar.link/lj3PfU>
10. Ligostova O. Russia would have won the war even without Ukraine. Voz de América. 2010. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/putin-2010-12-16-112019064/237398.html>
11. Magda E. Hybrid Warfare. Survive and win. 2015. URL:
http://bookshelf.ucoz.ua/news/magda_e_v_gibridnaja_vojna_vyzhit_i_pobedit_2015_rtf_pdf/2016-08-18-13547
12. O'Loughlin J., Toal G., Kolosov V. Who identifies with the "Russian World"? Geopolitical attitudes in southeastern Ukraine, Crimea, Abkhazia, South Ossetia, and Transnistria. Eurasian Geography and Economics. 2016. Vol. 57. No. 6. P. 745-778. DOI:
10.1080/15387216.2017.1295275
13. Ovchinnikova N., Kovalchuk Y. On the cultural fronts of the Russian

spring. Izvorsky club. Russian strategies. Cultural power of the Russian world. 2016. No. 5 (41). P. 48-65.

- 14.Özpek B. B. The Role of Democracy in the Recognition of De Facto States: An Empirical Assessment. *Global Governance*. 2014. Vol. 20. No. 4. P. 585-599.
- 15.Pocheptsov G. Cognitive Attacks in Russian Hybrid Warfare. *Information and Security: An International Journal*. 2018. Vol. 41. P. 37-43. DOI: 10.11610/isij.4103
- 16.Poiarkova T. "Others" in the Ukrainian society as a result of the modern Russian Ukrainian war. *European Journal of Sustainable Development*. 2022. Vol. 11. No. 1. P. 20-30. DOI: 10.14207/ejsd.2022.v11n1p20
- 17.Reich W. *The Mass Psychology of Fascism*. Farrar, Straus and Giroux, 1980. 395 p.
- 18.Snyder T. The war in Ukraine has unleashed a new word. *The New York Times Magazine*. 2022. URL: <https://www.nytimes.com/2022/04/22/magazine/ruscism-ukraine-russia-war.html>
- 19.Toffler A. *War and Anti War: Survival at the Dawn of the 21st Century*. Boston : Little Brown and Company, 1993. 302 p.
- 20.Лойшин А., Ткач І., Ткач М., Шевчук В. Аналіз та систематизація підходів до розуміння поняття «гібридної війни». *Journal of Scientific Papers «Social Development and Security»*. 2021. Т. 11. № 1. С. 145-162. URL: <https://paperssds.eu/index.php/JSPSDS/article/view/291/314>
- 21.Жарков Я. М., Петрик В. М., Присяжнюк М. М. *Історія інформаційно-психологічного протиборства : підручник*. За заг. ред. Є. Д. Скулиша. Київ : Науково-видавничий відділ Національної академії СБ України, 2012. 212 с. URL: <https://viknu.mil.gov.ua/files/books/%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%>

BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD
%D0%BE-

%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%
D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20
%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B1%D0%BE%
D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0.pdf

- 22.Литвиненко О. В. Спеціальні інформаційні операції та пропагандистські кампанії : навч. посіб. Київ : ВКФ «Сатсанга», 2000.
- 23.Петрик В. М., Остроухов В. В., Штоквиш О. А. та ін. Сучасні технології та засоби маніпулювання свідомістю, ведення інформаційних війн і спеціальних інформаційних операцій : навч. посіб. За ред. В. М. Петрика. Київ : Росава, 2006.
- 24.Ellul J. Propaganda. The Formation of Men's Attitudes. New York, 1965.
- 25.Макаренко Л. П. Еволюція форм та методів ведення інформаційної війни. ДВНЗ «Київський університет управління і підприємництва». Київ, б. р.
- 26.Феськов І. В. Основні методи ведення гібридної війни в сучасному інформаційному суспільстві. НУ «ОЮА». URL:
<https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/622a115c-5b8a-4cd3-8bf9-a87c614b3e66/content>
- 27.Арзуманян Р. В. Определение войны в 21 веке. Obzor XXI ezhegodnoy konferentsii po strategii Instituta strategicheskikh issledovaniy Armeyskogo voennogo kolledzha, 6-8 aprelya 2010 goda. Erevan, 2011. 60 s. URL: <https://csef.ru/media/articles/1217/1217.pdf>
- 28.Hoffman F. G. Hybrid vs. compound war. Armed Forces Journal. 2009. October. URL: <http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/>
- 29.Hoffman F. G. Future Threats and Strategic Thinking. Infinity Journal. 2011. Fall. URL:

https://www.infinityjournal.com/article/34/Future_Threats_and_Strategic_Thinking/

30. Смола Л. Є. Аспекти ведення інформаційної та гібридної війни в контексті застосування комунікаційних технологій. S.P.A.C.E. 2016. № 1. С. 48-53.
31. Горбань Ю. О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення. Вісник НАДУ. 2015. № 1. С. 136-141.
32. Макаренко Л. П. Еволюція форм та методів ведення інформаційної війни. URL: <http://oaji.net/articles/2014/797-1402908125.pdf>
33. Петрик В. М. Сутність інформаційної безпеки держави, суспільства та особи. URL: <http://justinian.com.ua/article.php?id=3222>
34. Сунь-цзы. Искусство стратегии. М. : Эксмо ; СПб. : Мидгард, 2006. 528 с.
35. Клаузевиц К. О войне. М. : Госвоениздат, 1934.
36. Corke S. J. George Kennan and the Inauguration of Political Warfare. Journal of Conflict Studies. 2006. Vol. 26. No. 1. P. 101-120.
37. Lind W. S., Thiele G. A. 4th Generation Warfare Handbook. Castalia House. URL: https://ia802901.us.archive.org/27/items/4thGenerationWarfareHandbookWilliamS.Lind28129/4th_Generation_Warfare_Handbook_-_William_S._Lind%25281%2529.pdf
38. Lind W. S., Schmitt J. F., Wilson G. I. Fourth generation warfare: Another look. Marine Corps Gazette. 2001. Vol. 85. No. 11. P. 69.
39. Knopf C., Ziegelmayer E. Fourth Generation Warfare and the US Military's Social Media Strategy. ASPJ Africa and Francophonie. 2012. P. 7.
40. Clausewitz C. von. On War. Eds. and trans. Michael Howard, Peter Paret. Princeton : Princeton University Press, 1976. P. 77. Daase C. Clausewitz and Small Wars. In: Strachan H., Herberg Rothe A. (eds.). Clausewitz in

- the Twenty First Century. New York : Oxford University Press, 2007.
- 41.Hoffman F. G. Conflicts in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Arlington, VA : Potomac Institute for Policy Studies, 2007.
- 42.Hoffman F. G. Retrospectives on the Future Security Environment. Statement before the Subcommittee on Intelligence and Emerging Threats and Capabilities, House Armed Services Committee. U.S. House of Representatives, 13 February 2012.
- 43.Mahmuluddin M. Conventional and modern warfare: a critical perspective. SCIENCE International Journal. 2023. Vol. 2. No. 3. P. 29-33. DOI: 10.35120/sciencej0203029m
- 44.Концепція «гібридної» війни та її складові. URL:
<https://censs.org/concept-of-hybrid-warfare-and-its-components/>
- 45.Сич С., Пархомов О., Кошельник І. Особливості сучасних збройних конфліктів. Національний університет оборони України, 2024. URL:
<https://dspace.nadpsu.edu.ua/handle/123456789/3609>
- 46.Kilcullen D. Out of the Mountains: The Coming Age of the Urban Guerrilla. Oxford : Oxford University Press, 2013. 368 p. URL:
[https://www.defence.lk/upload/ebooks/David%20Kilcullen-Out%20of%20the%20Mountains_%20The%20Coming%20Age%20of%20the%20Urban%20Guerrilla-Oxford%20University%20Press%20\(2013\).pdf](https://www.defence.lk/upload/ebooks/David%20Kilcullen-Out%20of%20the%20Mountains_%20The%20Coming%20Age%20of%20the%20Urban%20Guerrilla-Oxford%20University%20Press%20(2013).pdf)
- 47.Присяжнюк Д. М. Застосування маніпулятивних технологій з боку Росії в ЗМІ України (на прикладі Криму). URL:
<http://vuzlib.com/content/view/1108/23>
- 48.Шмаленко Ю. І. Використання інформаційно-психологічних операцій (ІПСО) у сучасній війні в Україні. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Одеса, 19

травня 2023 року. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 1. С. 226-229.

49. Онкович А. Соцмережа Фейсбук та інформаційно-психологічні операції. Український інформаційний простір. 2021. Вип. 1 (7). С. 206-220. DOI: 10.31866/2616-7948.1(7).2021.233974
50. Вебер М. Государство і суспільство / пер. з нім. М. Кушнір. Київ : Дух і Літера, 2005. 262 с.
51. Aron R. Peace and war: a theory of international relations. – New York : Doubleday, 1966. URL:
52. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; за ред. І. К. Білодіда. — Київ : Наук. думка, 1970–1980.
53. Kennan G. F. The Inauguration of Organized Political Warfare // Foreign Relations of the United States, 1945–1950: Emergence of the Intelligence Establishment / ed. C. Thomas Thorne Jr., D. S. Patterson. — Washington, D.C. : U.S. Government Printing Office, 1996. — Doc. 269.
54. Harari Y. N. 21 lessons for the 21st century. – London : Jonathan Cape, 2018.
55. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна ; Нац. ін-т стратегічних досліджень. — Київ : НІСД, 2017. — 496 с.
56. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского. — Москва : Мысль, 2001. — 478 с.
57. Morgenthau H. J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* / Hans J. Morgenthau. — New York : Alfred A. Knopf, 1948. — 608 s.
58. Waltz K. *Theory of International Politics* / Kenneth Waltz. — New York : McGraw-Hill, 1979. — 251 p.
59. Theories of International Relations I-II. URL:

https://grokipedia.com/page/International_relations_theory#international-relations-theory

60. Theories of International Relations I-II. URL:

https://grokipedia.com/page/International_relations_theory#international-relations-theory

61. Nye J. S. *Soft Power: The Means to Success in World Politics* / Joseph S. Nye. — New York : PublicAffairs, 2004. — 256 p.

62. Waltz K. N. *Theory of International Politics*. — Reading, Mass. : Addison-Wesley, 1979.i

63. Ramsbotham O., Woodhouse T., Miall H. *Contemporary Conflict Resolution: The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts*. — 3rd ed. — Cambridge : Polity Press, 2011.

64. Kaldor M. *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. — 3rd ed. — Cambridge : Polity Press, 2012. URL:
https://www.jstor.org/stable/2149069?utm_source=chatgpt.com

65. Arreguín-Toft I. *How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict*. — Cambridge : Cambridge University Press, 2005.

66. Arquilla J., Ronfeldt D. *Networks and netwars: the future of terror, crime, and militancy*. — Santa Monica, CA : RAND Corporation, 2001.

67. Hoffman F. G. *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. — Arlington, VA : Potomac Institute for Policy Studies, 2007.

68. Nye J. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. — New York : PublicAffairs, 2004.

69. Smith R. *The Utility of Force: The Art of War in the Modern World*. — London : Allen Lane, 2005.

70. Toffler A., Toffler H. *War and Anti-War: Survival at the Dawn of the 21st Century*. — Boston : Little, Brown, 1993.

71. Welch D. *Nazi Propaganda and the Second World War*. — London : B. T. Batsford, 2001.

72. Taylor P. M. *Munitions of the Mind: A History of Propaganda from the Ancient World to the Present Era.* — 3rd ed. — Manchester : Manchester University Press, 2003.
73. Osgood K. A. *Total Cold War: Eisenhower's Secret Propaganda Battle at Home and Abroad.* — Lawrence : University Press of Kansas, 2006.
74. Postman N. *Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business.* — New York : Penguin Books, 1985.
75. Castells M. *The Rise of the Network Society.* — 2nd ed. — Oxford : Blackwell, 2010.
76. Singer P. W., Brooking E. T. *LikeWar: The Weaponization of Social Media.* — Boston : Houghton Mifflin Harcourt, 2018.
77. Joint Chiefs of Staff. *Joint Publication 3-13.2: Military Information Support Operations.* — Washington, D.C., 2014.
78. Rid T. *Cyber war will not take place.* — London : Hurst & Company, 2013.
79. Berridge G. R. *Diplomacy: Theory and Practice.* — 5th ed. — Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2015.
80. Weiss T. G., Daws S. (eds.). *The Oxford Handbook on the United Nations.* — Oxford : Oxford University Press, 2007.
81. Gaddis J. L. *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy during the Cold War.* — New York : Oxford University Press, 2005.
82. Mumford A. *Proxy Warfare.* — Cambridge : Polity Press, 2013. URL: https://slantchev.ucsd.edu/courses/ps240/03%20Anarchy%2C%20Hierarchy%2C%20and%20Sovereignty/Waltz%20-%20Theory%20of%20International%20Politics%20%28Ch%205-8%29.pdf?utm_source=chatgpt.com
83. Mumford A. *Proxy Warfare.* — Cambridge : Polity Press, 2013. URL: https://slantchev.ucsd.edu/courses/ps240/03%20Anarchy%2C%20Hierarchy%2C%20and%20Sovereignty/Waltz%20-%20Theory%20of%20International%20Politics%20%28Ch%205-8%29.pdf?utm_source=chatgpt.com

[hy%2C%20and%20Sovereignty/Waltz%20-%20Theory%20of%20International%20Politics%20%28Ch%205-8%29.pdf?utm_source=chatgpt.com](https://slantchev.ucsd.edu/courses/ps240/03%20Anarchy%2C%20Hierarcy%2C%20and%20Sovereignty/Waltz%20-%20Theory%20of%20International%20Politics%20%28Ch%205-8%29.pdf?utm_source=chatgpt.com)

84. Mumford A. Proxy Warfare. — Cambridge : Polity Press, 2013. URL:
https://slantchev.ucsd.edu/courses/ps240/03%20Anarchy%2C%20Hierarcy%2C%20and%20Sovereignty/Waltz%20-%20Theory%20of%20International%20Politics%20%28Ch%205-8%29.pdf?utm_source=chatgpt.com
85. Singer P. W. Corporate warriors: the rise of the privatized military industry. — Ithaca, NY : Cornell University Press, 2003.
86. Mumford A. Proxy warfare. — Cambridge : Polity Press, 2013.
87. Levy J. S., Thompson W. R. Causes of War. — Chichester : Wiley-Blackwell, 2010.
88. Hoffman F. G. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. — Arlington, VA : Potomac Institute for Policy Studies, 2007.
89. Reiter D., Stam A. C. Democracies at War. — Princeton : Princeton University Press, 2002.
90. Baylis J., Smith S., Owens P. (eds.). The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations. — 7th ed. — Oxford : Oxford University Press, 2017.
91. Snyder G. H. Alliance Politics. — Ithaca, NY : Cornell University Press, 1997.
92. Tilly C. Coercion, Capital, and European States, AD 990–1990. — Oxford : Blackwell, 1990.